

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა საბოლოო ვერსია

2019- 2025

დოკუმენტი შემუშავდა პროექტის „ტრანსსასაზღვრო გაერთიანებული სამდივნოს - TJS III ფარგლებში, რომელიც ხორციელდება ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის (WWF) კავკასიის წარმომადგენლობის მიერ, გერმანიის ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების სამინისტროს (BMZ) და გერმანიის რეკონსტრუქციის საკრედიტო ბანკის (KfW) ფინანსური მხარდაჭერით.

შინაარსი:

1. წინასიტყვობა.....	4
2. შესავალი.....	5
2.1 წინაპირობა.....	5
2.2 სტრატეგიის მოკლე მიმოხილვა.....	6
2.3 ტურიზმის განვითარების გეგმის შექმნის პროცესი და მეთოდოლოგია.....	8
2.3.1 ტურიზმის მომსახურების მომწოდებელთა შერჩევა/შეფასების მეთოდოლოგია	9
2.3.2 სავსე სამუშაოების დროს გამოყენებული მეთოდოლოგია ტურისტული პოტენციალის აღწერის მიზნით	10
2.3.3 ტურიზმის ღირებულებათა ჯაჭვის შეფასების მეთოდოლოგია.....	10
2.3.4 გეგმარებითი ნაწილის ძირითადი მიდგომები	11
3. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები და მისი დამხმარე ზონა	11
3.1 ზოგადი ინფორმაცია.....	12
3.2 სოციალურ -ეკონომიკური მიმოხილვა	15
4. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების სიტუაციური ანალიზი.....	23
4.1 მენეჯმენტი და ადმინისტრაცია.....	23
4.1.1 მართვის სისტემა და ადამიანური რესურსები	23
4.1.2 ადმინისტრაციის ბიუჯეტი.....	26
4.1.3 არსებული მართვის გეგმა.....	27
4.2 დაცულ და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე ტურისტული რესურსების, ინფრასტრუქტურისა და აქტივობების შეფასება.....	29
4.2.1 ძირითადი მახასიათებლების აღწერა (ფიზიკური მახასიათებლები, რესურსები)	29
4.2.2 ინფრასტრუქტურის და არსებული სერვისების შეფასება	35
4.2.3 ტურისტული აქტივობები /შეთავაზებები (ეკო-საგანმანათლებლო და მოხალისეთა პროგრამების ჩათვლით).....	36
4.2.4 ტურისტული საქმიანობა/ბიზნესი, ადგილობრივი სერვისის მომწოდებლების დაცულ ტერიტორიასთან თანამშრომლობის /ჩართულობის დონე	43
4.2.4.1. განთავსების ობიექტი	44
4.2.4.2. კვების ობიექტი	46
4.2.4.3. აგროტურისტული მეურნეობა	47
4.2.4.4. ტრადიციული რეწვის ოსტატი	49

4.3	ტურისტული მოთხოვნის ანალიზი	49
4.3.1	ტურისტული ვიზიტები, ძირითადი ბაზრები და ვიზიტორების პროფილი.....	49
4.3.2	საერთაშორისო ტურიზმის ძირითადი ტენდენციები	65
4.3.3	მიზნობრივი ბაზარი (ვიზიტორთა ჯგუფები)	68
4.3.4	გარემოზე და ადგილობრივ თემზე ტურიზმის გავლენის ზოგადი მიმოხილვა	69
4.4	სიტუაციური ანალიზის დასკვნა, შესაძლებლობებისა და შეზღუდვების ანალიზი	73
4.4.1	ეკოტურიზმის განვითარებისთვის ძირითადი შეზღუდვები	73
4.4.2	დაცული ტერიტორიის შესაძლებლობები	74
4.5	SWOT ანალიზი.....	75
4.6	ვიზიტორთა სამოგზაურო ციკლის ფაზების შეფასების ანალიზი.....	82
5.	ეკოტურიზმის სტრატეგია, განხორციელების საკვანძო ელემენტები და სამოქმედო გეგმა	85
5.1	ტურიზმის განვითარების ხედვა და ძირითადი მიმართულებები.....	85
5.2	სტრატეგიული მიზნები და ამოცანები	86
5.3	სტრატეგიის განხორციელების საკვანძო ელემენტები.....	87
5.3.1	განხორციელების სტრუქტურა, მექანიზმი და პასუხისმგებლობები (მართვა, დაინტერესებული მხარეების ჩართულობა, თანამშრომლობა და მხარდაჭერა)	87
5.3.2	ადამიანური რესურსები და შესაძლებლობების შექმნა	94
5.3.3	სტრატეგიული ტურისტული პროდუქტის განვითარება	97
5.3.4	მარკეტინგი და ინფორმაციის მიწოდება	105
5.3.5	შემოსავლების მიღების შესაძლებლობები	106
5.3.6	ვიზიტორების და სერვისის მართვა	107
5.3.7	მონიტორინგი და უკუკავშირი	109
6.	დასკვნა	110
7.	საბაზისო ლიტერატურა და წყაროები	110
8.	დანართები	111
	დანართი 1: მატერიალურ-კულტურული ბაზა	111

1. წინასიტყვობა

წინამდებარე დოკუმენტი, ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა შემუშავდა პროექტის „ტრანსსასაზღვრო გაერთიანებული სამდივნოს - TJS- ის მესამე ფაზის ფარგლებში, რომელიც ხორციელდება ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის (WWF) კავკასიის წარმომადგენლობის მიერ, გერმანიის ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების სამინისტროს (BMZ) და გერმანიის რეკონსტრუქციის საკრედიტო ბანკის (KfW) ფინანსური მხარდაჭერით. პროექტის მთავარი მიზანია ეკორეგიონალური გეგმის შემდგომი განვითარება და მისი განხორციელების სტატუსის გაუმჯობესება სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში. ერთ-ერთი შედეგი კი არის „**დაცულ ტერიტორიებზე ეკოტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა და მათი ინტეგრირება ეკონომიკურად მომგებიან ტურისტულ პროდუქტში**“¹.

აღნიშნული სტრატეგიის შემუშავება მოხდა დაცული ტერიტორიების სააგენტოსა და ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების თანამშრომლების აქტიური მონაწილეობით.

დოკუმენტის შემუშავების პროცესს უძღვებოდა დაქირავებული ექსპერტი ნატალია ბახტაძე-ენგლენდერი, ტრანსსასაზღვრო გაერთიანებული სამდივნო (TJS)-ს ადგილობრივი კოორდინატორის ქალბატონი ლალი თევზაძის ხელშეწყობით.

სამუშაო შეხვედრებსა და დოკუმენტის წინასწარი ვერსიების განხილვაში მონაწილეობდნენ:

დაცული ტერიტორიების სააგენტოს თანამშრომლები:

- ვერონიკა გორჩაკოვა - ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები, ვიზიტორთა სპეციალისტი;
- ანუშ კარაპეტიანი - ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები, ბიომრავალფეროვნების სპეციალისტი;
- თამაზ კარაპეტიანი - დაცული ტერიტორიების დაცვის სამსახურის უფროსი.
- თამარ ხახიშვილი - საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტო, პროექტების მართვისა და საერთაშორისო ურთიერთობის სამმართველოს უფროსი;
- ნატალია სულთანაშვილი - საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტო, დაგეგმვისა და განვითარების სამსახურის უფროსი;
- ნიკო თევდორაშვილი - საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტო, მარკეტინგის სამსახურის უფროსი;
- ნათია ანდლულაძე - საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და გარემოს დაცვის სამინისტრო, დაცული ტერიტორიების სააგენტო, ტურიზმის სპეციალისტი.

¹ზორჯომ-ხარაგაულის ტურიზმის სტრატეგია 2017-2023. ლელა ხარტიშვილი

„ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის განვითარების დოკუმენტი“ - რიჩარდ დენმანი, ლელა ხარტიშვილი

ასევე:

- ილია ოქრომელიძე - საქართველოს ეკოტურიზმის ასოციაცია, აღმასრულებელი დირექტორი;
- ვაღაშაკ შახბეგიანი - პროექტი ზრდა საქართველოში, თემის კოორდინატორი;
- მიხეილ კოლიკიდი - დამოუკიდებელი გარემოს დაცვის ექსპერტი;
- ნანა ქართველიშვილი, SPPA – Georgia სოციალური და ეკონომიკური პროგრამების მენეჯერი;
- თეა ბარბაქაძე - კავკასიის ბუნების დაცვის ფონდი;
- თამარ მაისურაძე, ტურიზმის ეროვნული სააგენტოს ტურისტული პროდუქტისა და მცირე ინფრასტრუქტურის განვითარების სამმართველო.

2. შესავალი

2.1 წინაპირობა

გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის 2018 წლის მონაცემებით საერთაშორისო ვიზიტების ზრდა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს არსებობის პერიოდში რეკორდულია და 8.69 მლნ. შეადგენს, მათ შორის ახალი მეთოდოლოგიით² გამოთვლილი ტურისტული ვიზიტების (ტურისტთა) რიცხვი - 4,756,820 მლნ-ს, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ტურიზმის ინდუსტრია საქართველოს ეკონომიკის ყველაზე სწრაფად მზარდი დარგია. წინა წლის ანალოგიურ მონაცემებთან შედარებით ზრდამ დაახლოებით +16.9%-ს მიაღწია და აღნიშნული ტენდენციის შენარჩუნების მაღალი ალბათობაა შემდეგი 5 წლის განმავლობაშიც. ბლუმბერგში 24 სექტემბერს გამოქვეყნებული სტატიის მიხედვით საქართველო აღმოსავლეთ ევროპაში ყველაზე სწრაფად მზარდ ტურისტული დანიშნულების ადგილებში მეორე ადგილს იკავებს³. მიუხედავად იმისა, რომ ტურიზმი საქართველოში ეკონომიკის ერთ-ერთ წამყვან დარგად ითვლება (ეკონომიკური მონაცემებით ტურიზმის წვლილი მშპ-ში 7.6% და მთლიანმა გენერირებულმა შემოსავალმა 3.2 მლრდ. აშშ დოლარი შეადგინა) და ორიენტირებულია ზრდაზე, ქვეყანაში უკვე შეინიშნება ჭარბი ტურიზმის კონცენტრირება ძირითად ღირსშესანიშნეობებთან და შესაბამისად საქართველოს ტურიზმის ადმინისტრაცია უკვე ვიზიტორთა ქვეყნის მასშტაბით გადანაწილების სტრატეგიაზე მუშაობს.

საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის პოლიტიკას უკანასკნელ წლებში არა მასობრივ ტურიზმზე ორიენტირება, არამედ თვისობრივად მაღალი ხარისხისა და შთაბეჭდილებებზე დაფუძნებული ტურიზმის განვითარება წარმოადგენს⁴. საბოლოო ორიენტირი ქვეყანაში ტურიზმის პოლიტიკის გამტარებელ ორგანოს ტურისტული ნაკადების ისეთ გადანაწილებაზე აქვს, რომელიც მაქსიმალურად აარიდებს ქვეყანას კონცენტრირებული ტურიზმისგან მიყენებულ ზიანს. ტურიზმის დანიშნულების ახალ ადგილებად მათი მდიდარი პოტენციალიდან გამომდინარე ბუნებრივია საქართველოს დაცული ტერიტორიებიც განიხილება,

² საერთაშორისო ვიზიტორების კვლევის ანგარიში 2018-საქართველოს ეროვნული ტურიზმის ადმინისტრაცია

³ Eastern Europe at Epicenter of Region's Tourism Growth in 2017

⁴ საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025 https://gnta.ge/ge/publications/?publication_type=310

რაც საქართველოს ტურიზმის სტრატეგიაში მოხსენებულია ეკოტურიზმის განვითარების მთავარ ტურისტულ ადგილებად.

თავის მხრივ დაცული ტერიტორიების მიმართ გაზრდილმა ინტერესმა გამოიწვია დაცულ ტერიტორიებზე სტრატეგიული დაგეგმვისა და ტურიზმის განვითარების მდგრადი მიდგომის შემუშავების საჭიროება, შესაბამისად ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია ნებისმიერი დაცული ტერიტორიისთვის აუცილებელი წინაპირობაა აღნიშნულ არეალებში ეკოტურიზმის სამართავად.

სტრატეგიის დოკუმენტების საერთო ფორმატისთვის და სახელმძღვანელო პრინციპების გასათვალისწინებლად TJS-ის პროგრამის ფარგლებში 2015 წელს⁵ მომზადდა ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგიის სახელმძღვანელო დოკუმენტი (განახლდა 2017 წელს), რომელიც ეყრდნობა **ევროპარკის ფედერაციის** მიერ შემუშავებული **ევროპული ქარტიის**⁶ **მოთხოვნებს** და **სახელმძღვანელო პრინციპებს**. წინამდებარე დოკუმენტი „ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა“ შექმნილია ზემოთ აღნიშნული სახელმძღვანელო დოკუმენტის მიხედვით და მასში გათვალისწინებულია ბატონ შ.შულეინის მიერ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ტურიზმის სტრატეგიული განვითარების მიზნით (CNF-ის პროგრამის ფარგლებში) შემუშავებული რეკომენდაციები. წინამდებარე დოკუმენტში გათვალისწინებული ეკოტურიზმის განვითარების ამოცანები და ქმედებები აისახება დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის მომავალ გეგმაში და გახდება მენეჯმენტის გეგმის ნაწილი.

2.2 სტრატეგიის მოკლე მიმოხილვა

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები ბუნებრივი, ისტორიული თუ სოციალური გარემოდან გამომდინარე ერთ-ერთ უნიკალურ ტერიტორიას წარმოადგენს და განსაკუთრებულია საკუთარი მდებარეობიდან გამომდინარე. ესაზღვრება რა სომხეთსა და თურქეთს.

მიუხედავად იმისა რომ, ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები ამ ეტაპზე ტურისტული ნაკადებით ნაკლებად დატვირთულია, იგი უდაოდ სათავგადასავლო და ეკოტურიზმის დიდი პოტენციალით გამოირჩევა, რაც მომავალში ამ ტიპის ტურიზმის მოყვარულთათვის მიმზიდველ დანიშნულების ადგილად გადაქცევის საშუალებას იძლევა. დაცულ ტერიტორიებზე მდგრადი ტურიზმის განვითარების სტრატეგიებისა და მართვის გეგმების შესამუშავებლად შექმნილი სახელმძღვანელო დოკუმენტის მიხედვით მსოფლიოში ბუნებისა და თავგადასავლების მოყვარული მოგზაურთა მზარდი ტენდენცია შეინიშნება, რაც საფუძვლად შეიძლება დაედოს მომავალში ბიომრავალფეროვნებასა და ბუნებრივ პოტენციალზე დაფუძნებულ ეკოტურისტულ პროდუქტებს. ზემოთაღნიშნული საფუძველს იძლევა ვივარაუდოთ, რომ სწორად დაგეგმილი და განვითარებული ბიომრავალფეროვნებაზე დაფუძნებული პროდუქტი მოთხოვნადი იქნება მსოფლიო ეკოტურისტულ მუდამივად მზარდ ბაზარზე.

⁵ დაცულ ტერიტორიებზე ტურიზმის განვითარების დაგეგმვის და ტურიზმის მართვის სახელმძღვანელო. ი.იანეცი. ლ.ხარტიშვილი. 2015 TJS II

⁶ <http://www.europarc.org/nature/european-charter-sustainable-tourism/>

საქართველოს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ერთ-ერთ პრიორიტეტს⁷ ტურიზმის მიმართულებით დაცულ ტერიტორიებზე რეკრეაციული პოტენციალის შექმნა და მდგრადი ტურიზმის განვითარება წარმოადგენს, რაც წინამდებარე სტრატეგიის შექმნის საფუძველია. არსებული დოკუმენტი ითვალისწინებს მდგრადი ტურიზმის განვითარების საერთაშორისო და რეგიონალურ სტანდარტებს და სახელმძღვანელო პრინციპებს. მათ შორის ბიომრავალფეროვნებისა და ტურიზმის განვითარების სახელმძღვანელო პრინციპებს⁸, ბუნების კონსერვაციის საერთაშორისო კავშირის (IUCN) მიერ შემუშავებულ ახალ საუკეთესო პრაქტიკის სახელმძღვანელოს „დაცულ ტერიტორიებზე ტურიზმის განვითარების და ვიზიტორთა მენეჯმენტს“⁹; თუმცა ყველაზე მეტად ეყრდნობა ევროპარკის ფედერაციის¹⁰ მიერ შემუშავებული ევროპული ქარტიის¹¹ მოთხოვნებს და სახელმძღვანელო პრინციპებს, რომელიც მდგომარეობს შემდეგში:

1. პრიორიტეტულია ანტროპოგენული და ბუნებრივი რესურსების კონსერვაცია
2. გადამწყვეტია დაინტერესებულ მხარეთა ჩრთულობა და აქტიური თანამონაწილეობა
3. მნიშვნელოვანია ადგილობრივთა ცნობიერების ზრდა და მათი აქტიური ჩართულობა გეგმარების ეტაპიდან,
4. ტურიზმის ეფექტური და მდგრადი დაგეგმარება
5. მუდმივი გაუმჯობესებისკენ სწრაფვა.

სტრატეგიის პირველი ნაწილი დაეთმო სიტუაციურ ანალიზს, რომელიც თავის მხრივ ეყრდნობოდა მეორეულ კვლევებს, საველე სამუშაოებსა და პირველად თვისობრივ კვლევებს, როგორც მოთხოვნის, ასევე მიწოდების უკეთესად შესაფასებლად.

სტრატეგია სრულ შესაბამისობაში მოდის საქართველოს ტურიზმის ეროვნულ სტრატეგიასთან 2025, ¹²სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის განვითარების სტრატეგიასთან 2014-2021 ¹³და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონალური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიასთან 2015 -2020¹⁴; ამასთან საქართველოს დაცული ტერიტორიების ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგიასთან (TJS 2) ¹⁵და საქართველოს დაცული ტერიტორიების განვითარების სტრატეგიასთან (2017-2020) (TJS III¹⁶).

დოკუმენტის აღწერით ნაწილში დეტალურად განხილულია ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების და მის მიმდებარედ ტურიზმის ღირებულებათა ჯაჭვის კომპონენტები; შეფასებულია არსებული მდგომარეობა და განვითარების შესაძლებლობები; სოციალურ-ეკონომიკური ანალიზი, საჭიროებების კვლევა, რესურსების დეტალური აღწერა და SWOT ანალიზი. ასევე შეფასებულია

⁷ საქართველოს დაცული ტერიტორიების ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია 2017-2025

⁸ Tourism Supporting Biodiversity UNEP and CBD, 2015

⁹ [https://iucn.oscar.ncsu.edu/mediawiki/images/3/3a/Sustainable Tourism BPG Full Review Copy for WPC14 v2.pdf](https://iucn.oscar.ncsu.edu/mediawiki/images/3/3a/Sustainable_Tourism_BPG_Full_Review_Copy_for_WPC14_v2.pdf)

¹⁰ ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა. ლელა ხარტიშვილი 2017

¹¹ <http://www.europarc.org/nature/european-charter-sustainable-tourism/>

¹² https://gnta.ge/ge/publications/?publication_type=310

¹³ http://www.mrdi.gov.ge/sites/default/files/samcxe-javaxetis_regionis_ganvitarebis_strategia_2014-2021_clebitvis_0.pdf

¹⁴ <http://documents.worldbank.org/curated/en/410941481095959336/pdf/SFG2732-EA-P150696-Box396336B-PUBLIC-Disclosed-12-6-2016.pdf>

¹⁵ http://tjs-caucasus.org/wp-content/uploads/2015/04/Ecotourism-PA-Georgia-Strategy_Final.pdf

¹⁶ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/4361355/0/1>

ეკოტურიზმის განვითარების როგორც გარე რესურსები, ასევე შიდა ინსტიტუციონალური ფაქტორები.

დოკუმენტის გეგმარებით ნაწილში ჩამოყალიბებულია 10 წლიანი ხედვა, რეკომენდირებული ქმედებების განხორციელების გზები, რომელიც აისახება 6 წლიან სტრატეგიულ მიზნებსა და სამოქმედო გეგმაში. აქვე წარმოდგენილია სტრატეგიული პროდუქტები და რეკომენდაციები მათი შემდგომი განვითარებისთვის. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ დოკუმენტში დეტალურად განხილულია აგრეთვე გეგმარებითი ტერიტორიები, რომლებიც სავარაუდოდ შეუერთდება ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებს.

აღნიშნული დოკუმენტის შექმნა შემდეგ მიზნებს ემსახურება:

- არსებული ბუნებრივი და ანტროპოგენული რესურსების ინტეგრირება ეკოტურისტულ პროდუქტში, ვინაიდან დაცული ტერიტორიებისა და ადგილობრივი თემისთვის ეკონომიკური დოვლათის შესაქმნელად თემის ინტეგრაცია არამხოლოდ ეკონომიკურად, არამედ პოლიტიკურადაც მნიშვნელოვანია;
- ტურიზმის განვითარების სტრატეგიული მიმართულებების განსაზღვრა, მათი განვითარებისა და მართვის მოდელის შემუშავება, რომლის ინტეგრირებაც შემდგომში უნდა მოხდეს მართვის გეგმაში;
- სახელმძღვანელოს შექმნა ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიაზე ეკოტურიზმის სამართავად;
- ახალი ტურისტული პროდუქტების განვითარება;
- დაინტერესებულ მხარეებთან თანამშრომლობის გზების განსაზღვრა და ეფექტური პლატფორმის შექმნა;
- ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტორების მართვა;
- ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ერთიან ტურისტულ პროდუქტში ინტეგრირება.

სტრატეგიის ძირითადი მიდგომები:

ეკოტურიზმის სტრატეგიის განვითარების ძირითადი მიდგომები ეფუძნება ევროპარკების ფედერაციის მიერ შემუშავებულ ქარტიაში ხაზგასმულ პრინციპებს, კერძოდ:

- გეგმარების სტადიიდან თანამონაწილეობრივ პრინციპს, კერძოდ ძირითად დაინტერესებულ მხარეთა ჩართულობას სამუშაოს ყველა ეტაპზე და გადაწყვეტილების პროცესის ერთობლივ მართვას;
- არსებული ადამიანური რესურსის, როგორც კერძო ასევე საჯარო სექტორის ობიექტურ შეფასებასა და ცოდნისა/ცნობიერების ამაღლების გზით მათი ეფექტურ ინტეგრაციას დივერსიფიცირებული და ხარისხიანი პროდუქტის განსავითარებლად;
- ვიზიტორთა მოზიდვასა და მართვას;
- სტრატეგიული მიმართულებების განხორციელების ეტაპობრივ მონიტორინგსა და საჭიროების შემთხვევაში დაგეგმილი პროცესის რეალობასთან ადაპტაციას.

2.3 ტურიზმის განვითარების გეგმის შექმნის პროცესი და მეთოდოლოგია

დოკუმენტის მომზადების წინაპირობას სამუშაო ჯგუფის ჩამოყალიბება და მეთოდოლოგიური სახელმძღვანელოს გაცნობა წარმოადგენდა. ეკოტურიზმის მდგრადი განვითარების პრინციპებზე

დაყრდნობით სამუშაო ჯგუფი შეთანხმდა სამუშაო გეგმასა და სტრატეგიული მიმართულებების პრიორიტეტულობის განსაზღვრის მოდელზე.

სამუშაო პროცესი მიმდინარეობდა სამ ძირითად ეტაპად, სამუშაო ჯგუფის აქტიური თანამონაწილეობით, კერძოდ:

- საწყისი ფაზა
- პირველადი შეფასების ფაზა
- საბოლოო, სტრატეგიის განვითარებისა და მართვის გეგმის შექმნის ფაზა

საწყისი ფაზა მოიცავდა პირველ სამუშაო შეხვედრას, სადაც სამუშაო ჯგუფის მიერ მოხდა ტურიზმის ღირებულებათა ჯაჭვის შეფასება და შეთანხმება. ადგილობრივი ექსპერტის მიერ ცალკე ჩატარდა მეორეული კვლევა, ტურისტული სააგენტოების გამოკითხვა, ადგილობრივი ტურისტული მომსახურების მომწოდებლების საჭიროებების ანალიზი, ბუნებრივი და კულტურული ფენომენების აღწერა და არსებული ინფრასტრუქტურის შეფასება. საწყისი ფაზა დასრულდა მეორე სამუშაო შეხვედრაზე 2018 წლის 15 აგვისტოს, სადაც შეხვედრის მონაწილეებს წარედგინათ ინფორმაცია ეროვნულ პარკში ტურიზმის განვითარების სფეროში არსებული ძირითადი გამოწვევებისა და პრობლემების შესახებ; ამასთან განიხილა არსებული მდგომარეობა და შეთანხმება მოახდინა SWOT ანალიზზე; ასევე შეჯერდნენ ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგიული მიმართულებებზე, გრძელვადიანი ხედვასა და სტრატეგიულ მიზნებზე; განისაზღვრა ახალი შესაძლებლობები და მიმართულებები, რომელთა განვითარებაც შეიძლება მომავალში აღნიშნული მიზნების მისაღწევად. სტრატეგიული მიზნების ჩამოყალიბების შემდეგ დაიგეგმა და განხორციელდა ახალი სავლე სამუშაოები. კერძოდ, არსებული ბუნებრივი თუ კულტურული რესურსებისა და ტურისტული მომსახურებების დარუკება აღწერისა და შეფასების მიზნით; ამასთან არსებული ტურისტული მარშრუტების შეფასებისა და პოტენციური ტურისტული მარშრუტების იდენტიფიცირების მიზნით. პროექტის საბოლოო ფაზაში ჩატარდა შეხვედრა სტრატეგიული პროდუქტებისა და აქტივობების გეგმის შესათანხმებლად.

პროექტის განხორციელების ეტაპებზე გამოყენებული მეთოდოლოგია შემდეგნაირია:

2.3.1 ტურიზმის მომსახურების მომწოდებელთა შერჩევა/შეფასების მეთოდოლოგია

ტურისტული პროდუქტის/მომსახურების მომწოდებელთა შერჩევა/შეფასება განხორციელდა ჯდტ-ს და ტურიზმის ეროვნულ ადმინისტრაციის ბაზაში რეგისტრირებული მეწარმეებისა და სამთავრობო ინიციატივის „აწარმოე საქართველოს“ კომპონენტის „მიკრო და მცირე მეწარმეობის ხელშეწყობის პროგრამის“ აპლიკანტების (რომელთაც ნინოწმინდისა და ახალქალაქის მუნიციპალიტეტებში ტურიზმის მიმართულებით წარადგინეს ბიზნეს იდეები) საკონტაქტო მონაცემების შეჯამებით.

საკვლევი ამონაკრების დადგენის მიზნით განხორციელდა სატელეფონო გამოკითხვა, რის საფუძველზეც გამოიკვეთა რესპოდენტთა პროექტში ჩართულობის მზაობა, შედეგად დაიგეგმა მათი ადგილზე გამოკითხვა და შეფასება.

კვლევის ეტაპზე რესპოდენტთა მხრიდან დასახელდა და გამოიკვეთა რიგი მიზეზები თუ გარემოებები, რამაც ხელი შეუშალა მათ პროექტში მონაწილეობაზე, კერძოდ:

- რესპოდენტის დროებით შეწყვეტილი სამეწარმეო საქმიანობა;

- ინტერესის არქონა დაცული ტერიტორიის ადმინისტრაციასთან კომუნიკაციის დამყარების/გაღმავების მიზნით;
- ობიექტების ადგილზე შეფასების პროცესი მოიცავდა ორ კომპონენტს:
- პირდაპირ ინტერვიუს მეწარმესთან მისი საწარმოს ტიპისთვის სპეციალურად შემუშავებული კითხვარის მეშვეობით;
 - საწარმოს ტიპიდან გამომდინარე შექმნილი შეფასების ცხრილის და კითხვარის მეშვეობით გამოვლინდა მოსარგებლეს მხრიდან დანახული საჭიროებები, ხოლო შეფასების ცხრილით დადგინდა სუსტი მხარეები. ამ ორი მონაცემის ანალიზი საფუძვლად დაედო არსებული ტურისტული მომსახურების მომწოდებლების სიტუაციურ ანალიზს.

2.3.2 საველე სამუშაოების დროს გამოყენებული მეთოდოლოგია ტურისტული პოტენციალის აღწერის მიზნით

ტურისტული ფენომენების აღწერისას გამოყენებული იქნა საქართველოს ეკოტურიზმის ასოციაციის მიერ შემუშავებული ბუნებისა და კულტურული ძეგლების აღწერისა და შეფასების მეთოდოლოგია, რაც გულისხმობდა არამარტო ტურისტული ფენომენების მეორეული კვლევის შედეგად მოპოვებულ აღწერას, არამედ მის დარუკებას და ადგილზე შეფასებას შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით:

- მანძილი უახლოესი მნიშვნელოვანი დასახლებული პუნქტიდან;
- გეოგრაფიული მდებარეობა
- მიღწევადობა
- წყლის მომარაგების პუნქტები:
- სანიტარული კვანძები
- ფიჭური ქსელის დაფარვის ზონა
- უსაფრთხოება
- ობიექტთან არსებული ინფრასტრუქტურა და სერვისი
- მდგომარეობა (ავარიული, განახლებული, რესტავირებული და ა.შ.)
- პასუხისმგებელი პიროვნება/უწყება
- უახლოესი ღამისთევის ადგილი

შეფასება: 1 – ღირს შეჩერება 2 – ღირსდათვალიერება; 3 – ღირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური.

საველე სამუშაოებმა მოიცვა როგორც უკვე არსებული სტატუსის მატარებელი ტერიტორიები და მათი მოსაზღვრე თემები, ასევე გეგმარებითი ტერიტორიები მოსაზღვრე თემებით.

2.3.3 ტურიზმის ღირებულებათა ჯაჭვის შეფასების მეთოდოლოგია

ღირებულებათა ჯაჭვის შეფასებისათვის ინფორმაციის მოპოვება მოხდა საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის ბაზაში დარეგისტრირებული შემომყვანი და შემომყვან-გამყვანი ტუროპერატორების გამოკითხვის, საველე სამუშაოების, აგრეთვე სხვადასხვა პროექტებისა და ორგანიზაციების მიერ შექმნილი დოკუმენტების შესწავლის გზით. კერძოდ, **მეორეული კვლევა ჩატარდა** ოფიციალური დოკუმენტაციის, მათ შორის საქართველოს ტურიზმის განვითარების 2015-2025 და ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიების, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის განვითარების სტრატეგიის 2014-2021, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონალური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის

2015-2020, ახალქალაქის ადგილობრივი განვითარების სტრატეგიის 2018-2020, ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტის განვითარების გეგმისა და აგრეთვე სხვადასხვა ანგარიშის შესწავლისა და ანალიზის გზით.

ინფორმაციის გამოთხოვა განხორციელდა შესაბამისი ორგანოებიდან; კერძოდ, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია, ადგილობრივი თვითმმართველობები, დონორი ორგანიზაციები, პროფესიული გაერთიანებები და სხვა. შესაბამისად, ტურისტული ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზი განხორციელდა ნინოწმინდისა და ახალქალაქის ტურისტული ეკოტურისტული პოტენციალის მაქსიმალური გამოყენების კონტექსტში.

2.3.4 გეგმარებითი ნაწილის ძირითადი მიდგომები

დოკუმენტის გეგმარებითი ნაწილი ეფუძნება მდგრადი ტურიზმის განვითარების რეგიონალურ სტანდარტებს.

რეგიონალურ დონეზე ტურიზმის სექტორის განვითარების ერთ-ერთ მიდგომას წარმოადგენს კლასტერების ფორმირების ხელშეწყობა, რომელიც საბაზრო წესებსა და პრინციპებს განსაკუთრებულად კარგად ერგება. „კლასტერი“ პოლისემანტიკური ცნებაა, რომელსაც 7 განმარტება აქვს და განსხვავებულ კონტექსტში ინდივიდუალური მნიშვნელობის მატარებელია.

ტურიზმის ჭრილში ეს არის „საერთო საკითხებზე მომუშავე კომპანიებისა და ორგანიზაციების დაჯგუფება“, რომელიც რამოდენიმე პრინციპით შეიძლება გაერთიანდეს:

- გეოგრაფიული კონცენტრაცია
- სპეციალიზაცია
- მოქმედი აქტორების სიჭარბე
- კონკურენცია და კოოპერაცია
- კლასტერის სასიცოცხლო ციკლი
- ინოვაციურობა

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების შემთხვევაში განიხილება გეოგრაფიული კონცენტრაცია, ინოვაციურობა და კლასტერის სასიცოცხლო ციკლი, სადაც დივერსიფიცირებული შემოთავაზებების ფონზე შესაძლებელია ტურიზმის ადგილზე მომსახურების მთელი საწარმოო ჯაჭვის განვითარება. მართვის მოდელის შემუშავებისას გამოყენებულია ტურისტული დანიშნულების ადგილის და მცირე ტერიტორიების კონკრეტული მიმართულებით მართვის მოდელებიც.

გეგმარებითი მეთოდოლოგიის ნაწილში კი განსაკუთრებით ყურადღება ეთმობა მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციის მიერ შემუშავებულ ბიომრავალფეროვნებაზე დაფუძნებულ ტურისტული პროდუქტების სახელმძღვანელოს. გამომდინარე იქიდან, რომ ბოლო 30 წლის განმავლობაში დედამიწის მოსახლეობამ ბიომრავალფეროვნების დაახლოებით 70 % დაკარგა, სახელმძღვანელოს შექმნა სწორედ ტურიზმის მდგრად განვითარებასა და რესურსების რაციონალურ გამოყენებას ეხება.

3. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები და მისი დამხმარე ზონა

დაცული ტერიტორიის ძირითადი ფუნქცია ქვეყნის ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვა და შენარჩუნებაა. მიუხედავად იმისა, რომ ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვის ტრადიცია საქართველოში ათწლეულებს ითვლის, თანამედროვეობაში მას იურიდიული საფუძველი 1996 წელს პარლამეტის მიერ რატიფიცირებული კანონის საფუძველზე გაუჩნდა (იხ. სურ 01). კანონით დამტკიცებული დაცული ტერიტორიების სახეობებია:

დაცული ტერიტორია	მიზანი	კატეგორია (IUCN)
სასელმწიფო ნაკრძალი	მკაცრი დაცვა, საგანმანათლებლო და არამა-ნიპულაციური კვლევები სპეციალური ნებართვით	I
ეროვნული პარკი	ეკოსისტემის კონსერვაცია, განათლება, ტურიზმის განვითარება	II
გუნების ქაზლი	ბუნების თავისებურებების კონსერვაცია (მცირე ზომის განსაკუთრებული ტერიტორიის დაცვა)	III
ალკეითილი	ბუნების დაცვა და შენარჩუნება აქტიური მართვის გზით	IV
დაცული ლანდშაფტი	ლანდშაფტის და/ან ზღვის აკვატორიის კონსერვაცია და ტურიზმის განვითარება	V
მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორია	ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენება	VI

სურათი 01: დაცული ტერიტორიების კატეგორიები ¹⁷

2018 წლის მონაცემებით დაცული ტერიტორიები 87 ერთეულით საქართველოს მთლიანი ტერიტორიის 9,5 % შეადგენს; მათ შორისაა ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები, რომელიც წინამდებარე დოკუმენტში არამართო არსებულ ტერიტორიებს, არამედ გეგმარებით ტერიტორიულ რესურსსაც განიხილავს.

3.1 ზოგადი ინფორმაცია

სამცხე-ჯავახეთი ტურისტულ-რეკრეაციული თვალსაზრისით საქართველოს ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული კუთხეა. აქ თავმოყრილია ჩვენი ქვეყნის ცნობილი კურორტები: აბასთუმანი, ასპინძა და, რაც მთავარია, ბორჯომ-ბაკურიანის კურორტთა ჯგუფი¹⁸: ბაკურიანი, ბორჯომი, ახალდაბა, წაღვერი, ცემი, ციხისჯვარი; ასევე საკურორტო ადგილები¹⁹: დაბა, დვირი, მზეთამზე, ტიმოთესუბანი და სხვ. იმის მიუხედავად, რომ აღნიშნული კურორტები ერთმანეთთან შედარებით ახლოს მდებარეობს, მათი კლიმატური პირობები საკმაოდ განსხვავებულია, რაც გამოწვეულია მათი ფიზიკურ-გეოგრაფიული თავისებურებებით.

ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემების მიხედვით (2018 წ) სამცხე-ჯავახეთის რეგიონს ქვეყნაში ჩამოსული ვიზიტორი 3,4% სტუმრობს. აქედან გართობის, დასვენებისა და რეკრეაციული მიზნით ჩამოსული ვიზიტორების წილი 5,9 %-ია.

რეგიონი ასევე მდიდარია ისტორიულ-კულტურული წარსულით, რაზეც მრავლად აღმოჩენილი ადრე ანტიკური ხანის ნაქალაქარი და ყორღანები ანუ ძველი სამარხი მეტყველებს. აქ ვხვდებით მეგალითური ტიპის მშრალად ნაშენ ციხე-ნამოსახლარებს, გალავნებს, კოშკებსა და აკლდამებს. სამცხე-ჯავახეთი საქართველოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი და კულტურულად დაწინაურებული პროვინცია იყო. პირველად ისტორიულ წყაროებში ეს რეგიონი მოხსენიებულია ძვ.წ-ით 785 წელს, ურარტუს მეფის არგიშთის მიერ. XI ს-დან ჯავახეთის ცენტრად მოიხსენიება ახალქალაქი. XII საუკუნეში თამარ მეფის დროს სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე მძლავრი კულტურული ცხოვრება დღედა, რისი კვალიც დღემდე მკაფიოდაა შენარჩუნებული.

¹⁷ საქართველოს დაცული ტერიტორიები, თბილისი 2007

¹⁸ საქართველოს კანონი კურორტებისა და საკურორტო ადგილების სანიტარიული დაცვის ზონების შესახებ

¹⁹ საქართველოს კურორტების ნუსხა და სტატუსი

რეგიონი ცნობილია აგრეთვე ქვეყნის მნიშვნელოვანი ბიომრავალფეროვნების შესანარჩუნებლად შექმნილი ორი დაცული ტერიტორიით, ბორჯომ - ხარაგაულის ეროვნული პარკითა და ჯავახეთის დაცული ტერიტორიებით.

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები 2011 წელს შეიქმნა ორი მუნიციპალიტეტის ნინოწმინდისა და ახალქალაქის ტერიტორიაზე. ახალქალაქის მუნიციპალიტეტის წილი შეადგენს 64%-ს (კარწახისა და სულდას ტბის აღკვეთილები), ხოლო 36%-ი მიეკუთვნება ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტს (ხანჩალის, ბულდაშენისა და მადატაფას ტბის აღკვეთილები).

დაცული ტერიტორიების კატეგორიებისა და ზონების ფართობი და საზღვრები შემდეგნაირად გამოიყურება:

- ა) ჯავახეთის ეროვნული პარკი – 13'498.02 ჰა;
 - პარკის მკაცრი დაცვის ზონა – 1'897 ჰა;
 - პარკის ვიზიტორთა ზონა – 1'136 ჰა;
 - პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონა – 10'465.02 ჰა;
- ბ) კარწახის ტბის აღკვეთილი – 157.5 ჰა;
- გ) სულდას ჭარბტენიანი ტერიტორიების აღკვეთილი – 309.3 ჰა;
- დ) ხანჩალის ტბის აღკვეთილი – 727.3 ჰა;
- ე) ბულდაშენის ტბის აღკვეთილი – 119.3 ჰა;
- ვ) მადატაფას ტბის აღკვეთილი – 1'398 ჰა;
- ზ) თეთრობის აღკვეთილი – 3100 ჰა.²⁰

ჯავახეთის ეროვნული პარკის გაფართოების შესაძლებლობის კვლევის საფუძველზე შემდეგი პოტენციური ლოკაციები განიხილება, რომლებიც გათვალისწინებულია სტრატეგიის შემუშავების ეტაპზე, ესენია:

- თ) აბულის ტბა
- ი) სადამოს ტბა
- კ) ფარავნის ტბა

ჯავახეთის ეროვნული პარკი იყოფა შემდეგ ზონებად:

- ა) **ბუნების მკაცრი დაცვის ზონა** – ბუნების მკაცრი დაცვის ზონა იქმნება ხელუხლებელი ბუნების შესანარჩუნებლად და არამანიპულაციური სამეცნიერო კვლევისა და საგანმანათლებლო საქმიანობის განხორციელების მიზნით. პარკის ეს ზონა ტერიტორიულად თითქმის მთლიანად ემთხვევა სასაზღვრო ზონას, რომელიც არსებული რეჟიმის გამო უკეთაა დაცული. ამგვარად, ზონა მოიცავს ეროვნული პარკის ზედა, სასაზღვრო ნაწილს, სადაც ბალახეულ ეკოსისტემებს არ განუცდია მნიშვნელოვანი ცვლილებები. სამომავლოდ, ქვეყანაში სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის ბუნებრივი რესურსების გამოყენებაზე მოთხოვნების კლების კვალდაკვალ, განზრახულია მკაცრი დაცვის ზონის გაფართოება (3038 ჰა-მდე) ტრადიციული გამოყენების ზონის შემცირების ხარჯზე.

²⁰ <https://matsne.gov.ge/document/view/2190165?publication=0>

ბ) **ვიზიტორთა ზონა** – ვიზიტორთა ზონა იქმნება ბუნების დაცვის, რეკრეაციისა და საგანმანათლებლო საქმიანობის განხორციელების მიზნით. ზონა მოიცავს ტერიტორიებს, რომლებიც ადამიანის სამეურნეო საქმიანობით ნაკლებადაა სახეცვლილი და წარმოაჩენს პარკის ყველაზე დამახასიათებელ ეკოსისტემათა ნიმუშებს. ზონაში მოქცეულია ვიზიტორთათვის საინტერესო და მიმზიდველი არეები, უპირველეს ყოვლისა, პერცეფციულ-ესთეტიკური თვალსაზრისით. პარკის ვიზიტორთა ზონა ორ განცალკევებულ მონაკვეთს მოიცავს: კარწახის ტბასა და ე.წ. „ვეფხვის“ კანიონის. კარწახის ტბა, მისი ტრანსსასაზღვრო მდებარეობის გამო, რეგიონში ერთადერთია, რომელსაც მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი ტექნიკურ-ანთროპოგენური ზეგავლენა არ განუცდია. „ვეფხვის“ კანიონი კი კლდოვან, ნაშალ-ღორდიან და ბალახოვანი ჰაბიტატების ფრაგმენტებს მოიცავს და მეტად პერსპექტიულია საცხენოსნო ტურიზმის განვითარებისათვის. ამასთან, კანიონის უბნის ფართობი ტბის უბნის ფართობზე დაახლოებით 3-ჯერ მეტია.

გ) **ტრადიციული გამოყენების ზონა** – ტრადიციული გამოყენების ზონა იქმნება ბუნების დაცვისა და განახლებადი ბუნებრივი რესურსების (სათიბ-სამოვრები, თევზის რეწვა) ტრადიციულად გამოყენების მიზნით. ზონა მოიცავს როგორც სახმელეთო (სუბალპურ-ალპურ), ასევე წყლის (უმათავრესად, კარწახის ტბის საქართველოს საზღვრებში მოქცეული ნაწილი) ეკოსისტემებს. კერძოდ, პარკის იმ ტერიტორიებს, რომლებიც საუკუნეების მანძილზე გამოიყენებოდა ზაფხულის სამოვრებად და სათიბებად, როგორც ადგილობრივი, ასევე საქართველოს სხვა რეგიონების მოსახლეობის მიერ (ე.წ. მომთაბარე მესაქონლეობა), და ამავდროულად ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ თევზის რესურსების მოსაპოვებლად.

დაცული ტერიტორიების ბუნებრივი რესურსები განაპირობებს მის ტურისტულ ღირებულებას. თუმცა, მრავალფეროვან ფლორასა და ფაუნასთან ერთად აღსანიშნავია კულტურული რესურსებიც, რომელიც ასე უხვად არის წარმოდგენილი ჯავახეთის რეგიონში. კულტურული რესურსებიდან აღსანიშნავია მეგალითური ციხეები, შუასაუკუნეების ეკლესიები და ასევე მრავალეთნიკური არქიტექტურა და ყოფა-ცხოვრება.

დაცულ ტერიტორიაზე ტურიზმის განვითარების კუთხით მნიშვნელოვანია მთლიანად სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის პოპულარულობა. საქართველოს ერთ-ერთი ყველაზე მონახულებადი ადგილები - ვარძია, ხერთვისის ციხე ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების სიახლოვეს მდებარეობს. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების სწორი მენეჯმენტისა და მარკეტინგის საშუალებით შესაძლებელია აღნიშნული ტურისტული ღირსშესანიშნაობების ვიზიტორებისათვის დაცული ტერიტორიების გაცნობაც.

მისადგომობა. ჯდტ-ები სამხრეთ საქართველოში, სამი ქვეყნის გზაგასაყარზე, საქართველო, სომხეთისა და თურქეთის საზღვრებთან მდებარეობს. მიღწევადობის შეფასებისას მხოლოდ სახმელეთო ტრანსპორტის მისადგომობა შეფასდა, რადგან საჰაერო ტრანსპორტი რეგიონისათვის არარელევანტურია.

მიკროავტობუსით გადაადგილება შესაძლებელია ორივე მუნიპალიტეტის მიმართულებით და განრიგიც მეტნაკლებად მოწესრიგებულია. ბილეთის ფასი მერყეობს 7-დან 15 ლარის ფარგლებში,

თუმცა აღნიშნული სატრანსპორტო საშუალების წინასწარ ან ონლაინ დაჯავშნა შეუძლებელია. ასევე არ არსებობს ინტერნეტ სივრცე, სადაც ნინოწმინდა-ახალქალაქის მიმართულებით მიმავალი ტრანსპორტის სახეობის, განრიგის და ღირებულების შესახებ ინფორმაცია იქნება ხელმისაწვდომი. აღნიშნული გარემოება აფერხებს როგორც საერთაშორისო, ასევე ადგილობრივი ტურისტებისთვის სატრანსპორტო საშუალების დაჯავშნისა და სარგებლობის შესაძლებლობას.

საგზაო ინფრასტრუქტურის თვალსაზრისით პირველადი კატეგორიის გზები ძირითადად დამაკმაყოფილებელ მდგომარეობაშია, თუ არ ჩავთვლით ნინოწმინდა-ბავრას, ნარდევანი-წალკისა და ახალქალაქი-გოგაშენი-ვარძიის მონაკვეთებს.

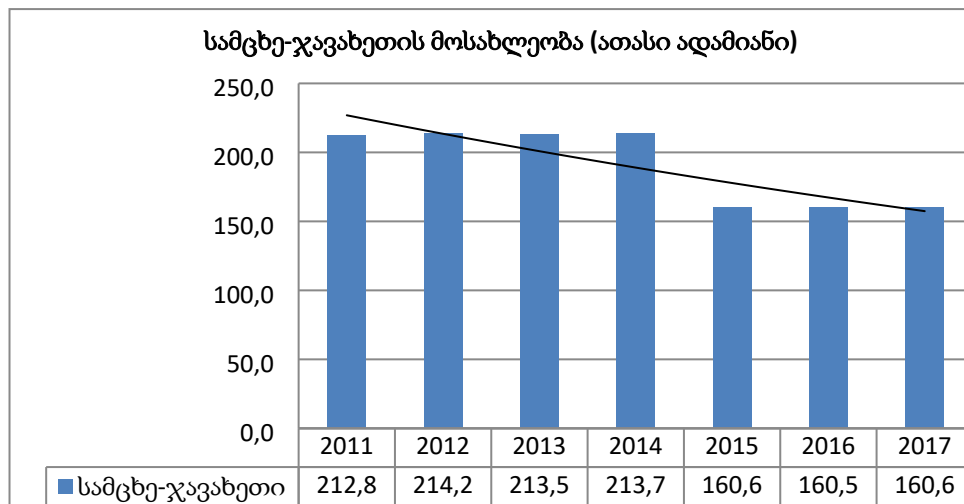
ჯდტ-ის ვიზიტორთა ცენტრი ბათუმიდან 234 კმ-ში, ხოლო ქუთაისიდან 246 კმ-ში მდებარეობს. თბილისიდან წალკის მიმართულებით 197 კმ-ში, ხოლო ბორჯომის მიმართულებით 276 კმ-ში.

ჯდტ-ს სიახლოვეს ტურისტთა ცირკულაციისთვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე რეგიონალური მნიშვნელობის ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალს, რომლის ამოქმედება უკვე რვა წლით გადასცდა დაგეგმილ ვადებს, თუმცა მშენებლობა ამჟამინდელი მდგომარეობით თითქმის დასრულებულია. აღნიშნული სარკინიგზო მაგისტრალი ამოქმედებისთანავე რეგიონში ვიზიტორების დიდ შემოდინებას გამოიწვევს, შესაბამისად ძალიან დროულია როგორც არსებული ტურისტული მომსახურებების, ასევე განსაკუთრებით მგრძნობიარე ტერიტორიების სწორი მართვა.

3.2 სოციალურ-ეკონომიკური მიმოხილვა

ვინაიდან ჯდტ-ს არსებული საზღვრების გაფართოება არის დაგეგმილი სოციალურ-ეკონომიკურ ჭრილში განიხილება ორივე მუნიციპალიტეტის და არა უშუალოდ დაცული ტერიტორიების მომიჯნავე სოფლები.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული დეპარტამენტის მონაცემების მიხედვით სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის მოსახლეობა 2017 წლის მონაცემით შეადგენს 160 600 ადამიანს რაც ნიშნავს იმას, რომ მოსახლეობის რაოდენობა ბოლო წლების განმავლობაში მკვეთრად შემცირებულია (იხ. დიაგრამა 01) სქესობრივი განაწილების მიხედვით მცირედით ჭარბობენ ქალები.

დიაგრამა 01. სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობა (ათასი ადამიანი)

მუნიციპალიტეტების მიხედვით მოსახლეობას შემდეგი სახით არის განაწილებული (ცხრილი 01):

№	მუნიციპალიტეტის დასახელება	დასახლებული პუნქტების რაოდენობა	ფართობი კმ ²	მოსახლეობის რაოდენობა (ათასი)	მოსახლეობის საშუალო სიმჭიდროვე (კაცი/კმ ²)
1	ახალქალაქი	64	1235	45 070	36
2	ნინოწმინდა	31	1353	24 451	18

ცხრილი 01: მოსახლეობის განაწილება ახალქალაქისა და ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტებში

რეგიონი მრავალეთნიკურია. აქ ქართველების გარდა ცხოვრობენ სომხები, ბერძნები, რუსები, ოსები და სხვ. დღეისათვის ახალქალაქის და ნინოწმინდის რაიონების მოსახლეობის 65%-ს სომეხი, 30%-ს ქართველი და 5%-ს დუხობორები შეადგენენ, თუმცა ამ უკანასკნელთა რაოდენობა ბოლო წლებში მკვეთრად შემცირდა.

ჯავახეთის მოსახლეობა სხვადასხვა აღმსარებლობისაა. ძირითადი მოსახლეობა (სომხები) გრიგორიანელია, ხოლო რამდენიმე სოფელში ცხოვრობენ ქართველი კათოლიკეებიც.

სეზონური მიგრაციის გამო, მოსახლეობის რაოდენობა წლის განმავლობაში იცვლება. შრომისუნარიანი მოსახლეობის დაახლოებით 20% გაზაფხულზე მუნიციპალიტეტს ტოვებს და შინ გვიან შემოდგომაზე ან ზამთარში ბრუნდება. შრომითი მიგრაციის ძირითადი დანიშნულების ადგილი რუსეთის სხვადასხვა ქალაქია.

შრომითი მიგრანტების თითქმის 90%-ს ჰყავს ახალქალაქში მცხოვრები ოჯახის წევრები და ნათესავები, რომელთა შემოსავლის მთავარ წყაროს სწორედ ფულადი გზავნილები წარმოადგენს. მოსახლეობის შემოსავლის ალტერნატიული წყაროებია სოფლის მეურნეობიდან და მცირე მეწარმეობიდან (მეცხოველეობა, მეთევზეობა), ასევე საბიუჯეტო თუ კერძო სექტორებში დასაქმებიდან და პენსია (იხ. ცხრილი 02).

#	მიმდებარე ზონაში დასახლებული პუნქტები	მოსახლეო ბის რაოდენობა 21	ძირითადი საქმიანობა		მათ შორის რამდენი ადამიანი ტერიტორიასთან დაკავშირებულია საქმიანობით (ტურიზმი, სამოვრები სხვ.)
ახალქალაქის მუნიციპალიტეტი					
1	აზვარეთი	1161	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	თეთრობის ადკვეთილის რესურსებით სარგებლობა (სამოვრები, სატყეო რესურსი)
2	ბურნაშეთი	488	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	კულტურულ მატერიალური რესურსების არსებობა
3	ლომათურცხ	329	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	სარწყავი სისტემა, სასოფლო სამეურნეო მიწები
4	ღადო	480	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	სამოვრები, სარწყავი სისტემა, სასოფლო სამეურნეო მიწები
5	ალასტანი	641	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	თეთრობის ადკვეთილის რესურსებით სარგებლობა (სამოვრები, სატყეო რესურსი, სასოფლო სამეურნეო მიწები)
6	გოკიო	418	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	თეთრობის ადკვეთილის რესურსებით სარგებლობა (სამოვრები, სატყეო რესურსი, სასოფლო სამეურნეო მიწები, სარწყავი სისტემა)
7	ვარევანი	570	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	თეთრობის ადკვეთილის რესურსებით სარგებლობა (სამოვრები, სატყეო რესურსი, სასოფლო სამეურნეო მიწები, სარწყავი სისტემა)
8	არაგვა	861	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
9	თოთხამი	167	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
10	კორხი	446	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
11	მაჭათია	767	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
12	ორჯა	519	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-

²¹ საქსტატი- მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა 2014 წელი.

13	ბარალეთი	770	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტურიზმი (გამავალი მარშრუტი ტაბაწყურისკენ)
14	დიდი სამსარი	337	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტურიზმი (გამავალი მარშრუტი ტაბაწყურისკენ)
15	იხტილა	978	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტურიზმი (გამავალი მარშრუტი ტაბაწყურისკენ)
16	მერენია	860	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
17	პატარა სამსარი	365	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტურიზმი (გამავალი მარშრუტი ტაბაწყურისკენ, კულტურული რესურსი)
18	გოგაშენი	432	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	- (ტურისტული ზმა ვარძიასთან)
19	აფნია	160	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	- (ტურისტული ზმა ვარძიასთან)
20	დილისკა	2374	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
21	ვაჩიანი	1801	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტერიტორიების დამაკავშირებელი ტურისტული მარშრუტები
22	მურჯახეთი	331	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტერიტორიების დამაკავშირებელი ტურისტული მარშრუტები
23	ჩამძვალა	466	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტერიტორიების დამაკავშირებელი ტურისტული მარშრუტები
24	ზაკვი	386	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
25	ბალხო	467	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
26	ბულაშენი	460	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
27	გომანი	919	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
28	ოლავერდი	694	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
29	თირკნა	112	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
30	კარტიკამი	1695	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-

31	აბული	535	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	სარწყავი სისტემა რესურსის მოხმარება თევზაობა
32	ბუზავეთი	190	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	მდიდარი კულტურული მემკვიდრეობა
33	გულიკამი	1234	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
34	თახჩა	47	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	აბულის ციხის ტურისტული მარშრუტის სიახლოვე
35	ხურგუმო	1004	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	სარწყავი სისტემა
36	კარწახი	776	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	რესურსის მოხმარება თევზაობა
37	ფილიპოვკა	52	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	კარწახის ტურისტული რესურსი, თევზჭერა
38	კოთელია	441	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
39	კოჭიო	421	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
40	აგანა	534	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტაბაწყურის ტურისტულ მარშრუტთან სიახლოვე
41	ალათუმანი	388	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
42	ბეჟანო	877	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტაბაწყურის ტურისტულ მარშრუტთან სიახლოვე
43	მოდეგა	163	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
44	სირქვა	110	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
45	კუმურდო	1950	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	საკუთარი ტურისტული პოტენციალი
46	კიროვაკანი	331	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტურისტული მარშრუტი კუმურდო, ვარძია
47	ოკამი	522	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
48	აზმანა	205	სეზონური მიგრანტები)- მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	სულდა კარწახის ტურისტული კლასტერი

49	ქარცები	110	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
50	ფტენა	250	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
51	სულდა	726	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	რესურსის მოხმარება - ტურიზმი
52	ბოზალი	174	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	რესურსის მოხმარება თევზაობა
53	დადეში	760	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტურიზმი
54	მასანიკიანი	100	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	სულდა-კარწახის ტურისტული კლასტერი, სამოვრები
55	ტურცხი	759	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
56	ჩუნჩხა	324	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
57	ხავეთი	276	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	გოგაშენი ვარძიას მარშრუტი
58	დაბნია	127	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
59	ერინჯა	50	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
60	ხანდო	1090	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ტურისტული მარშრუტების კვება
61	ხოსპიო	385	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
62	ბავრა	873	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
63	მართუნი	207	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	-
64	ხორენია	507	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	სარწყავი სისტემების რეაბილიტაცია
65	ახალქალაქი	8295	სეზონური მიგრანტები)-მემცენარეობა	მუშა-ხელი(შრომითი მეცხოველეობა,	ვიზიტორთა ცენტრი
ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტი					

1	გორელოვკა	1165	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	რესურსის მოხმარება(ძოვება, თევზაობა) ტურიზმი
2	ორლოვკა	249	სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)- მეცხოველეობა, მემცენარეობა	ძოვება, თევზჭერა
3	ეფრემოვკა	137	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	ძოვება თევზჭერა, ტურიზმი
4	სპასოვკა	269	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	-
5	დიდი გონდური	990	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	-
7	დიდი ხანჩალი	1233	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	რესურსით სარგებლობა (თევზაობა)
8	პატარა ხანჩალი	554	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	რესურსით სარგებლობა (თევზაობა)
9	კატნატუ	278	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	თევზჭერა
10	თორია	491	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	-
11	ასფარა	0	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	თევზჭერა, ფარავნის ტურისტული მარშრუტი
12	ეშტია	1691	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	აბულის და სალამოს ტურისტული მარშრუტები
13	უჯმანა	255	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	-
14	დიდი არაქალი	643	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	-
15	პატარა არაქალი	401	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	-
16	ოროჯოლარი	1406	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	ტურიზმი, რესურსით სარგებლობა (საშეშე მერქანი, ძოვება)
17	სათხე	1516	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	რესურსით სარგებლობა (ძოვება)
18	ტამბოვკა	136	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	რესურსით სარგებლობა (თევზაობა)
19	ფოკა	1176	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	ტურიზმი, რესურსით სარგებლობა (თევზაობა)

20	ვლადიმეროვკა	137	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	თევზჭერა, ფარავნის ტბის ტურისტული პოტენციალი
21	განძანი	2558	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	ტურიზმი, რესურსით სარგებლობა (თევზაობა)
22	რადიონოვკა/ვა რავანი	277	მეცხოველეობა, მემცენარეობა, თევზჭერა	ტურიზმი, რესურსით სარგებლობა (თევზაობა)
23	საღამო	153	მეცხოველეობა, მემცენარეობა, თევზჭერა	ტურიზმი, რესურსით სარგებლობა (თევზაობა)
22	ნინოწმინდა	5144	მეცხოველეობა, მემცენარეობა და სეზონური მუშა-ხელი(შრომითი მიგრანტები)-	ტურისტული მომსახურებები

ცხრილი №2. ნინოწმინდისა და ახალქალაქის მუნიციპალიტეტების დასახლებული პუნქტები და მათი ძირითადი საქმიანობები

ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში „ახალქალაქის ადგილობრივი განვითარების სტრატეგიის“ თანახმად 2017 წლის აგვისტოს მდგომარეობით, ცხოვრობს სამუშაო ასაკის 34,100 ადამიანი, ხოლო საპენსიო ასაკის-72568. დოკუმენტის „სურსათის უვნებლობისა და კვების გამოწვევები საქართველოს მაღალმთიანეთში“ -თანახმად, რომელიც მომზადებულია ოქსფამის მიერ 2016 წელს ადგილობრივები მნიშვნელოვნად არიან დამოკიდებულები ცენტრალური ბიუჯეტიდან მიღებულ სოციალურ დახმარებაზე. მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ კანონის მიხედვით, მუნიციპალიტეტის მთელ ტერიტორიას აქვს მთიანი რეგიონის სტატუსი, რომელიც იძლევა გარკვეულ საგადასახადო შეღავათებსა და სხვა სოციალურ სარგებელს.

ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტში დასაქმების ძირითად წყაროს სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს, სადაც ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის 57% არის დასაქმებული, თევზჭერას 2% მისდევს, დამამუშავებელ მრეწველობაში ჩართულია 8%, ხოლო ვაჭრობასა და მომსახურებაში 11%-ია დასაქმებული. უმუშევრობის დონე 22%-ია. მუნიციპალიტეტში 216 ოჯახი იღებს საარსებო შემწეობას სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში²²

ჯდტ-ს აქტუალური მართვის გეგმის მიხედვით²³ არსებული დაცული ტერიტორიების დამხმარე ზონაში ორივე მუნიციპალიტეტის 10 სოფელი მოიაზრება, ექვსი ახალქალაქის და ოთხი ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტებში. სულ 1732 კომლი, რომელთა უმრავლესობა ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე არის დამოკიდებული. კერძოდ, ისინი იყენებენ საძოვრებს, სათიბებსა და თევზის რესურსს. არსებული აკრძალვის კომპენსაციის გაწევა მართვის გეგმაში ტურიზმის მიმართულებით დამხმარე პროექტების განხორციელებით არის დაგეგმილი.

2018 წელს ტრანსსასაზღვრო სამდივნოს პროექტის მესამე ფაზაში მომზადდა პროექტი „ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე. აღნიშნული ტერიტორია მოიცავს შემდეგ სოფლებს-ეშტია, განძანი, აბული, დიდი არაქალი, პატარა არაქალი, ტამბოვკა, როდიონოვკა, სათხე, ფოკა, საღამო, უჯმანა, თორია, თახჩა. ჯავახეთის ეროვნული პარკის გაფართოების შესაძლებლობების კვლევაზე დაყრდნობით პოტენციურ დამხმარე ზონაში მცხოვრები მოსახლეობა პოტენციურ დაცულ ტერიტორიებს ძირითადად

²² ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტის განვითარების გეგმა - CIDA, CARE 2013 წელი. გვ. 9

²³ ტექნიკური რეგლამენტი – ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმის დამტკიცების თაობაზე 2013 წლის საქართველოს მთავრობის დადგენილება N23

სასოფლო-სამეურნეო მიზნებისთვის იყენებს, მაგალითად სამოვრები. აქ განვითარებულია მეფუტკრეობა, მეცხოველეობა, მემცენარეობა. თითქმის არ არის ბრაკონიერობა და თევზჭერა მხოლოდ ფარავნის ტბაზე არის სამეწარმეო სახის.

მიუხედავად ტურისტების რიცხვის ზრდისა, რომელსაც ადგილობრივები აღნიშნავენ, მოცემულ სოფლებში ამ ეტაპზე არ არის განვითარებული არანაირი მომსახურება გარდა კვებითი მომსახურებისა განძაში, სადამოსა და ფოკაში; ასევე გამონაკლისია ფოკის დედათა მონასტრის აგროტურისტულ მომსახურება და მაღაზია.

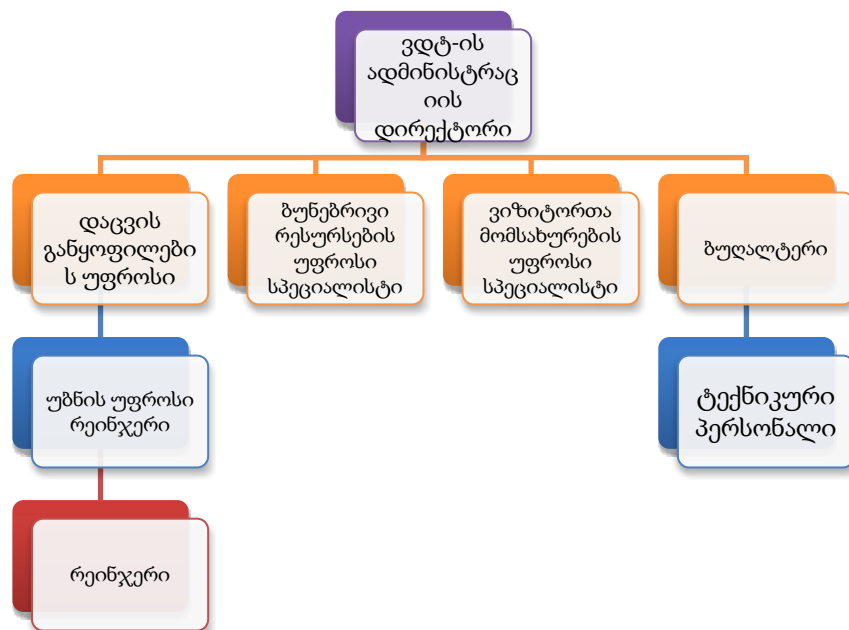
4. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების სიტუაციური ანალიზი

4.1 მენეჯმენტი და ადმინისტრაცია

4.1.1 მართვის სისტემა და ადამიანური რესურსები

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროში შემავალი დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ადგილობრივი ადმინისტრაციული ერთეულია. ადმინისტრაციული შენობა და ვიზიტორთა ცენტრი მდებარეობს ქ. ახალქალაქში, ნინოწმინდა-კარწახის გზაჯვარედინზე. ტურისტების რეგისტრაცია შესაძლებელია მხოლოდ ვიზიტორთა ცენტრში. ამ ეტაპზე კარწახში არსებული სარეინჯეროც ახორციელებს იქ მისულ ტურისტთა აღრიცხვას.

ჯდტ-ის ადმინისტრაციაში დასაქმებულია 15 თანამშრომელი, მათ შორის 1 უშტატო კადრია. სამუშაო პოზიციები შემდეგნაირადაა წარმოდგენილი: 1 ადმინისტრაციის დირექტორი, 1 დაცვის განყოფილების უფროსი, 1 უბნის უფროსი რეინჯერი, 8 რეინჯერი, 1 ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტი, 1 ვიზიტორთა მომსახურების სპეციალისტი, 1 ბუღალტერი და ერთი ტექნიკური პერსონალი. (იხ. დიაგრამა 02).

დიაგრამა 02. ჯდტ-ის ორგანიზაციული სტრუქტურა

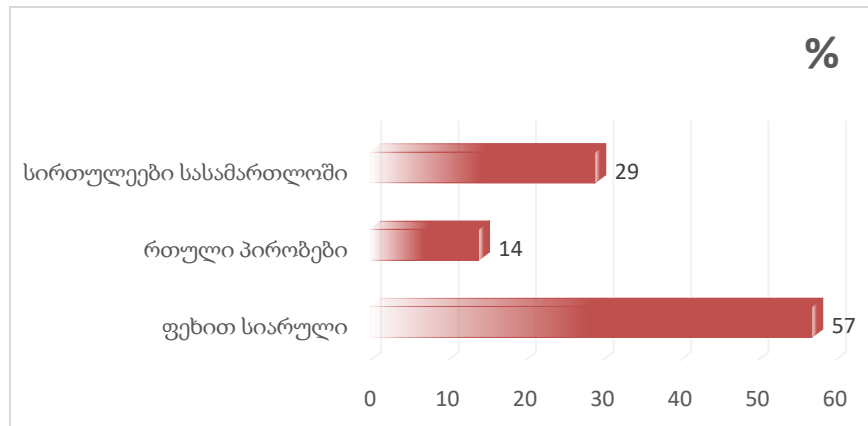
ტურისტებს ადმინისტრაციაში ემსახურებათ ვიზიტორთა მართვის სპეციალისტი, რომელსაც შვებულებისა და დასვენების დღეებში ანაცვლებს ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტი. სამუშაო პროცესში დამატებითი ვალდებულებების თავიდან აცილების მიზნით და ვიზიტორთა გაზრდილი ნაკადის მართვის გასამარტივებლად ვლინდება შემდეგი მიმართულებით კადრების დამატების საჭიროება: დამატებითი ვიზიტორთა სპეციალისტი, რომელიც ასევე მარკეტინგის ფუნქციებს შეითავსებს და/ან ინტერპრეტაციის სპეციალისტი, რომელიც დაკავებული იქნება ტურისტული პროდუქტის განვითარების მიმართულებით. საჭიროებას წარმოადგენს ასევე არსებულ პოზიციებზე სამუშაოს აღწერილობის დეტალიზაცია და ტრენინგების უზრუნველყოფა.

ამჟამად ადმინისტრაცია თანამშრომლობს მხოლოდ ერთ განთავსების ობიექტთან და იშვიათად აქვთ მუდმივი კონტაქტი კერძო სექტორის სხვა წამომადგენლებთან. დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა ცენტრის ერთ-ერთ ფუნქციას სწორედ ვიზიტორთა მოთხოვნის საფუძველზე პოტენციურ მომხმარებლის და ადგილობრივი სერვისის მიმწოდებლის ერთმანეთთან დაკავშირება წარმოადგენს.

ჩატარებული ტუროპერატორთა გამოკითხვის შეფასებით დადებითია დაცული ტერიტორიის თანამშრომლების დამოკიდებულება ტურისტების მიმართ, თუმცა დისკომფორტი რომელიც რიგ კომპანიებს ექმნებათ კომუნიკაციისას არის **ქართული ენის არცოდნა და გიდების სიმცირე**. აღნიშნული პრობლემიდან გამომდინარე ისინი აგრეთვე ვერ აფასებენ ჯდტ-ს თანამშრომლების მიერ ბუნებრივი რესურსების შესახებ ინფორმაციის მიწოდებისა და ინტერპრეტაციის ხარისხს. მიუხედავად აღნიშნული პრობლემებისა ვიზიტორთა შთაბეჭდილება და კმაყოფილების დონე ჯდტ-ზე მაღალია, რის მიზეზადაც რეგიონში არსებული მიმზიდველი ტურისტული რესურსები (ტბები, ჭარბტენიანი ტერიტორიები, ეკოსისტემები და ფრინველთა მრავალფეროვნება) სახელდება.

გიდების მომსახურების განვითარება გრძელვადიან პერსპექტივაში შესაძლებელია, თუმცა გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ კერძო სექტორში ენის ცოდნა დაბალ დონეზეა, ისევე როგორც ტურიზმის მიმართულებით უნარ-ჩვევები. მზარდი მოთხოვნიდან და არსებული რეალობიდან გამომდინარე ოპტიმალურ გზას ამ ეტაპზე გიდი-რეინჯერის მოდელის შემუშავება წარმოადგენს. კერძოდ, რეინჯერებს, რომელთაც არ უწევთ მორიგეობა ჯდტ-ზე, სურვილის და დამატებითი ანაზღაურების მიღების შესაძლებლობის შემთხვევაში გიდის მომსახურების გაწევა შეეძლებათ. აღნიშნული მოდელის დანერგვა საჭიროებს რეინჯერების გადამზადებას ინტერპრეტაციის მეთოდების შესახებ ცოდნის გაღრმავებისა და უნარ-ჩვევების გაძლიერების მიზნით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგადად რეგიონში ასეთი ტიპის სამსახური მიუხედავად რთული სამუშაო პირობებისა (იხ. დიაგრამა 03) სიახლეებით და განვითარების შესაძლებლობებით არის აღსავსე განსაკუთრებით ახალგაზრდა რეინჯერებისთვის, რაც მათ სხვა შემთხვევაში არ ხელეწიფებათ.

დიაგრამა 03. სამსახურთან დაკავშირებული სირთულეები.

რეინჯერთა უმეტესობა ფლობს ქართულ ენას, რუსულს - 86%, რაც უმარტივებთ რუსულენოვან ტურისტებთან ურთიერთობას, ხოლო ინგლისურს - ორი რეინჯერი, თუმცა უმრავლესობა გამოხატავს ინგლისური ენის საკომუნიკაციო დონეზე შესწავლის სურვილს.

რეინჯერთა სრულ უმრავლესობას უწევს ვიზიტორებთან აქტიური კომუნიკაცია, რაც დაკავშირებულია უსაფრთხოების წესების გაცნობასა და ბიომრავალფეროვნების შესახებ ინფორმაციის მიწოდებასთან. აღნიშნულიდან გამომდინარე გამოხატავენ ინტერესს და მზადყოფნას კვალიფიკაციის ამაღლებისა და ენების ცოდნის გაღრმავების კუთხით, ამასთან კულტურული ღირსშესანიშნაობების შესახებ დამატებითი ინფორმაციის გაცნობის.

გიდი-რეინჯერის პოზიციის განვითარება ერთის მხრივ გაზრდის მოტივაციას დამატებითი ეკონომკური სარგებლის მიღების მიზნით, ხოლო მეორეს მხრივ ხელს შეუწყობს დაცულ ტერიტორიებზე მომსახურების ხარისხის ზრდას. საველე ექსპერტის დაკვირვების შედეგად ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების განვითარების ძირითად ხელისშემშლელ ფაქტორებად გამოვლინდა შემდეგი გარემოებები:

1. გარდამავალი პერიოდისა და ადგილობრივი მენეჯმენტის ცვლილების გამო არასტაბილურობის შეგრძნება, რაც ცალსახად მოქმედებს დაქირავებულთა მოტივაციაზე;
2. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების კულტურულ რესურსებზე მწირი ინფორმაცია, რაც ხელს უშლის პროდუქტის/მომსახურების განვითარებასა და დივერიფიცირები შესაძლებლობას;
3. კადრების უკმარისობიდან გამომდინარე გადამეტებული მოვალეობები და პასუხისმგებლობები;
4. ტურიზმის კუთხით ცნობიერების ამაღლება, რათა მათ თავად შეძლონ ადგილობრივი თემის დაწრმუნება ტურისტული მომსახურეობის განვითარების აუცილებლობასა და საჭიროებაში;
5. ენის ბარიერი, რაც ხელს უშლით ვიზიტორებთან აქტიურ კომუნიკაციაში შესვლას.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, იმ მცირე ადამიანური რესურსისთვის, რომელიც ჯდტ-ს ადმინისტრაციაში მუშაობს, მნიშვნელოვან ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს მოტივაციის სისტემის დანერგვა, რაც არსებულ კადრებს კარიერული განვითარებისა და ფინანსური სარგებლის გაზრდის შესაძლებლობებს მისცემს. ადამიანური რესურსების შეფასებისა და წახალისების სისტემის დანერგვა

ხელს შეუწყობს კადრების დენადობის შემცირებასა და გაზრდის შრომის ნაყოფიერებას სამუშაო პოზიციებზე. კერძოდ, ცენტრალიზებული მართვის სტრუქტურის მიუხედავად, მნიშვნელოვანია გადაწყვეტილება კონკრეტული თანამშრომლის წახალისების შესახებ მიღებული იქნეს ადგილობრივ ადმინისტრაციულ დონეზე.

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას დაეხმარება ასევე მოხალისეთა პროგრამის შეუშავება იდეების გენერირების, სამუშაოს შესრულებისა და ფინანსური რესურსების დაზოგვის კუთხით. მაგ მოხალისეების დახმარება შესაძლებელია ბილიკების მოწყობაში, ინფრასტრუქტურის მოწესრიგებაში. ასევე დიდი კომპანიებისთვის სოციალური პასუხისმგებლობის განვითარების მიზნით მნიშვნელოვანი იქნება ღონისძიებების ორგანიზების შეთავაზება და სხვა.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე მნიშვნელოვანია რიგი გადაწყვეტილებები მიღებულ იქნას ადგილობრივ დონეზე, რასაც გარკვეულწილად ხელს უშლის დაცული ტერიტორიების არაეფექტური ცენტრალიზებული მართვის სტრუქტურა. კერძოდ, „საქართველოს კანონში დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“ მკვეთრად არ არის გამოიჯნული კონკრეტული დაცული ტერიტორიის მართვის შემთხვევაში სააგენტოსა და ადგილობრივი ადმინისტრაციის კომპეტენციები, თუმცა ეს საკითხი უფრო დეტალურად რეგულირდება ჯდტ-ს მენეჯმენტის გეგმით, რომლის მიხედვითაც ჯდტ-სთან მიმართებაში ყველანაირი გეგმარებითი გადაწყვეტილება მხოლოდ სააგენტოს პრეროგატივაა. ამ ეტაპზე რეკომენდებული იქნება დეცენტრალიზაცია მხოლოდ ოპერაციულ ნაწილში, განსაკუთრებით კადრების დაგეგმვა, შერჩევა და მართვის კუთხით. ასევე მნიშვნელოვანია ბიუჯეტის დეკონცენტრაცია, რაც გულისხმობს რომ ადგილობრივ ადმინისტრაციას შეეძლება მცირე ბიუჯეტის საკუთარი შეხედულებისამებრ გამოყენება ინფრასტრუქტურული ან საოპერაციო საჭიროებების მიხედვით.

4.1.2 ადმინისტრაციის ბიუჯეტი

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის ბიუჯეტი ამ ეტაპზე სამი ძირითადი წყაროდან ივსება, ეს არის სახელმწიფო ბიუჯეტი, კავკასიის ბუნების ფონდი (CNF) და ადგილზე გენერირებული შემოსავლები (იხ.ცხრილი 03).

რაც შეეხება ტურიზმის განვითარებასა და ინფრასტრუქტურულ გაძლიერებას, ჯდტ-ს პარტნიორი ამ შემთხვევაში სხვადასხვა დონორი ორგანიზაციაა.

ბიუჯეტი	2015	2016	2017	2018	2019
სახელმწიფო ბიუჯეტი	108 587	139 179.34	121640	121640	121640
CNF	26095	66 610.5	112 636	122986	102431
სხვა ფონდები და საკუთარი შემოსავლები	30208	57521.16	10240	8934	-
სულ	193 738	263,311	244516	253560	224,071

ცხრილი 03. ჯდტ-ს ბიუჯეტი წლების მიხედვით

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ტურისტული სერვისებიდან მიღებული შემოსავლები თვეების მიხედვით

	2015წ	2016წ	2017წ	2018წ
იანვარი				
თებერვალი				
მარტი				
აპრილი				2
მაისი		80	60	215
ივნისი	2545	940	4970	4985
ივლისი	2093	850	3030	1845
აგვისტო	3229	3502	2180	1180
სექტემბერი	3260	2437		712
ოქტომბერი	1633	395		
ნოემბერი	40	18		
დეკემბერი				
სულ	12800	8222	10240	8939

ცხრილი 04: ეკოტურიზმიდან მიღებული შემოსავლები

4.1.3 არსებული მართვის გეგმა

არსებული მართვის გეგმა (2014–2020), რომლის განახლება დაგეგმილია 2019 წელს, ფართოდ მოიცავს ეკოტურიზმის საკითხებს. არსებულ გეგმას ემატება აგრეთვე თეთრობის აღკვეთილი, რომელიც ამ ეტაპზე დროებითი რეგულირების წესით იმართება და უკვე განხილვის ეტაპზე მყოფი აბულის, სადამოსა და ფარავნის ტბებისათვის სტატუსის მინიჭების საკითხი.

არსებული მართვის გეგმის მეცამეტე მუხლში დეტალურად განხილულია დაცული ტერიტორიების პოტენციალი და ასევე ტურიზმის სახეობის განვითარების შესაძლებლობა, კერძოდ:

1. მიმზიდველი გარემო და სტრატეგიული მდებარეობა;
2. ფრინველების სპეციალისტებისა და ფრინველებზე ფოტომონადირების (ე.წ. Birdwatcher-ების), ასევე, თევზაობის მოყვარულთა, მათ შორის გაყინულ ტბაზე თევზაობის მოყვარულთა მოსაზიდად არსებული პოტენციალი. ფრინველებთან მიმართებაში პოტენციალის გარდასახვა შესაძლებელი იქნება ჯდტ-ს გარკვეული ტერიტორიების „Ramsar“ საიტად;
3. ზამთრის ტურიზმის პოტენციალი, რომელიც შეიძლება განხილული იყოს ზამთრის ალტერნატიული სათხილამურო შეთავაზებების ადგილად;
4. უზარმაზარი აგროტურისტული პოტენციალი, რომელიც შესაძლებელი იქნება გარდაიქმნეს ჯდტ-ს ტურისტული პოტენციალის ინტეგრირებულ ნაწილად;

5. უზარმაზარი ისტორიულ-კულტურული პოტენციალი, ისტორიულ-არქეოლოგიური და კულტურული თვალსაზრისით უნიკალური ძეგლების ფართო პალიტრა, დაწყებული პალეოლითიდან დამთავრებული მე -19 საუკუნემდე.

არსებული მართვის გეგმა განიხილავს ეკოტურიზმის პოტენციალსა და მისი განვითარების შესაძლებლობებს, კერძოდ დოკუმენტში განხილულია ეკოტურიზმი (მუხლი 22,28 და 41), როგორც ეროვნული პარკის განვითარების გეგმის პროგრამის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რაც ემსახურება ეროვნული პარკის კონსერვაციულ მიზნებს, წარმოადგენს შემოსავლების გენერირების წყაროს და ადგილობრივ თემთან თანამშრომლობის, მათი სარგებლიანობის მიღების ხელშემწყობ საქმიანობას.

აღნიშნული მიზნები შემდეგია:

მ.8	ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებში ეკოტურიზმის განვითარებისათვის პირობების შექმნა
მ.9	ვიზიტორთა მომსახურების შედეგად ადგილობრივი მოსახლეობისათვის შემოსავლის ახალი წყაროების გაჩენა

ცხრილი №5. ჯდტ-ს მართვის გეგმა - ეკოტურიზმის მიზნები

ქვემოთ წარმოდგენილია ეკოტურიზმის პროგრამის ღონისძიებები, რომლებსაც სააგენტო ახორციელებს მოცემული მიზნების შემდეგის მისაღწევად:

დ 10	ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების დაარსების პროექტის გეგმით გათვალისწინებული ინფრასტრუქტურის განვითარება
დ10.1.1	ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე ეკო-ტურისტული სერვისებისა და მარშრუტების შემუშავება
დ11	ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ცნობადობის გაზრდა და ვიზიტორთა მოზიდვა-მომსახურების უზრუნველყოფა
დ12	ადგილობრივი მოსახლეობის შესაბამისი მომზადება და ჩაბმა ვიზიტორთა მომსახურებაში

ცხრილი №6. ჯდტ-ს ადმინისტრაციის მართვის გეგმაში ასახული ეკოტურიზმის პროგრამის ღონისძიებები

2014-2020 წლის მართვის გეგმაში არსებული ეკოტურიზმის პროგრამის მიზნებს თან ახლავს ინდიკატორები, მიღწეული შედეგების შესაფასებლად. რიგი ქმედებები რომელთა შესრულება ვერ მოესწრო განსაზღვრულ პერიოდში განხილულია სამომავლო გეგმებში.

მოცემული ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგიის მიზნები და ქმედებები აისახება ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მართვის გეგმის განახლებულ დოკუმენტში.

ვიზიტორთა მართვა (არსებული მდგომარეობა)

- პარკის ადმინისტრაცია აფრთხილებს ვიზიტორებს რეგისტრაციის თაობაზე, რათა დაცული იყოს მათი უსაფრთხოება და მაქსიმალურად უზრუნველყონ ინფორმაციულობა;
- დაცულ ტერიტორიებზე არსებობს ქცევის წესები, რომლებიც განთავსებულია აბრეშუპარკის შესასვლელებთან, სალაშქრო რუკებზე და საინფორმაციო დაფებზე;

- ვიზიტორები ასევე ღებულობენ რეკომენდაციებს და ინფორმაციას ბროშურის სახით პარკის შესახებ, როდესაც ჯავშნიან თავიანთ მოგზაურობას ან შედიან პარკში ერთდღიანი ვიზიტით. საინფორმაციო მასალაში მითითებულია ასევე რეგულაციები ცეცხლის დანთებაზე, ღამის კარავში გათევაზე, ტურისტული თავშესაფრებით სარგებლობაზე და ა.შ;
- ცეცხლის დანთება აკრძალულია, გარდა სპეციალურად გამოყოფილი ადგილებისა, რომლებიც მდებარეობენ თავშესაფრებთან და საკემპინგე ადგილებთან;
- ვიზიტორები პასუხისმგებლები არიან დასუფთავებაზე და ნაგვის განთავსებაზე ინსტრუქციების შესაბამისად.

4.2 დაცულ და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე ტურისტული რესურსების, ინფრასტრუქტურისა და აქტივობების შეფასება

4.2.1 ძირითადი მახასიათებლების აღწერა (ფიზიკური მახასიათებლები, რესურსები)

როგორც უკვე სტრატეგიის მესამე თავში აღინიშნა ჯდტ დაარსდა 2011 წელს KFW (Kreditanstalt für Wiederaufbau) ფინანსური მხარდაჭერით და მისი დაარსება განახორციელა WWF -მა იმ დროს არსებულ საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს დაცული ტერიტორიების სააგენტოსთან თანამშრომლობით. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მთავარი მიზანია დაიცვას ჯავახეთის მთიანი ეკოსისტემებისა და ჭარბტენიანი ტერიტორიების წარმომადგენლობითი ფართობები. ეროვნული პარკისაგან გამოყოფილი ტბებისა და ჭაობების დაცვის მიზნით შეიქმნა აღკვეთილები²⁴. პარკები და ნაკრძალი მოიცავს ფლორისა და ფაუნის მნიშვნელოვან ჰაბიტატებს და ეკო-რეგიონალურ და საერთაშორისო დონეზე წარმომადგენელ მნიშვნელოვან ადგილს გადამფრენი ფრინველებისათვის. ჯავახეთის დტ-ის დაარსების პროექტის ფარგლებში.

ბიომრავალფეროვნება: ჯავახეთი გეოგრაფიული მდებარეობის გამო ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილია მრავალფეროვანი ფლორითა და ფაუნით. იგი ფაქტიურად ერთადერთი დაცული ტერიტორიაა რეგიონში, სადაც ზღვის დონიდან ამ სიმაღლეზე ჭარბტენიან ტერიტორიებია წარმოდგენილი. აქ შევხვდებით ბუნების ისეთ ფენომენებს, როგორიც არის მთის ველები (მთის სტეპები) და მათი სახესხვაობები; სუბალპური და ალპური მდელოები; გ) წყალჭაობის მცენარეულობა, ბორეალური (ჩრდილოეთის) ფლორის მრავალი სახეობით, რომელთა აქ დასახლება მეოთხეული პერიოდის გამყინვარების ეპოქას ემთხვევა; დ) არყნარ-დეკიანების ნაშთები და ხელოვნური (გაშენებული) ფიჭვნარები.

ენდემური ფლორიდან გამოირჩევა არყი (*Betula litwinowii*) და ვერხვი (*Populus tremula*), რომელთაგან უფრო დიდი ფართობი ვერხვს უკავია. აქ ცირცელიც (*Sorbus aucuparia*) გვხვდება, მათ შორის ქვეტყეშიც.

²⁴ შტეფან შულაინის 2015 წელს შემუშავებული რეკომენდაციები

სუბალპური ტყეების ზედა საზღვარზე (2000-2100 მ ზ. დ.) არის ფიჭვის (*Pinus kochiana*) პოპულაცია, რომლის ასაკიც დაახლოებით 35-40 წელია. მნიშვნელოვანი ფაქტია, რომ ფიჭვის პოპულაცია და კარწახის სუბალპური ფოთლოვანი ტყეები აქ ერთად გვხვდება.

ფაუნიდან აღსანიშნავია ჭრელტყავა (*Vormela peregusna*, გლობალურად მოწყვლადი სახეობა), წავი (*Lutra lutra*), ევროპული კურდღელი (*Lepus europaeus*), მაჩვი (*Meles meles*), მელა (*Vulpes vulpes*) და მგელი (*Canis lupus*).

ძუძუმწოვართა ექვსი სახეობა (ძირითადად მღრღნელები) კავკასიის ენდემია: ნერინგის ბრუცა (*Nannospalax nehringi*), ბრანდტის ზაზუნა (*Mesocricetus brandti*), დაღესტნური მემინდვრია (*Terricola daghestanicus*), ნაზაროვის მემინდვრია (*Terricola nasarovi*), კავკასიური წყლის ბიგა (*Neomys teres*), კავკასიური ბიგა (*Sorex satunini Ognev*). ეს სახეობები კონცენტრირებულია რეგიონის სამხრეთ საზღვარსა და სამცხე-ჯავახეთის მთებში.

ჯავახეთის მთიანეთი უკეთაა ცნობილი თავისი ფრინველებით. ამ ტერიტორიაზე ფრინველთა 140 სახეობაზე მეტი აღირიცხა. მათ შორის მკვიდრია 80-85 სახეობა, სხვები არიან ან მიგრანტები, ზაფხულის სტუმრები, ან მათი სტატუსი გაურკვეველია. ფრინველთა უმრავლესობა დაკავშირებულია ზეგანზე განლაგებულ ტბებთან და წყლიან ადგილებთან. შვიდი სახეობა გლობალურად მოწყვლადია, რომელთაგან რამდენიმე ბუდობს ჯავახეთის მთიანეთში: მათ შორის ხუჭუჭა ვარხვი (*Pelecanus crispus*) – კარწახის ტბაზე. ჯავახეთის მთიანეთი ერთადერთი ადგილია საქართველოში, სადაც ბუდობენ რუხი წერო (*Grus grus*), რუხი ყანჩა (*Ardea cinerea*), თეთრი ყარყატი (*Ciconia ciconia*), ვარხვები: ვარდისფერი ვარხვი (*Pelecanus onocrotalus*), ქოჩორა (ხუჭუჭა ვარხვი (*P. crispus*) და თეთრფრთიანი გარიელი გარიელი (*Melanitta fusca*). ყანჩა და ყარყატი ჩვეულებრივია ნინოწმინდის რაიონის სამხრეთი ნაწილისთვის (ანუ ხანჩალის, ბუღდაშენის და მადატაფის ტბებისთვის). ვარხვების კოლონიები აღინიშნება კარწახის ტბაზე. შავი გარიელი გვხვდება ყველა დიდ ტბაზე

ადგილობრივი ტბების წყლის ფაუნა თითქმის ხელშეუხებელი იყო გვიან 1950-იან წლებამდე, გარდა ტრადიციული თევზაობისა, რასაც მიმართავდა ტაბაწყურის, ხანჩალის, საღამოს და განსაკუთრებით ფარავნის ტბის მიმდებარე სოფლების მოსახლეობა კომლის გამოკვების მიზნით. ადგილობრივი მოსახლეობისთვის კომერციულ ინტერესს წარმოადგენს შემდეგი სამი სახეობა: მდინარის კალმახის (*Salmo fario*) ტბის ფორმა, კავკასიური ქაშაპი (*Leuciscus cephalus orientalis*) და მტკვრის წვერა (*Barbus lacerta cyri*). 1957-1961 წლებში თევზის ფერმები შეიქმნა ტაბაწყურის, ხანჩალის, საღამოს და ფარავნის ტბებზე. 1960-იანი წლების დასაწყისში რუსეთის ჩრდილოეთიდან შემოყვანილი Coregonid თევზის ჯიშები, კობრთან (*Cyprinus carpio*) ერთად, მოშენებული იქნა ყველა დიდ ტბაში კარწახის გარდა²⁵.

რელიეფი, ლანდშაფტი: მართვის გეგმის მე 13 მუხლის თანახმად ტერიტორიის ტურისტულ და რეკრეაციულ პოტენციალს განსაზღვრავს მიმზიდველი ბუნებრივი გარემო (ტბები, გადამფრენი ფრინველები, რბილი, ვულკანური რელიეფი - იოლად ასასვლელი მთებით და სხვ.)

აქ წარმოდგენილია:

²⁵ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმა - ბრძანება N23 3 იანვარი 2014

„ა) მაღალმთის მდელოებისა და სტეპების ლანდშაფტი ვულკანურ ზეგნებსა და მთის ფერდობებზე მთა-მდელოსა და მთის შავმიწა ნიადაგებით;

ბ) მაღალმთის ვულკანური წარმოშობის ტბებისა და წყალქარბი ტერიტორიების ლანდშაფტი.

ვულკანური, რბილი ფორმების მრავალფეროვნება - პლატოები, კონუსები და გაქვავებული ლავური ღვარები და ამ ფორმებს მისადაგებული მცირე და საშუალო ზომის ვულკანური წარმოშობის ტბები მკვეთრად გამოარჩევენ ჯავახეთის ლანდშაფტს საქართველოს სხვა მხარეების ლანდშაფტებისაგან და, ასევე, განსაზღვრავენ ამ ზეგნის მთლიანი ტერიტორიის - სომხეთისა (არპის ტბის მიდამოები) და თურქეთის (ჩილდირის ტბის გარშემო) ნაწილების ჩათვლით - პერცეფციულ უნიკალობას კავკასიის ეკორეგიონის ფარგლებში. „²⁶

გეოლოგია და ჰიდროლოგია: ჰიდროლოგიურ თავისებურებებს მეტწილად განსაზღვრავენ ჯავახეთის ვულკანური მთები და ლავის ფენა, რომელიც აქ ფარავს თითქმის მთელ ტერიტორიას. ექვსი ბუნებრივი ტბა (ზედაპირის ფართობით 1 კვ.მ. და მეტი) და 60-ზე მეტი პატარა ტბა გაბნეულია მთელ ჯავახეთის ზეგანზე. ყველა ტბა წარმოიშვა ვულკანური მოქმედებების შედეგად. ტბების ზედაპირის საერთო ფართობი ჯავახეთის მთიანეთში აჭარბებს 96 კვ.მ-ს, ხოლო თუკი ჩავთვლით დაჭაობებულ და დროებით ჭარბტენიან ტერიტორიებსაც - აღწევს 144 კვ.მ-ს (ჯავახეთის მთიანეთის ტერიტორიის 5.5%). ტბები, ჩვეულებრივ, მეჩხერია - 3 მ მაქსიმალური სიღრმით. კოლხეთის დაბლობის შემდეგ, ჯავახეთის მთიანეთს მეორე ადგილი უკავია ჭარბტენიანი ადგილების კონცენტრაციით საქართველოში; ხოლო კავკასიის მთიანეთში - პირველი ადგილი. ამასთან, ჯავახეთის ზეგანი ითვლება საქართველოს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან წყალშემკრებ და წყლით მომარაგებელ მხარედ.

ზეგანი მდიდარია გრუნტის წყლებით, კერძოდ წყაროების მრავალრიცხოვნებით, რომელთა დინების ნაკადი ძირითადად სტაბილურია და მხოლოდ მცირედ მერყეობს წლის განმავლობაში, მათ შორის ბევრია მინერალური წყარო.

კლიმატი: ჯავახეთის ზეგანი ხასიათდება მკაცრი, უმეტესად კონტინენტური ჰავით. ჯავახეთის მთიანეთში ატმოსფერული ნალექების დონე დაკავშირებულია ზ. დ. სიმაღლესთან. ზეგანზე ყველაზე მკაცრი ჰავა ფიქსირდება ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტში, ვინაიდან მუნიციპალიტეტის 70% განლაგებულია ზ. დ. 2,000 მ სიმაღლეზე მაშინ, როცა ასეთივე სიმაღლეზე მდებარეობს ახალქალაქის მუნიციპალიტეტის მხოლოდ 30%. ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტის 50%-ზე მეტი კი, ფაქტობრივად, განლაგებულია 2,400 მ-ზე მეტ სიმაღლეზე. შესაბამისად, იანვრის და ივლისის საშუალო ტემპერატურა ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტში, დაახლოებით, 2-4 გრადუსით ნაკლებია, ხოლო ნალექების წლიური რაოდენობა 100-200 მმ-ით მეტია, ვიდრე ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში. სწორედ ამ მიზეზის გამო ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტში უფრო მეტად აშენებენ პირუტყვს, ვიდრე ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში, სადაც ძირითადად მოჰყავთ მარცვლეული და კარტოფილი.

აღსანიშნავია მიმდინარე პროექტები ჯავახეთის ეროვნული პარკის გაფართოებასთან დაკავშირებით, კერძოდ კი ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტში არსებული ფარავნის, სადამოს, აბული და ავჭალის ტბები. პროექტის ფარგლებში ჩატარდა ტბების მიმდებარე არსებულ სოფლებში სოციო-ეკონომიკური კვლევა, რომლის მიზანი იყო ერთის მხრივ უშუალოდ სამიზნე ტბების (ფარავანი, სადამო, აბული, ავჭალა) რესურსების და მათ მიმდებარე არეალში წარმოდგენილი ბუნებრივი

²⁶ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმა - ბრძანება N23 3 იანვარი 2014 მუხლი 10

რესურსებით სარგებლობის არსებული პრაქტიკის გამოვლენა, მეორეს მხრივ კი აღნიშნული ტბების ხარჯზე, დაცული ტერიტორიების გაფართოების შედეგად ადგილობრივ მოსახლეობასთან პოტენციური კონფლიქტების და მათი საფუძვლების იდენტიფიცირება. საბოლოო კვლევის საფუძველზე ავჭალის ტბა ამოღებული იქნა პოტენციურ დაცული ტერიტორიების სიიდან.

მატერიალური კულტურული მემკვიდრეობა დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ: გარდა ბუნებრივი რესურსებისა აღსანიშნავია ჯავახეთის კულტურული რესურსები. კულტურული მემკვიდრეობის გის ბაზაში იდენტიფიცირდა 261 კულტურული ძეგლი ნინოწმინდისა და ახალქალაქის მუნიციპალიტეტებში. მათგან 33 აქვს ეროვნული ძეგლის სტატუსი. სავსე სამუშაოების დროს ადგილზე 130 ძეგლი შეფასდა. დეტალური აღწერა კულტურული მემკვიდრეობის იმ ნაწილის მოხდა, რომელზეც უკვე გადამოწმებული ინფორმაცია მოიპოვებოდა კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სააგენტოს ბაზებში.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ მატერიალურ-კულტურული მემკვიდრეობა ორივე მუნიციპალიტეტში ისევე მრავალფეროვანია და მნიშვნელოვანია, როგორც ჯავახეთის ბუნებრივი რესურსები.

შემორჩენილია ცალკეული მცირედ სახეცვლილი კულტურული ლანშაფტები, რომლებიც ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენენ დამთვალიერებლებზე. 130 ობიექტიდან მხოლოდ ის ძეგლები მოხვდა საბოლოო სიაში, რომელთაც სულ ცოტა 1 ქულა მიიღეს შეფასებისას:

არსებული მატერიალურ-კულტურული ძეგლების შეფასების სისტემა ითვალისწინებს რა კონკრეტული ძეგლის მიმდინარე მდგომარეობას, ისტორიული კონტექსტსა და იმ მნიშვნელობას/ღირებულებას, რომლის მატარებელიცაა, ასევე იდენტიფიცირდება ახდენს და განსაზღვრავს იმ პოტენციალს, რომელიც ძეგლის, როგორც ტურისტულად მნიშვნელოვანი ობიექტის ფორმირებაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს. შეფასების სისტემაში კლასიფიცირებულია ის სამი დონე, (1-ღირს შეჩერება, 2-ღირს დათვალიერება, 3-ღირს, რომ ცალკე შეიქმნას ტური²⁷) რომელიც კულტურული ობიექტების დაყოფასა და მათ ერთ ჯგუფში ინტეგრაციას განაპირობებს ავთენტურობის, მნიშვნელობის, მასშტაბურობის, იდენტობისა და სანახაობრიობის მხრივ. თითოეული ქვეჯგუფი მასში გაერთიანებული მატერიალური ძეგლების ნიშან-თვისებებისა და პოტენციალის შეფასება-ანალიზს ახდენს და გამოყოფს იმ ერთეულებს, რომლებსაც სხვებთან შედრებით უკეთესი მოცემულობა და უნარი აქვთ, რომ კონკრეტულად მათზე შეიქმნას ცალკე ტური. არსებული ობიექტები ინახავენ იმ ყოფის, ადათების, რიტუალების, რელიგიური და საკრალური მნიშვნელობის ძეგლებისა და ცალკეული ფრაგმენტების ნაშთებსა და არტეფაქტებს, რაც წარმოდგენას გვიქმნის და საუკუნეების მიღმა გვახედებს სამცხე-ჯავახეთის ტერიტორიაზე მცხოვრები ხალხების ყოფასა და კულტურაში.

შეფასების სისტემაში 1-იანი მატერიალური- კულტურული ძეგლის „სტატუსს“ განსაზღვრავს, როგორც - „ღირს შეჩერება“-დ, რაც გულისხმობს ამ ქვეჯგუფში გაერთიანებული ძეგლების ღირებულებას როგორც ნაკლებ აქტუალურს, ან ტურისტული თვალსაზრისით არცთუ მნიშვნელოვან ობიექტებს. ასეთი ერთეულები სახეცვლილი, ნაკლებმასშტაბური, არავთენტური ან დაზიანებულია, რაც მათ, როგორც ტურიზმის კუთხით ფასეულ და ვიზიტორებისთვის მიმზიდველ ობიექტებად ფორმირებას უშლის ხელს. ამ კატეგორიის ძეგლების მახასიათებელია მხოლოდ ერთი

²⁷ აღნიშნული კლასიფიკაცია ასევე განმარტებულია დოკუმენტის მეთოდოლოგიურ ნაწილში

ფუნქციონალური მნიშვნელობის ქონა. ნინოწმინდასა და ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში ძეგლები ასეთი ნუმერაციით სულ 22-მდეა, მათ შორისაა ჩუნჩხის ეკლესია, ალასტანის ეკლესიები, აზავრეთის ეკლესიები, ბურნაშეთის ეკლესიები და სხვა. (სრული ჩამონათვალი იხილეთ დანართში 01)

„2 - ღირს დათვალიერებად“ - კლასიფიკაციის მეორე საფეხური, რომელიც თავის თავში აერთიანებს იმ კულტურულ ძეგლებს, რომელთა ღირებულება/ფასეულობა და მდგომარეობა საუკუნეების კვალობაზე მნიშვნელოვნად არ შეცვლილა. ასევე, აქ გაერთიანებული ობიექტების კულტურული, რელიგიური, საფორთიფიკაციო თუ ხუროთმოძღვრული მნიშვნელობა ათასწლეულების მანძილზე იმდენად დიდი დატვირთვის მატარებელი და მასშტაბური იყო, რომ დღეს ტურისტებისათვის მნიშვნელოვან სანახაობად გვევლინება, რადგან მასში იკითხება იმ ხალხთა კულტურულ-ეთნიკური ნიუანსები, რომლებიც სამხრეთ საქართველოში ცხოვრობდნენ. ამ კატეგორიის ძეგლები ტურიზმისათვის საინტერესო ობიექტებს წარმოადგენენ, რადგან მათი შეფუთვითა და სწორი მარკეტინგით, შესაძლოა განსხვავებულ და მიმზიდველ ტურისტულ პაკეტად ფორმირება. ასეთი ძეგლების სიას მიეკუთვნება: აზმანას ეკლესია, ღართის ეკლესია და ნამოსახლარი, წმ. დემეტრეს ეკლესია (აფნიის ეკლესია), სოფელ ხავეთის სტელა, ბუზავებითის ეკლესიები და სხვა. (სრული ჩამონათვალი იხილეთ დანართში 01)

მე-3-„ღირს, რომ ცალკე შეიქმნას ტური“ ქვეკატეგორიაში გაერთიანებული კულტურულ-

მატერიალური ძეგლების პოტენციალი საკმაოდ დიდია, სადაც შესაძლოა გაკეთდეს

ინდივიდუალური ან კომბინირებული ტურები, რომელიც ობიექტის ისტორიულ, ეთნოგრაფიულ თუ

კულტურულ დატვირთვას უსვავს ხაზს; ამასთან ასეთ ძეგლებზე ინტერპრეტირებული ტურების შეთავაზების შესაძლებლობაც არსებობს. ამ ქვეკატეგორიის ობიექტები რეგიონის მთავარ სანახაობრივ ობიექტებს წარმოადგენენ. ნინოწმინდასა და ახალქალაქში ასეთი რამოდენიმე ობიექტია: აბულის ეკლესია, აბულის მეგალითური ციხე სამსარის გამოქვაბულთა კომპლექსი და სხვა.

1-ღირს შეჩერება

- სოფ.ტამბოვკა,ყორღანები
- ყორღანები შაორის მთის ძირში
- ასფარას დვთისშობლის ეკლესია
- სოფელი სათხეს ეკლესია და მეგალითური ციხე
- ჯიგრაშენის ეკლესიები
- მამწვარას ეკლესია
- დადეშის ეკლესიები
- მურჯახეთის ეკლესია და ვეშაბი ძუძუს ქვა
- გრიგოლგანმანათლებლის სახელობის ეკლესია
- ხიდიჯვარის ეკლესია
- მაჭატიის ეკლესიები
- ორჯას ეკლესია
- კოთელიის ეკლესიები
- ბარალეთის ეკლესიები
- იხტილას წმ. სტეფანეს
- წმ. სტეფანეს (სურბ სტეფანოს) ეკლესია
- მურჯიკანის ეკლესია
- ჩუნჩხის ეკლესია
- ალასტანის ეკლესიები
- აზავრეთის ეკლესიები
- ბურნაშეთის ეკლესიები

2-ღირს დათვალიერება

- ფარავნის ეკლესია, ფარავნის მცირე ეკლესია და ქარვასლა, ქვაჯვარი
- ფოკის წმ. ნინოს სახელობის დედათა მონასტერი
- სოფელი სადამოს ეკლესიები
- ყაურმის ეკლესია - ტონთიოს წმ.
- ხოსპიოს ეკლესია და სოფელში არსებული სახლები,ფალავანდიშვილების მეჩეთი
- ახალქალაქის სომხური ეკლესია და ციხე
- აზმანას ეკლესია
- ღართის ეკლესია და ნამოსახლარი
- წმ. დემეტრეს ეკლესია (აფნიის ეკლესია)
- სოფელ ხავეთის სტელა
- ბუზავებითის ეკლესიები

3-ღირს, რომ ცალკე შეიქმნას ტური

- შაორის მეგალითური ციხე და ნამოსახლარი
- სოფელი განძანის ეკლესიები, განძანის ხიდი, განძანის მენჰირი "ქათ-ქარ"
- გორელოვკის "ოზოლთა სახლები"
- ყაურმის ხუთმალიანი ხიდი
- ხორენიის ეკლესიები
- კარნეთის ეკლესია
- კუმურდოს ეკლესია
- აბულის ეკლესია, აბულის მეგალითური ციხე
- სამსარის გამოქვაბულთა კომპლექსი

4.2.2 ინფრასტრუქტურის და არსებული სერვისების შეფასება

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიებზე საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების მხარდაჭერით განვითარებულია როგორც მცირე, ასევე ძირითადი საბაზისო ინფრასტრუქტურა და ტურისტული მომსახურებები.

ადმინისტრაციული შენობა და ვიზიტორთა ცენტრი მდებარეობს ქ. ახალქალაქში. აქ შესაძლებელია ჯდტ-ს ბილიკებისა და ტურისტული სერვისების შესახებ ინფორმაციის მიღება. სტუმრებს ასევე მიეწოდებათ საჭირო ინფორმაცია ტურისტთა ქცევის წესებისა და გადაუდებელი სამედიცინო და სამაშველო დახმარების სერვისების შესახებ.

ადმინისტრაციულ შენობაში მოწყობილია:

- საექსპოზიციო და საპრეზენტაციო დარბაზი აღჭურვილი სხვადასხვა საინტერპრეტაციო საშუალებებით, სადაც ვიზიტორები ღებულობენ ინფორმაციას ჯდტ-ს ტურისტული რესურსების, მისი შექმნის ისტორიის, ფლორისა და ფაუნის, რეგიონში არსებული სხვა ღირსშესანიშნაობების შესახებ. აქ ასევე შესაძლებელია საგანმანათლებლო ვიდეორგოლის ნახვაც საპრეზენტაციო დარბაზში. ამ ეტაპზე ერთადერთი ინტერპრეტაციაზე დაფუძნებული ეკოტურისტული სერვისია, რომელიც შეიძლება ადმინისტრაციამ ვიზიტორებს შესთავაზოს;
- სამუშაო სივრცე თანამშრომლებისათვის;
- საკონფერენციო დარბაზი.

დაცული ტერიტორიების სხვადასხვა ლოკაციაზე განთავსებულია შემდეგი სახის ინფრასტრუქტურა (იხ. ცხრილი 07)

ინფრასტრუქტურა	კოორდინატები	ადგილმდებარეობა	მიღწევადობა	მდგომარეობა
კოტეჯი	X354085; Y4566210	კარწახის ტბა	ფეხით, ცხენით, ველოსიპედით ავტომანქანით.	გამართული
საპიკნიკე, საპირფარეშო, ნარჩენების კონტეინერი	X354016; Y4566064.	კარწახის ტბა	ფეხით, ცხენით, ველოსიპედით ავტომანქანით.	გამართული
საპიკნიკე, საპირფარეშო, ნარჩენების კონტეინერი	X360756; Y4569835	სულდის ჭაობის ალკვეთილი	ფეხით, ცხენით, ველოსიპედით ავტომანქანით.	გამართული
საპიკნიკე, საპირფარეშო, ნარჩენების კონტეინერი	X390049; Y4561560	ბულდაშენის ტბის ალკვეთილი	ფეხით, ცხენით, ველოსიპედით ავტომანქანით.	გამართული
საპიკნიკე, საპირფარეშო, ნარჩენების კონტეინერი	X396335; Y4558825	მადათაფის ტბის ალკვეთილი;	ფეხით, ცხენით, ველოსიპედით ავტომანქანით.	გამართული
საპიკნიკე, საპირფარეშო, ნარჩენების კონტეინერი	X373338; Y4563988	ვეფხვის კანიონი	ფეხით, ცხენითა და მაღალი გამავლობის ავტომანქანით.	გამართული

ცხრილი 07. ჯდტ-ს ტურისტული ინფრასტრუქტურა

დაცული ტერიტორიების ტურისტული ბილიკები ძირითადად ტბების გარშემო არის დაგეგმილი და რამოდენიმე მათგანი ფრინველებზე დასაკვირვებლად სპეციალური კომპლექსებით არის აღჭურვილი, კერძოდ მადათაფა და კარწახი. მიუხედავად იმისა, რომ მარკირების პროექტები გარკვეულ ბილიკებზე განხორციელდა, რიგი ბილიკები კვლავ არ არის მარკირებული და ასევე არ არის ბმა ბილიკებს შორის. მარშრუტებისთვის არ არის შექმნილი ინტერპრეტაციაზე დაფუძნებული აღწერა და ასევე არ არის ხელმისაწვდომი ინფორმაცია რომელი ადგილიდან არის შესაძლებელი კონკრეტულ ფრინველზე დაკვირვება წელიწადის დროის მიხედვით. ბილიკების მიმდებარედ არ არსებობს სხვა დამატებითი მომსახურებები, რაც შემოსავლის გენერირებასთან ერთად ხელს შეუწყობდა ვიზიტორთა კმაყოფილების ზრდას დაცულ ტერიტორიაზე.

ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე გადაადგილება არ არის ფასიანი. ვიზიტორები თანხას იხდიან მხოლოდ ადმინისტრაციის მიერ მოწოდებულ მომსახურებებში, როგორიცაა: საკარვე აღჭურვილობისა და ველოსიპედების დაქირავება. რაც შეეხება ცხენების მომსახურებას - არ არის ადმინისტრაციის სერვისი, თუმცა ინფორმაციას და რეკომენდაციას ტურისტი ვიზიტორთა სპეციალისტისგან იღებს (იხ. ცხრილი 08). ჯდტ-ს ადმინისტრაციაში ასევე შესაძლებელია თევზაობის ნებართვის მიღება, რომლისგან მიღებული შემოსავალიც კონტრასტულად დიდია დაცული ტერიტორიის სხვა სერვისებიდან მიღებული შემოსავლებზე.

მომსახურება	ერთეული/რაოდენობა	ფასი
კარავი	1 დღე	10 ლარი
ზურგჩანთა	1 დღე	5 ლარი
საძილე ტომარა	1 დღე	5 ლარი
საკონფერენციო დარბაზი	1 დღე (მაქს.22 ადამიანი)	120 ლარი
საკარვე ადგილი	1 ადამიანი/1 ადგილი	5 ლარი
საპიკნიკე ადგილი	1 დღე	15 ლარი
ველოსიპედი	1 დღე	25 ლარი
ელექტროველოსიპედი	1 დღე	50 ლარი
ცხენის ქირაობა	1 საათი/1დღე	5 ლარი/50 ლარი
სპორტულ-სამოყვარულო თევზაობა	1 ადამიანი	10 ლარი

ცხრილი 08: შეთავაზებული მომსახურებები

4.2.3 ტურისტული აქტივობები /შეთავაზებები (ეკო-საგანმანათლებლო და მოხალისეთა პროგრამების ჩათვლით)

ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიაზე ამჟამად 7 სხვადასხვა სირთულის მარკირებული ეკოტურისტული ბილიკია. შესაძლოა საცხენოსნო, სამთო-ველო, კულტურულ-საგანმანათლებლო, ფლორასა და ფაუნაზე დაკვირვების ტურების ორგანიზება; ასევე ეკოლოგიური ბანაკების, ექსკურსიების, სემინარების და სხვათა დაგეგმვა-შეთავაზება.

- სალაშქრო ტურები შესაძლებელია შვიდივე ბილიკზე.
- საცხენოსნო ტურები შესაძლებელია ორ ბილიკზე #3, 6 მარშრუტებზე.
- ველოტურების შესაძლებელია სამ ბილიკზე #1, 4, 6 მარშრუტებზე.
- კულტურული ტურები - დამატებითი 5 მარშრუტი რეგიონის აღმოსაჩენად დაცული ტერიტორიების ბილიკების დეტალური აღწერა და შეფასება

1 „კარაქანის ტბა“

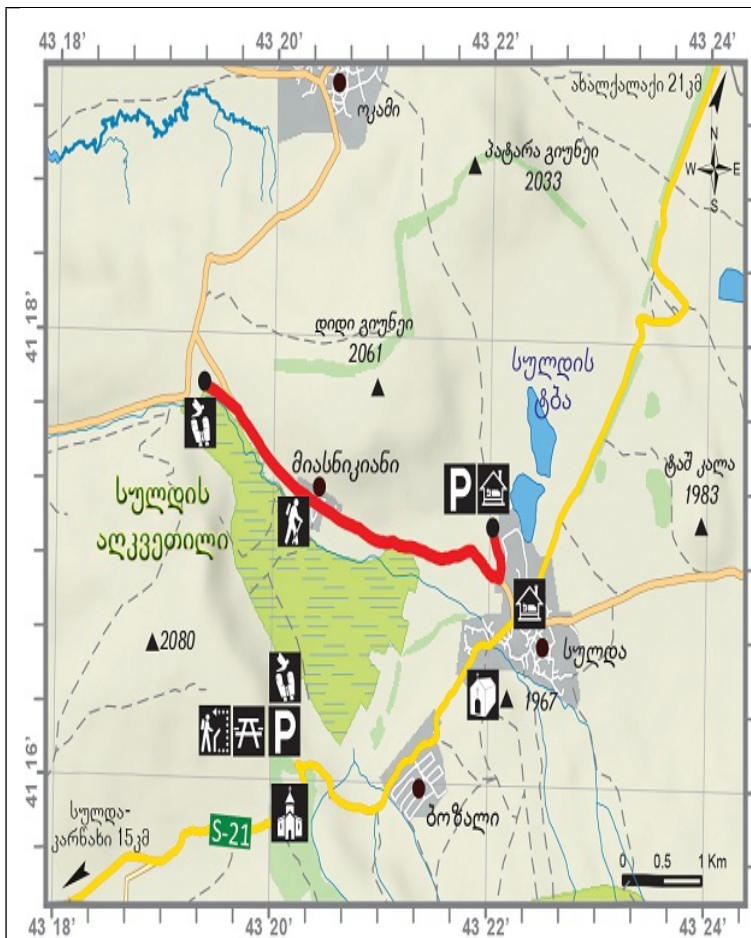
ველო და საფეხმავლო.

მანძილი: 3 კმ. ხანგრძლივობა: 1 დღე. სირთულე: მარტივი.

მთავარი ღირშესანიშნაობები: ქარბტენიანი ტერიტორიები პერიოდულია და ძალიან მნიშვნელოვანია გადამფრენი ფრინველებისთვის, განსაკუთრებით შემოდგომაზე. მარშრუტი საინტერესოა თევზაობის მოყვარულთათვის და პროფესიონალი ორნითოლოგებისათვის.

მიმართულება: მარშრუტი იწყება ჯავახეთის ეროვნული პარკის კარაქანის მხრის შესასვლელთან (კარაქანის ტბასთან) და მიემართება თურქეთის საზღვრისკენ. ბილიკი მიუყვება კარაქანის ტბის ნაპირს ფრინველებზე დაკვირვების კომპამდე და უკან ბრუნდება შემოვლითი გზით.

შენიშვნა: მარშრუტი არ არის ინტერპრეტირებული, რეინჯერთა ქოხში არ მიმდინარეობს ვიზიტორთა აღივსება ან კმაყოფილების კვლევა. საინტერპრეტაციო დაფები და მანიშნებლები საჭიროებენ განახლებას.

2. "სულდის ჭაობი"

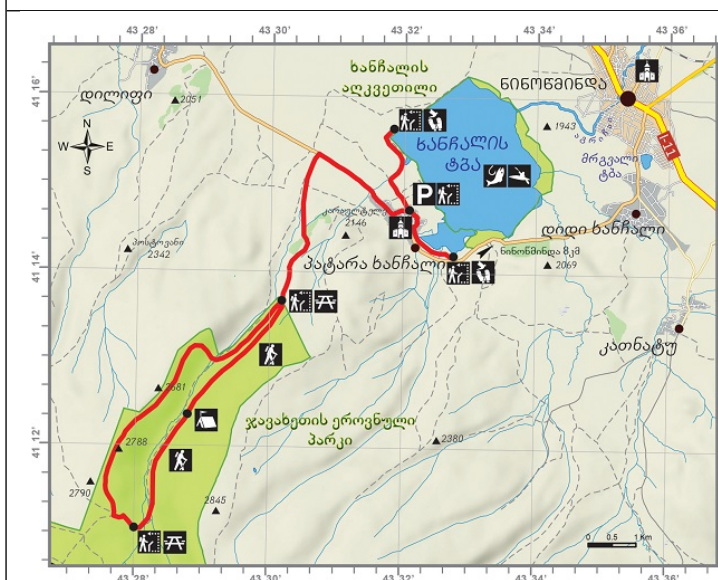
საფეხმავლო

მანძილი: 5 კმ. პერიოდი: 1 დღე, სირთულე: მარტივი

მთავარი ღირსშესანიშნაობები: ტურის განმავლობაში შესაძლებელია ფრინველებზე დაკვირვება, ცხენებით გასეირნება. სულდის ჭაობის ალკვეთილის ტერიტორია ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების სხვა ოთხი ალკვეთილის მსგავსად, წარმოადგენს პოტენციურ რამსარ საიტს. არსებულ ვრცელ ჭარბტენიან ტერიტორიებზე გვხვდება ჭაობები, ტენიანი დაბლობები, მდინარეები, დინებები, ნაკადულები და პატარა ტბა, წარმოადგენენ ხუჭუჭა ვარხვის (*Pelecanus crispus*), თეთრი ვარხვის (*Pelecanus onocrotalus*), იშვარის, ანუ თეთრი ლაკლაკის (*Ciconia ciconia*), შავი ყარყატის (*Ciconia nigra*), თეთრი ყანჩების (*Egretta alba*) და იხვების (*Anas spp.*) მრავალი სახეობების, მტაცებელი ფრინველების, ღაღას (*Crex crex*), მელოტას (*Fulica atra*), ყანჩას მრავალი სახეობის, თოლიების და ბელურების სახეობების ჰაბიტატს.

მიმართულება: მარშრუტი იწყება სულდის ალკვეთილთან. გაივლის სოფ. მიასნიკიანს, სრულდება ჭაობთან და უკან ბრუნდება იგივე გზით.

შენიშვნა: ძნელია მარშრუტის იდენტიფიცირება, ტურისტული ინფრასტრუქტურა ძირითადად საქონლის მოსასვენებელი ადგილია. მარშრუტი საჭიროებს მარკირებასა და ინფრასტრუქტურის განახლებას.

3. "ვეფხვის კანიონი"

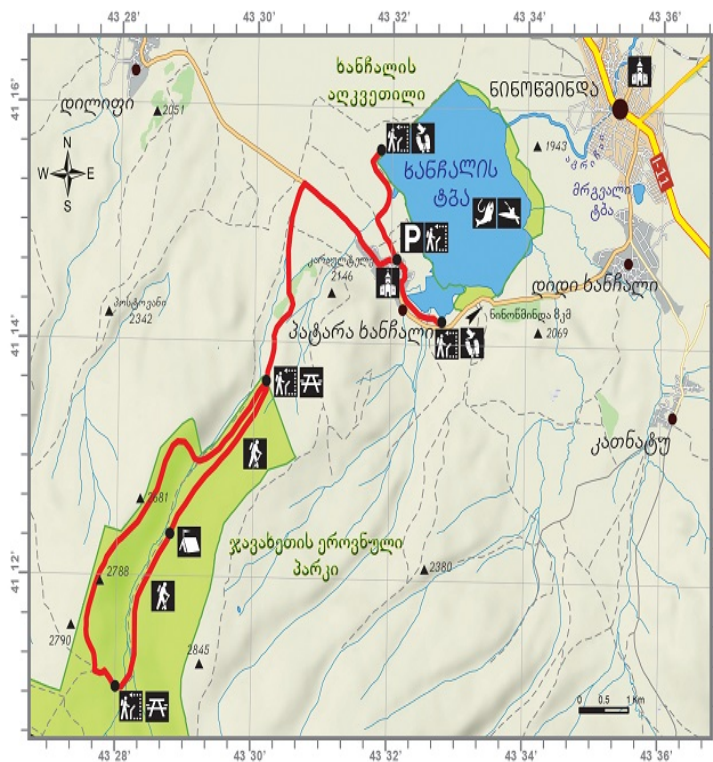
საფეხმავლო და საცხენოსნო

მანძილი: 15 კმ; პერიოდი: 1 დღე, სირთულე: რთული.

მთავარი ღირსშესანიშნაობები: ადგილს სახელი მის ირგვლივ არსებული ლანდშაფტის გამო დაერქვა, რომელიც ვეფხვის ზოლებს წააგავს.

მიმართულება: მარშრუტი იწყება სოფ. პატარა ხანჩალთან, აუყვება "ვეფხვის კანიონის" აღმოსავლეთ ქედს და სრულდება პანორამულ გადასახედთან, სადაც შესაძლებელია ღამის გათევაც. დაბრუნება რეკომენდებულია კანიონის გავლით. ბილიკი შესაძლებელია გაგრძელდეს მთის (2 980 მ სიმაღლის) მიმართულებით, სადაც თავს იყრის სამი ქვეყნის საზღვარი: საქართველო - სომხეთი - თურქეთი.

შენიშვნები: საჭიროებს მარკირებას, არსებული საინტერპრეტაციო დაფების განახლებას, ასევე მნიშვნელოვანი საკემპინგე ინფრასტრუქტურის გამართვა.

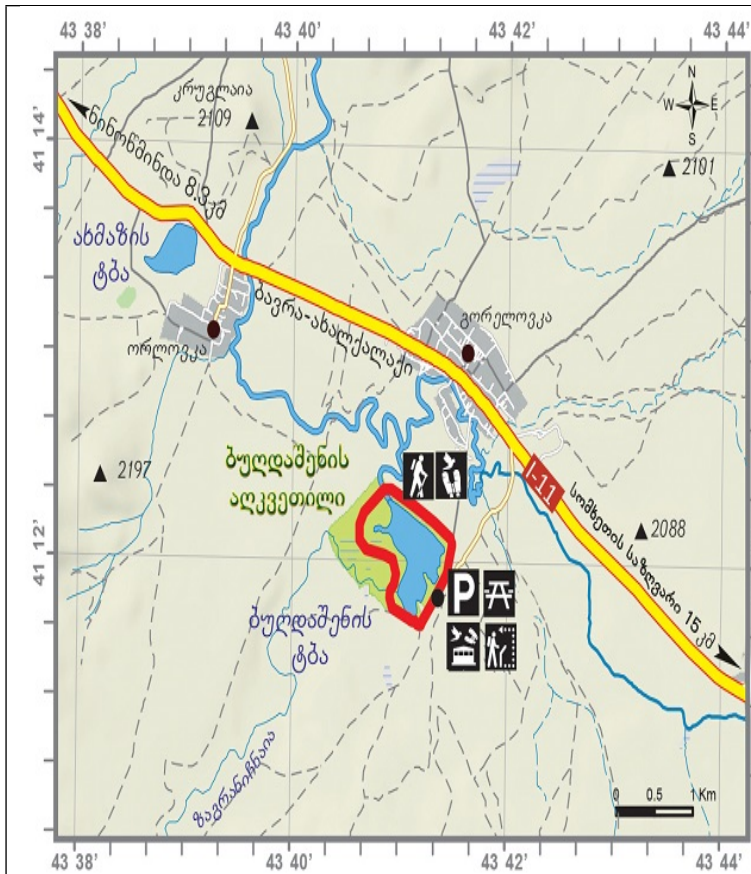
4. “ხანაღალის ტბა”

საფეხმავლო და ველო

მანძილი: 3 კმ; **პერიოდი:** 1 დღე. **სირთულე:** მარტივი

მთავარი ღირსშესანიშნაობები: მრავალი გადაშენების პირას მყოფი ფრინველი იყენებს ამ ტბას დასაბუდებლად გამრავლების პერიოდში ან მიგრაციის დროს. ტბის ჩრდილო-დასავლეთიდან გაედინება მდ. აგრიჩაი, რომელიც უერთდება მდ. ფარავანს. აქ დაშვებულია სპორტულ-სამოყვარულო თევზაობა. ისტორიულად ხანაღალის ტბა წარმოადგენდა მთავარ ჰაბიტატს თევზის ადგილობრივი სახეობებისათვის, როგორცაა აღმოსავლური ფრიტა (*Alburnoides bipunctatus eichwaldi*) და კარჩხალი (*Leuciscus cephalus orientalis*); დღეისთვის ტბის ოდესღაც მდიდარი იხტიოფაუნა მეტისმეტად გაღარიბებულია და შემოიფარგლება ინტროდუქციული კარასით (*Carassius carassius*)

მიმართულება: მარშრუტი იწყება სოფ. პატარა ხანაღალიდან (ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტი) და მთავრდება ხანაღალის ტბის დამბის მარცხენა მხარეს. ბილიკი მიუყვება ტბის სანაპიროს, ზღვის დონიდან 1920 მ-ის სიმაღლეზე.

5. "ბუღდაშენის ტბა"

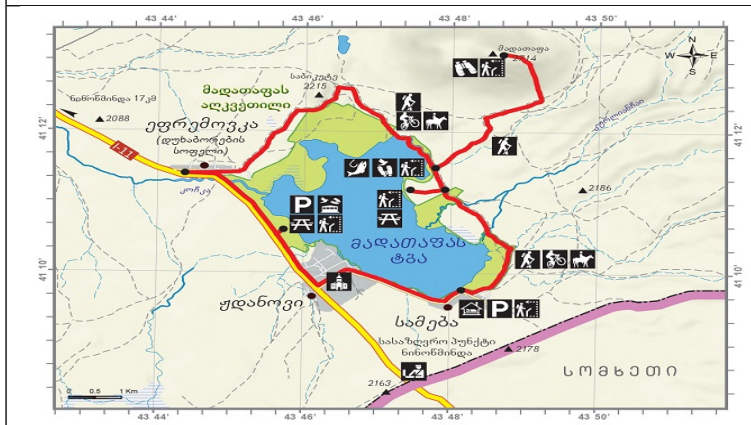
საფეხმავლო

მანძილი: 2 კმ; პერიოდი: 1 დღე. სირთულე: მარტივი

მთავარი ღირსშესანიშნაობები: გარემო გამოირჩევა გადამფრენი ფრინველების სიმრავლითა და ხელუხლებელი სანაპიროთი. აქ მოწყობილია საპიკნიკე ადგილი და ფრინველებზე სათვალთვლო კოშკი და დაშვებულია სპორტულ-სამოყვარულო თევზაობა. ისტორიულად ტბაში გავრცელებული იყო აღმოსავლური ფრიტა (*Alburnoides bipunctatus eichwaldi*) და კარჩხალი (*Leuciscus cephalus orientalis*). ამჟამად იხტოფაუნის გაბატონებული სახეობებია აღმოსავლური ფრიტა და კარასი. ტბის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში პატარა კლდოვანი კუნძული მდებარეობს, რომელიც მნიშვნელოვან ადგილს წარმოადგენს ფრინველების გამრავლებისა და ბუდობის თვალსაზრისით.

მიმართულება: მარშრუტი იწყება ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტის სოფ. გორელოვკას ცენტრიდან, მიუყვება ზღვის დონიდან 2040 მ-ის სიმაღლეზე მდებარე ბუღდაშენის ტბის ნაპირებს და მიემართება ფრინველებზე დაკვირვების კოშკურისკენ. უკან ბრუნდება იგივე მარშრუტით.

შენიშვნა: საჭიროებს დამატებით ინტერპრეტაციას, ფრინველებზე დასაკვირვებლად ფასიან სტაციონალურ ბინოკლს და სწორ პარკირებას.

6. "ტბა მადათავა"

საფეხმავლო, ველო და საცხენოსნო

მანძილი: 22 კმ; პერიოდი: 1 დღე. სირთულე: საშუალო

მთავარი ღირსშესანიშნაობები: 6 კმ-ში კონცხის შემადგენელ მოწყობილია საპიკნიკე ადგილი და ფრინველებზე სათვალთვლო კოშკი, საიდანაც იშლება პანორამული ხედი ტბაზე და მის აღმოსავლეთ სანაპიროზე.

მიმართულება: წრიული მარშრუტი იწყება სოფ. სამეხიდან და მიუყვება ტბის აღმოსავლეთ სანაპიროს.

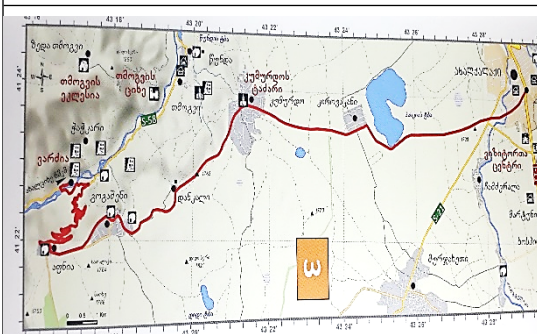

2. “საროს მარშრუტი”

სამანქანო

მანძილი: 40 კმ. პერიოდი: 1 დღე, სირთულე: მარტივი
მთავარი ღირსშესანიშნაობები: ვარდისციხე, წმ. გიორგის თოკის ეკლესია, სოფ. საროს ნამოსახლარი, ციკლოპური ციხე და შუა საუკუნის ეკლესია, ხულგუმოს ციხე.
მიმართულება: ახალქალაქი-ვარეგანი-ტოკი-სარო-ხიზაბავრა-ასპინძა

შენიშვნა: საჭიროებს მარკირებას, არსებული ტურისტული მომსახურების იდენტიფიცირებასა და მათ ინფორმაციულ უზრუნველყოფას ერთიან აღწერაში.

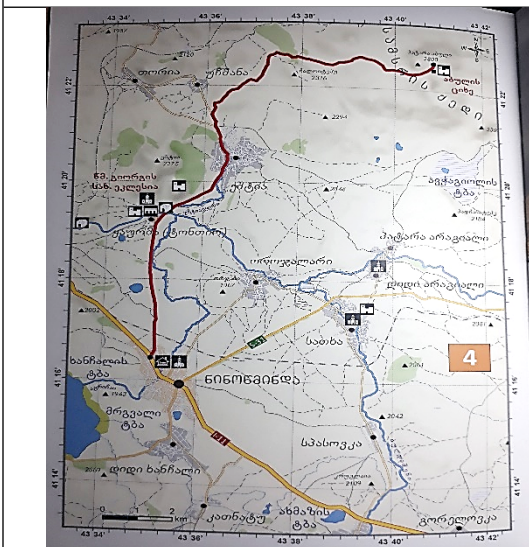

3. “ახალქალაქი-კუმურდო-ვარძიის ტურისტული მარშრუტი”

საფეხმავლო და სამანქანო

მანძილი: 22 კმ; პერიოდი: მანქანით 2.5 საათი, ფეხით 9 საათი. სირთულე: საშუალო.

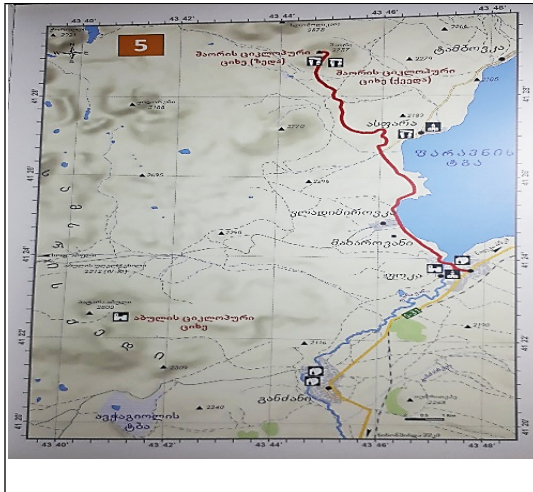
მთავარი ღირსშესანიშნაობები: ვარძია, აფნიას ეკლესია, გოგაშენის ეკლესია, კუმურდოს ტაძარი, სოფელი ჭაჭკარი
მიმართულება: ახალქალაქი-კუმურდო-გოგაშენი-ვარძია
შენიშვნა: საჭიროებს მარკირებას, არსებული ტურისტული მომსახურების იდენტიფიცირებასა და მათ ინფორმაციულ უზრუნველყოფას ერთიან აღწერაში.

4. “აბულის ციხის ტურისტული მარშრუტი”

საფეხმავლო და სამანქანო

მანძილი: 70 კმ; პერიოდი: 1 დღე, სირთულე: რთული
მთავარი ღირსშესანიშნაობები: აბულის ციხე, წმინდა გიორგის ეკლესია ტონთიოში, ტონთიოს თაღებიანი ხიდი.
მიმართულება: ახალქალაქი-ტონთიო-ემტია-აბულის ციხე
შენიშვნა: საჭიროებს მარკირებას, არსებული ტურისტული მომსახურების იდენტიფიცირებასა და მათ ინფორმაციულ უზრუნველყოფას ერთიან აღწერაში.

5. “შაორის ტურისტული მარშრუტი”

საფეხმავლო

მანძილი: 13,5 კმ; **პერიოდი:** 1 დღე. **სირთულე:** რთული
მთავარი ღირსშესანიშნაობები: შაორის ციკლოპური ციხე, ასფარას ეკლესია, ფოკას დედათა მონასტერი.

მიმართულება: ნინოწმინდა-ფოკა-ვლადიმეროვკა-ასფარა-შაორი.

შენიშვნა: საჭიროებს მარკირებას, არსებული ტურისტული მომსახურების იდენტიფიცირებასა და მათ ინფორმაციულ უზრუნველყოფას ერთიან აღწერაში.

ცხრილი 10. ჯავახეთის ტურისტული მარშრუტები

ბილიკების ზოგადი შეფასება:

- დაცული ტერიტორიების ბილიკები აღჭურვილია ფრინველებზე დაკვირვების კომპლექსითა და სველი წერტილებით, თუმცა ეს უკანასკნელი საჭიროებს კეთილმოწყობას.
- ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის კუთხით არ არსებობს ბეჭდური პროდუქცია, ონლაინ რესურსები, სადაც შესაძლებელი იქნება ინფორმაციის მიღება ფრინველთა სახეობების, დაკვირვების დროების, ადგილებისა და სხვა მსგავსი საკითხების შესახებ;
- მარშრუტები არ არის ინტერპრეტირებული და მათ ირგვლივ არ არის გამართული ტურისტული ინფრასტრუქტურა (მაგალითად რიგ მარშრუტებს აკლია მარკირება, საინტერპრეტაციო დაფები ნაწილობრივ დაზიანებულია და საჭიროებს განახლებას, სანჰიგიენური კვანძებში არ არის დაცული ჰიგიენის ნორმები და ა.შ);
- კულტურული ბილიკებზე არ არის განვითარებული მცირე ტურისტული ინფრასტრუქტურა (საინფორმაციო დაფები, მანიშნებლები); ასევე არ არის განთავსებული სანჰიგიენური კვანძები; არსებული ტურისტული სერვისების მმომწოდებლების შეთავაზებები საჭიროებენ გარემო პირობებზე და ტურისტულ სეგმენტზე მორგებას;
- ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიაზე ვიზიტი წელიწადის ყველა დროს არის უფასო.

4.2.4 ტურისტული საქმიანობა/ბიზნესი, ადგილობრივი სერვისის მომწოდებლების დაცულ ტერიტორიასთან თანამშრომლობის /ჩართულობის დონე

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების სიახლოვეს არსებული ტურისტული სერვისების იდენტიფიცირება მოხდა შემდეგი რესურსებიდან: დაცული ტერიტორიების ვებ-გვერდზე დატანილი განთავსების ობიექტები, საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის საინფორმაციო განყოფილების მიერ მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე და პროექტ „აწარმოე საქართველოში“ ამ მუნიციპალიტეტებში მაცხოვრებელი მოსარგებლეების, რომელთაც დაფინანსება მიიღეს ტურიზმის მიმართულებით.

გამოსაკითხთა სიის პირველადი შემადგენლობა წარმოადგენდა 72 ტურიზმის მომსახურების მომწოდებელს. თუმცა გამოკითხვაში და შეფასებაში მხოლოდ 29 ობიექტმა მიიღო მონაწილეობა (იხ. ცხრილი 11).

განთავსების ობიექტი	კვების ობიექტი	აგროტურისტული მეურნეობა	ტრადიციული რეწვა	გაქირავება	გიდები/ რეინჯერები	ვიზიტორთა და ბიომრავალფეროვნების სპეციალისტი
11	4	4	1	0	7	2
სულ ჯამი	29					

ცხრილი 11. გამოკითხულთა კატეგორიები

რესპონდენტთა შეფასების შედეგები

ახალქალაქისა და ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტის პოტენციური მოსარგებლეების კვლევის შედეგები მოცემულია ყველა ტიპის ტურისტული ობიექტისთვის ცალ-ცალკე. საერთო პრობლემას წარმოადგენს ქართული ენის არცოდნა და ჰიგიენური ნორმების უგულვებელყოფა. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ორივე მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა ძირითადად ეთნიკური უმცირესობით არის დასახლებული, რომლებიც არ არიან სათანადოდ ინტეგრირებული ქართულ რეალობაში. გარდა იმისა, რომ ადგილობრივი ტურიზმის წინაღობად რეგიონში ენის ბარიერი განიხილება, მომსახურების ფორმები, სურვილი და შესაძლებლობა რადიკალურად განსხვავდება დანარჩენი ქვეყნისგან. მაგალითად, ადგილობრივ დონეზე ყველაზე მაღალი ხარისხის რესტორანშიც კი რთულია კომუნიკაცია სომხური ენის გარეშე, არ არის საერთო დარბაზი, სადაც ტურისტები შეიძლება განთავსდნენ, კვება მხოლოდ ინდივიდუალურ ოთახებშია შესაძლებელი. ასევე არასომხურენოვანი სტუმარი, განსაკუთრებით ქართულენოვანი და მდებარეობითი სქესის წარმომადგენლები გამორჩეული დაკვირვების ქვეშ ხვდებიან, რაც გარკვეული დისკომფორტის გამოწვევი ფაქტორი ხდება მომხმარებლისთვის.

4.2.4.1. განთავსების ობიექტი

კვლევის ფარგლებში შეფასდა სულ თერთმეტი განთავსების საშუალება, ამათგან ოთხი სასტუმრო და შვიდი საოჯახო სასტუმროა. თუმცა აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ სასტუმროები, რომელთა შეფასებაც ადგილზე განხორციელდა ცალსახად არ შეიძლება მიეკუთვნოს განთავსების ობიექტის აღნიშნულ კატეგორიას, ვინაიდან სასტუმროების არქიტექტურული წყობა მკვეთრად განსხვავდება სტანდარტული ნორმებისგან, არ აქვთ მიმღები მუდმივი კადრის უზრუნველყოფით; სასტუმროს მომსახურებად განიხილება მხოლოდ განთავსება და საუზმე, სხვა ძირითად და დამატებით მომსახურებები სრულიად უგულვებელყოფილია ორივე მუნიციპალიტეტის მასშტაბით. ერთადერთი ობიექტი, რომელიც სასტუმროს კატეგორიაში შეიძლება განვიხილოთ არის სასტუმრო „არტ&სერგი“ ქ. ახალქალაქში.

შეფასების ნაწილი

ჰიგიენა: ჰიგიენა ობიექტებზე ძირითადად არადაამაკმაყოფილებლად შეფასდა. სანიტარული კვანძები ძირითად შემთხვევაში ტექნიკურად გაუმართავია და ეზოებში არ არის სისუფთავის ნორმები დაცული. შენობამდე მისასვლელი გზა არ არის მოკირწყლული/მოპირკეთებული გარდა იმ

განთავსების ობიექტებისა, რომლებიც გზის პირას მდებარეობენ; იშვიათად არის ეზოები გამწვანებული და ხშირ შემთხვევაში გამოიყენებენ ასევე საწარმოო ნაგვის დაყრის ადგილადაც. საერთო სივრცეები, რაც იშვიათობას წარმოადგენს განთავსების ობიექტებზე, ასევე ქმნის დაუსუფთავებელი და მოუვლელი ტერიტორიების შთაბეჭდილებას.

უსაფრთხოება. სტუმრის უსაფრთხოების ნორმებს ვერც ერთი განთავსების ობიექტი ვერ აკმაყოფილებს. ობიექტებს არ გააჩნიათ კვამლის დეტექტორები, ცეცხლმაქრი საშუალებები, ავარიული განათება, საევაკუაციო გეგმა. უსაფრთხოების ასეთი სავალალო შედეგის ძირითადი მიზეზია, როგორც მეწარმეთა, ასევე მომხმარებელთა მხრიდან ზემოაღნიშნული საჭიროების უგულვებელყოფა და სახელმწიფოს მხრიდან უსაფრთხოების სტანდარტებზე კონტროლის არარსებობა.

ინფრასტრუქტურა და ინვენტარი. ზოგადად უნდა აღინიშნოს, რომ რამოდენიმე ობიექტის გარდა (ესენია ახალქალაქში არტგასერგი და საოჯახო სასტუმრო „ფლორას“, ხოლო ნინოწმინდაში - „სონია“) არც ერთი სასტუმრო არ ორიენტირდება ევროპელ მომხმარებელზე. მხოლოდ საოჯახო სასტუმრო „სონია“ აკმაყოფილებს ძირეულ კრიტერიუმებს და მფლობელის სტუმარმოყვარეობა გარკვეულწილად განაპირობებს ევროპელი ტურისტების ერთადერთ გაჩერების ადგილს.

სტუმრის ოთახების მოწყობასთან დაკავშირებული პრობლემები ძირითადად საოჯახო სასტუმროებში დაფიქსირდა. არასაკმარისი ინვენტარი, როგორიცაა მინიბარი, წყლის ჭიქა, სეიფი, მომსახურების ცნობარი, ნაგვის ურნა, დამატებითი საბავშვო საწოლი მოთხოვნით და სხვ. ეს ის არასრული ჩამონათვალია, რაც დიასახლისმა უნდა გაითვალისწინოს ტურისტული მომსახურების დაგეგმვას.

ზოგადად კონკრეტული სტანდარტების არცოდნის გამო სტუმრის ოთახში ინვესტირებული თანხები არამიზნობრივია და ხშირად აკლია საჭირო აქსესუარები, რომელიც ფუნქციურად მნიშვნელოვანია ტურისტისთვის.

ასევე აღინიშნება თანხების არამიზნობრივი ხარჯვა სტუმრის ოთახებისა თუ საერთოს სივრცის მოწყობის დროს და ადგილობრივი ელემენტების გაუთვალისწინებლობა როგორც ინტერიერში, ასევე ექსტერიერში (მაგალითად, მასიური და მოჩუქურთმებული ავეჯი საძინებლებში). ვინაიდან საოჯახო სასტუმროს ექსტერიერი და ინტერიერი ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი კომპონენტია მიმზიდველობის კუთხით როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოელი ტურისტისთვის, ადგილობრივი ტრადიციული და ეთნოსისთვის დამახასიათებელი არქიტექტურის არსებობა განსაკუთრებით მიმზიდველია ტურიტული მომსახურებების შეთავაზებისას.

მომსახურების მრავალფეროვნება და ხარისხი. მთავარი პრობლემა განთავსების საშუალებების არის დივერსიფიცირებული შეთავაზების ნაკლებობა. ობიექტთა უმრავლესობა ვიზიტორებს სთავაზობს მხოლოდ განთავსებას და მოთხოვნის შემთხვევაში კვებით მომსახურებას - B&B და ნახევარ პანსიონს. საუზმე არის მწირი და ერთგვაროვანი. მიუხედავად მდიდარი სოფლის მეურნეობისა, აღნიშნული მრავალფეროვნება არ აისახება სტუმრისთვის შეთავაზებულ რაციონში.

განთავსების ობიექტების მცირე ნაწილი ტურისტებს სთავაზობს ისეთ დამატებით მომსახურებებს, როგორიცაა ველოსიპედის გაქირავება, ნავების გაქირავება, გიდობა, ტრანსპორტირება, ცხენებით მომსახურება, ავტოსერვისი.

რიგი განთავსების საშუალებები უნაღდო ანგარიშსწორებითაც მუშაობენ, თუმცა ვერ სთავაზობენ ადგილზე ბარათით გადახდის მომსახურებას.

გაყიდვები. მიუხედავად იმისა, რომ განთავსების ობიექტების უმრავლესობა წარმოდგენილი არიან შუამავალ ელექტრონულ საიტებზე (USAID -ის პროექტი ზრდა იყო ამ კუთხით რეგიონში აქტიური), როგორიცაა Booking.com, airbnb.com, პრობლემები ფიქსირდება აღნიშნულ ვებ-გვერდებზე სწორად წარმოჩენასთან დაკავშირებით, რაც შემდგომში მათ გაყიდვებზე აისახება. სერიოზული პრობლემებია ასევე აღნიშნული გვერდების მართვასთან დაკავშირებით; ნაკლებია აქტიურობა ასევე სოციალურ ქსელებში და სხვა ალტერნატიულ საკომუნიკაციო არხებზე, მარკეტინგში ცოდნის გაღრმავებასა და საჭირო უნარ-ჩვევების განვითარებაზე მეტყველებს.

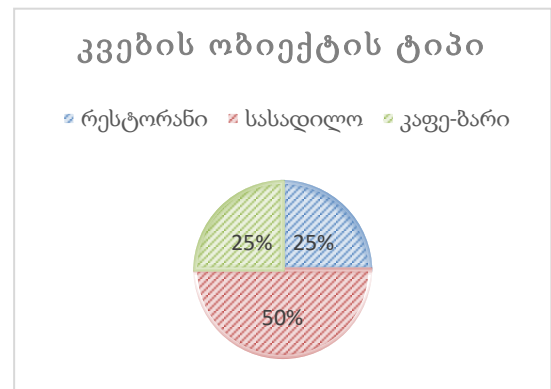
დასკვნა. ახალქალაქისა და ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტში არსებული განთავსების ობიექტების შეფასებიდან (ტურისტული მომსახურების მიმწოდებლების შეფასება სრულად იხილეთ დანართში 3) გამომდინარე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მუნიციპალიტეტში აღნიშნული სეგმენტი საჭიროებს განვითარებას, სერვისის, ინტერიერისა და ექსტერიერის დახვეწას. მათ სჭირდებათ განთავსების ობიექტის თანამედროვე სტანდარტების გაცნობა, როგორც შიდა ასევე გარე ინტერიერის მოსაწყობად.

განთავსების ობიექტების მფლობელები სასწრაფოდ საჭიროებენ კომპეტენციის განვითარებასა და ცოდნის გაღრმავებას ისეთ სფეროებში, როგორიც არის ოთახის დალაგება, სტუმრის მიღება, დამატებითი მომსახურების განვითარება და სხვ.

ყველაზე მნიშვნელოვანია აგრეთვე ცნობიერების ამაღლება მათ გარშემო არსებულ კულტურულ და ბუნებრივი რესურსების ღირებულებასთან მიმართებაში და ამასთან ტურისტთა საჭიროებების იდენტიფიცირებაში. თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, თითქმის ყველა ობიექტზე ადგილობრივებთან კონტაქტი მინიმალურია, რაც უარყოფითად მოქმედებს პირველ რიგში ტურისტთა შთაბეჭდილებაზე რეგიონისა თუ ადგილობრივი ტრადიციების გაცნობის შესაძლებლობის კუთხით.

4.2.4.2. კვების ობიექტი

წინამდებარე კვლევაში მონაწილეობა მიიღო ადგილობრივი კვებითი მომსახურების ათმა ობიექტმა, რომელთაც სურთ განვითარება და აქტიური ჩართვა ტურიზმის ინდუსტრიაში. მეთოდოლოგიური ნაწილის თანახმად, კვების ობიექტთა შორის შეფასდა მისი ის ქვეკატეგორიები, რომელთა იდენტიფიცირებაც მოხდა ადგილზე საველე ექსპერტის მიერ, კერძოდ, რესტორნები, სასადილო და კაფე-ბარი.

დიაგრამა 04: კვების ობიექტების ტიპოლოგიური დაყოფა

შეფასებაში აგრეთვე გათვალისწინებული იქნა არსებული მდგომარეობა იმ ობიექტების, რომელიც საველე ექსპერტმა 2017 წელს სამცხე-ჯავახეთის ტურისტული სექტორის შეფასების დროს გამოიკვლია და შეაფასა, ასეთი სულ 6 ობიექტი.

ექსპერტის შეფასება

კვების ობიექტების კვლევის შედეგების შეფასებისას გამოვლინდა შემდეგი სახის ძირითადი პრობლემები:

უსაფრთხოება. ეს კომპონენტი ყველაზე პრობლემურია ზოგადად მომსახურების სფეროს ყველა კატეგორიის შეფასებისას. ძირითად პრობლემას წარმოადგენს საფრთხის პრევენციის თაობაზე არადამაკმაყოფილებელი ცოდნა და ინფორმირებულობა, როგორც მომხმარებლის, ასევე მომსახურების მომწოდებლის მხრიდან, რაც საბოლოო ჯამში აისახება უსაფრთხოების მდგომარეობაზე.

საერთო სასადილო დარბაზი. კვების ობიექტების უმრავლესობა წარმოდგენილია დანაწევრებული, ინდივიდუალური სივრცეებით, რომელთა არსებობაც მორგებულია ადგილობრივ სეგმენტზე, რაც ტურიზმის კუთხით პრობლემატურია. გამონაკლისს წარმოადგენენ ქალებზე და ბავშვებზე ორიენტირებული კაფეები ახალქალაქში და ერთი ნინოწმინდაში.

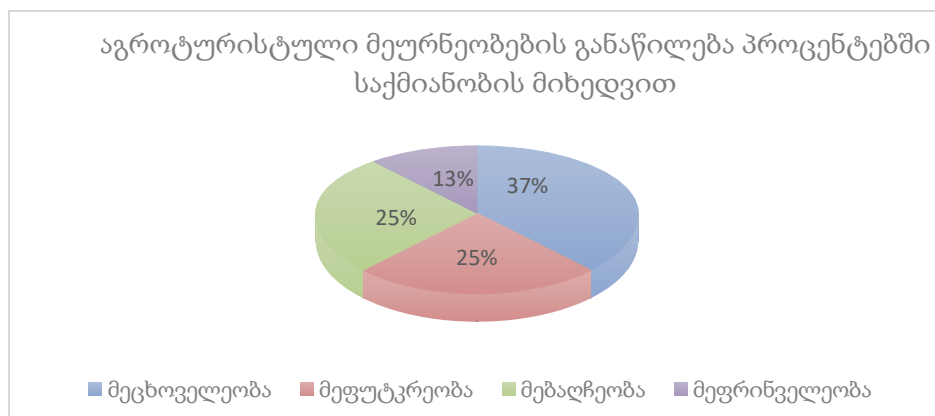
მენიუ. შეფასებული კვების ობიექტებიდან განსხვავებული შედეგები გამოვლინდა მენიუსთან მიმართებაში. უმეტეს ნაწილს არადამაკმაყოფილებელი ფორმით აქვს წარმოდგენილი მენიუ, როგორც ვიზუალურად, ასევე, შინაარსობრივად. კერძები არ არის დასურათებული და არ აქვთ ინგრედიენტების აღწერა. მენიუში შეთავაზებულ ძირითად კერძებს შორის არის ყველა კუთხის კერძი და არ არის აქცენტი გაკეთებული ადგილობრივ სამზარეულოზე.

დასკვნა. კვების ობიექტების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება განვიხილოთ შემდეგი ხელისშემშლელი ფაქტორები, რომელთა გამოსწორება ტექნიკური დახმარების შედეგად შესაძლებელი იქნება.

- ა) სურსათის უვნებლობა და ჰიგიენა კვების ობიექტზე
- ბ) ადგილობრივი ტრადიციული სამზარეულოს განვითარება და წარმოჩენა
- გ) პროდუქციის (კერძების) დივერსიფიცირება და მათი სწორად წარმოჩენა მენიუში.
- დ) კვების ობიექტის ტიპოლოგია და მისი შესაბამისი ინფრასტრუქტურა და ატრიბუტიკა
- ე) კვების სივრცის მოწყობა

4.2.4.3. აგროტურისტული მეურნეობა

აგროტურისტული მეურნეობის კატეგორიაში გაერთიანებულია ოთხი ობიექტი, რომელთა ძირითადი საქმიანობას წარმოადგენს მეცხოველობა (იხ. დიაგრამა. 05). ამასთან მისდევენ მებაღეობას, მეფრინველობასა და მეფუტკრეობას. ფოკის დედათა მონასტერი ერთადერთი სივრცეა მიზნობრივ არეალში, სადაც დივერსიფიცირებულ ტურისტულ მომსახურებას სთავაზობენ ვიზიტორებს.

დიაგრამა 05: აგროტურისტული ობიექტების განაწილება საქმიანობების მიხედვით

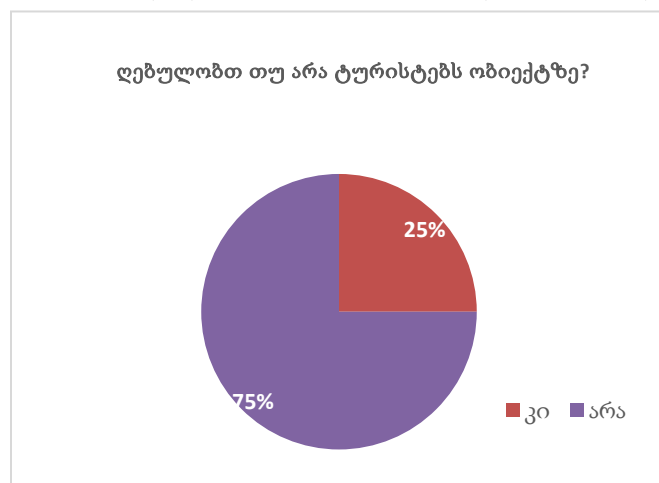
ექსპერტის შეფასება

მეურნეობების კვლევის შედეგების შეფასებისას გამოვლინდა შემდეგი სახის ძირითადი პრობლემები:

უსაფრთხოება. ობიექტები სტუმრის უსაფრთხოების მინიმალურ მოთხოვნებს ვერ აკმაყოფილებენ. პირველადი სამედიცინო დახმარების ინვენტარი ძირითად შემთხვევაში აქვთ, თუმცა, არ არის გათვალისწინებული არსებული სპეციფიკა და წარმოადგენს ოჯახის აფთიაქს. ასევე, არსად არ არის მითითებული მინიმალური აკრძალვები, რომელიც აუცილებელია ობიექტზე, ერთი მხრივ, ჰიგიენის დასაცავად და, მეორე მხრივ, შეთავაზებული აქტივობების დროს ტურისტის უსაფრთხოებისთვის. მათი თქმით, ქცევის წესების გაცნობა, ძირითადად, ზეპირსიტყვიერად ხდება.

ინფრასტრუქტურა. აგროტურისტულ მეურნეობებს, ფოკის დედათა მონასტრის გარდა, ძირითადი პრობლემები ინფრასტრუქტურული კუთხით აქვთ. არ აქვთ მოწყობილი სადეგუსტაციო სივრცე, სადაც ვზტორებს წარმოებული პროდუქტის დაგემოვნების და აქტივობებში მონაწილეობის საშუალება ექნებათ ჰიგიენის ნორმების დაცვით.

დიაგრამიდან ნათლად შეგვიძლია დავინახოთ, რომ არსებული ობიექტები უფრო აგრომეურნეობებია, რომელთაც სურვილი აქვთ რომ მიიღონ ტურისტები, ვიდრე რეალურად ემსახურებიან მათ.

დიაგრამა 06: აგროტურისტული ობიექტების განაწილება საქმიანობების მიხედვით

დასკვნა. არსებულ მდგომარეობაზე დაყრდნობით სასურველია, რომ თითოეულ მათგანს ჩაუტარდეს ინდივიდუალური კონსულტაციები მიზნობრივი რეკომენდაციებით და ამასთან გაეცნონ

აგროტურისტული მეურნეობის მართვის ძირითად პრინციპებსა და სტანდარტებს; მარკეტინგისა და გაყიდვების თანამედროვე მოთხოვნებს.

4.2.4.4. ტრადიციული რეწვის ოსტატი

წინასწარი მოკვლევის და სატელეფონო ინტერვიუების საფუძველზე, ტრადიციული რეწვის ერთმა ოსტატმა გამოხატა ინტერესი, რომელსაც სურს საკუთარი მომსახურების გაუმჯობესება/გაფართოება და ტურისტებისთვის შეთავაზება. ამ კატეგორიის ობიექტი გამოვლინდა სოფელ დადეში მცხოვრები ოფელია ისპირიან, რომელსაც აქვს "ქალთა ასოციაცია დადეში". ოსტატის შემოქმედება მეტად მრავალფეროვანია, ის ამზადებს ხალიჩებს, ტანსაცმელს, გადასაფარებლებს, წინდებს, სუვენირებს, სათამაშოებს, ნაქარგობებს, დეკორაციულ ნივთებს, თმისსამაგრებს, ბროშებსა და ქუდებს, შარფებს, ჩანთებს.

ტრადიციული რეწვის ობიექტის შეფასებისას გამოვლინდა შემდეგი სახის ძირითადი პრობლემები:

მომსახურებისა და ინტერპრეტაციის ფორმა. ტრადიციული რეწვის ოსტატს 10 წლიანი გამოცდილება აქვს ასოციაციის მართვის; ამასთან ტურისტულ სერვისებს სთავაზობენ რეგიონის ვიზიტორებს. დამაკმაყოფილებლად შეფასდა პროდუქციისა და სადემონსტრაციო დანადგარების ექსპონირება სახელოსნოში. ობიექტის განვითარებას ხელი შეუწყო სახელმწიფო და დონორი ორგანიზაციის დაფინანსებამ სივრცის მოწყობასა და შეთავაზებების ფორმირებაში.

ადგილზე იდენტიფიცირებული პრობლემა ძირითადად გამოვლინდა ინტერპრეტაციის არასწორ მეთოდებსა და ინფორმაციის, მთავარი მესიჯის არასწორ ფორმულირებაში. აღნიშნული მდგომარეობის გათვალისწინებით აუცილებლობას წარმოადგენს შეთავაზების და ინფორმაციის მიწოდების სწორი ფორმულირება, რაც ინფრასტრუქტურულ პრობლემაზე მნიშველოვანია ამ ეტაპისთვის. ობიექტი პოტენციალიდან გამომდინარე ასევე საჭიროებს დივერსიფიცირებასა და ცნობადობის გაზრდას.

დამატებითი ტურისტული მომსახურების განვითარების პოტენციალი. მიუხედავად იმისა რომ ისეთი მომსახურებები როგორც არის ჯომარდობა და კანოე არ არის განვითარებული არც ერთ მუნიციპალიტეტში, პოტენციალი სათავგადასავლო ტურიზმის ამ ორი მიმართულების ნამდვილად არსებობს. განვითარების სურვილი და მზაობა ადგილობრივებში შეფასების ეტაპზე დაფიქსირდა, რაც საჭიროებს ცოდნის მიწოდებას პროდუქტის/მომსახურების დაგეგმვის, მმართველისა და განვითარების მიმართულებით.

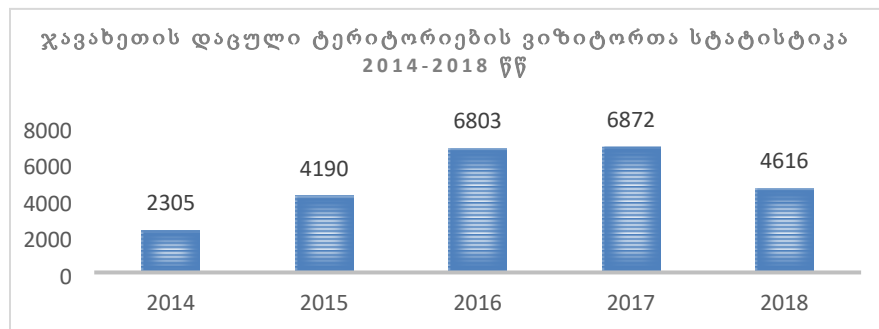
4.3 ტურისტული მოთხოვნის ანალიზი

4.3.1 ტურისტული ვიზიტები, ძირითადი ბაზრები და ვიზიტორების პროფილი

4.3.1.1 ვიზიტორთა ანალიზი

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები მისი უნიკალური ეკოსისტემებიდან გამომდინარე გამორჩეულად საინტერესო არეალს წარმოადგენს როგორც უცხოელი, ასევე შიდა ტურისტებისთვის, თუმცა რეგიონში მზარდი ტურისტული ნაკადის მიუხედავად 2018 წელი ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის მონაცემებით ვიზიტორთა მკვეთრი კლებით გამოირჩევა. როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ, პარკში 7 საფეხმავლო, საცხენოსნო და ველო ბილიკია, თუმცა ბილიკების

მიხედვით ვიზიტორების აღრიცხვა არასოდეს დაფიქსირებულა. ამასთან ადმინისტრაცია არ ახორციელებს არსებული ვიზიტორების სისტემატიზებულ გამოკითხვას ჯდტ-ს პროდუქტებთან და მომსახურებებთან მიმართებაში. შესაბამისად რთულია იმის იდენტიფიცირება თუ კონკრეტულად რომელი ტიპის მომსახურება ან რა მიმართულება გახდა ვიზიტორებისთვის ნაკლებად საინტერესო. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი დასვენება-რეკრეაციის მიზნით ჩამოსული ტურისტებისთვის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარულ ტურისტულ რეგიონის წარმოადგენს. კერძოდ, 2018 წელს რეგიონს 544 806,30 საერთაშორისო და 179 907 შიდა ვიზიტორი ესტუმრა, რომელთაგან მხოლოდ 4616 ვიზიტორი დაფიქსირდა ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე (იხ. დიაგრამა 07). 2014-2017 წლების მზარდი სტატისტიკა, მიუხედავად რეგიონის კვლავ მაღალი სტატისტიკური მაჩვენებლისა მკვეთრად შემცირდა და - 32.83 %-ი შეადგინა (იხ. ცხრილი 12).²⁸

დიაგრამა 07. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა სტატისტიკა 2014-2018წწ.

		2015			2016			2017			2018		
#	თვე	ქართველი	უცხოელი	სულ	ქართველი	უცხოელი	სულ	ქართველი	უცხოელი	სულ	ქართველი	უცხოელი	სულ
1	იანვარი	0	0	0	13	0	13	0	7	7	0	0	0
2	თებერვალი	0	0	0	34	2	36	0	4	4	2	9	11
3	მარტი	66	8	74	23	0	23	5	0	5	6	15	21
4	აპრილი	60	11	71	104	62	165	15	41	56	69	38	107
5	მაისი	383	215	598	215	109	324	130	80	210	193	87	280
6	ივნისი	642	316	958	369	169	538	732	312	144	319	387	706
7	ივლისი	171	261	432	477	233	710	1370	984	2354	611	546	1157
8	აგვისტო	222	616	838	1520	1180	2700	616	503	1119	623	619	1242
9	სექტემბერი	240	438	678	1038	717	1755	997	775	1772	331	259	590
10	ოქტომბერი	59	402	461	271	138	409	155	37	192	192	221	413
11	ნოემბერი	32	27	59	110	20	130	90	17	107	67	12	79
12	დეკემბერი	18	3	21	0	0	0	2	0	2	4	6	10
სულ		1893	2297	4190	4173	2630	6803	4112	2760	6872	2417	2199	4616

ცხრილი 12. საერთაშორისო და ადგილობრივი ვიზიტორების სტატისტიკა

²⁸ დაცული ტერიტორიების სააგენტოს 2018 წლის ანგარიში

მიზეზად შესაძლოა დასახელდეს ტურისტული პროდუქტების, შეთავაზებების სიმცირე ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე და მომსახურების დაბალი ხარისხი მოცემულ არეალში, რაც დაუყოვნებლივ საჭიროებს განვითარებასა და დივერსიფიცირებას. ნიშანდობლივია, მზარდი ტენდენცია ეკოტურიზმით დაინტერესებული ტურისტების, რაც ნათლად ჩანს როგორც დაცული ტერიტორიების ვიზიტორთა მატებასა და ასევე ამ მოტივით ქვეყანაში შემოსული და ქვეყნის შიგნით გადაადგილებული ტურისტების სტატისტიკაში (იხ. ცხრილი 13).

წელი	კატეგორია	ჯავახეთის დაცული ტერიტორია	სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი (დასვენება-რეკრეაცია)	სულ საქართველოში (დასვენება-რეკრეაცია)	ვიზიტის მიზანი: ბუნების /ლანდშაფტის მონახულება	დაცული ტერიტორიების სტატისტიკა
2015	შიდა ვიზიტორი	1893	145 600	939 360	259 560	336 889
	უცხოელი ²⁹	2297	66 016	1 650 384	660 153	181 329
	სულ	4190	211 616	2 589 744	919 713	518 218
2016	შიდა ვიზიტორი	4173	163 296	1 166 400	3 375 840	418 854
	უცხოელი	2630	73 343	1 833 558	676 583	316 020
	სულ	6803	236 639	2 999 958	4 052 423	734 874
2017	შიდა ვიზიტორი	4112	155 169	1 251 360	518 240	657 623
	უცხოელი	2760	197 079	2 463 476	862 217	297 069
	სულ	6872	352 248	3 714 836	1 380 480	954 692
2018	შიდა ვიზიტორი	2417	178 815	1 192 100	576 400	579 480
	უცხოელი	2199	184 550	3 075 830	1 122 678	529 023
	სულ	4616	363365	4 267 930	1 699 078	1 108 503

ცხრილი 13. საკვლევი არეალის სტატისტიკა წლებისა და მიზნის მიხედვით (საქსტატი)

ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიების ვიზიტორების ბოლო ოთხი წლის მონაცემებით საშუალო 40-45% უცხო ქვეყნის მოქალაქეა. ვიზიტორების პირველი ხუთეული შემდეგი ქვეყნებით არიან წარმოდგენილნი: სომხეთი, რუსეთი, გერმანია, უკრაინა და საფრანგეთი³⁰. ასევე მნიშვნელოვანია ბოლო წლებში აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან ტურისტული ნაკადების ზრდა. სრული მონაცემები კი ასე გამოიყურება (ცხრილი 14).

თუ გავითვალისწინებდით იმ ფაქტს, რომ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიის ნახევარზე მეტი შიდა ტურისტია და ქართულად მეტყველებს, ადმინისტრაციის მთავარს ამოცანას ვიზიტორებთან შეუფერხებელი კომუნიკაციის უზრუნველყოფა უნდა წარმოადგენდეს.

²⁹ საწყისი ციფრი ითვლება საერთაშორისო ვიზიტები და არა საერთაშორისო მოგზაურები

³⁰ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მოთხოვნის კვლევა

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების უცხოელ ვიზიტორთა სტატისტიკა							
2015წ		2016წ		2017წ		2018წ	
მოქალაქეობა	ვიზიტორები	მოქალაქეობა	ვიზიტორები	მოქალაქეობა	ვიზიტორები	მოქალაქეობა	ვიზიტორები
ლატვია	8	ლატვია	11	ჩინეთი	10	პოლონეთი	14
ნორვეგია	8	უკრაინა	11	დიდ. ბრიტანეთი	16	დიდ. ბრიტანეთი	19
ჩეხეთი	12	ესპანეთი	12	აშშ	27	შვეიცარია	19
ნიდერლანდები	12	ბელგია	13	საფრანგეთი	28	ჩეხეთი	29
ბელგია	14	ნიდერლანდები	15	უკრაინა	32	აშშ	37
გერმანია	20	აშშ	57	საბერძნეთი	37	საფრანგეთი	62
აშშ	20	შვეიცარია	58	თურქეთი	41	უკრაინა	96
დიდ. ბრიტანეთი	31	გერმანია	200	გერმანია	189	გერმანია	141
რუსეთი	75	რუსეთი	502	რუსეთი	447	რუსეთი	249
სომხეთი	1380	სომხეთი	1703	სომხეთი	1892	სომხეთი	1118
სხვა	717	სხვა	17	17	17	17	17

ცხრილი 14. ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე უცხოელი ვიზიტორების სტატისტიკა

რაც შეეხება ორგანიზებული ვიზიტების რიცხვს ქვეყნის მასშტაბით მზარდია წლების მიხედვით, თუმცა მცირეა მაინც ვიზიტორთა საერთო სტატისტიკის ფონზე. კერძოდ, 2015 წელს ტურისტული პაკეტით ისარგებლა 2,1 %-მა; 2016 – 4%; 2017 – 5%; 2018 – 5%. როგორც ზემოთ აღინიშნა, მიზანშეწონილი იქნება ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების პროდუქტების/მომსახურებების განვითარება, დივერსიფიცირება და პოპულარიზაცია (დეტალურად იხ. თავები 5.3.3; 5.3.4.)

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიის სიახლოვეს მდებარეობს ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი, სადაც კარგად მარკირებული ბილიკები, ინფრასტრუქტურა, დამატებითი მომსახურება და გაქირავების საშუალებები გაცილებით უკეთესად აქვს ფორმირებული ტურისტულ შეთავაზებად და მისი ვიზიტორების რიცხვი მზარდია, განსხვავებით ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების (იხ. ცხრილი 15).

	2015	2016	2017	2018	2017-2018 წლებში მაჩვენებელი %-ში.	ზრდის
ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები	4190	6803	6872	4616	-32.83	
ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი	51571	55818	59458	61952	4.2 %	

ცხრილი 15. დაცული ტერიტორიების ვიზიტორების შედარება 2015-2018 წლების მიხედვით

რადიკალურად განსხვავებული ეკოსისტემები, ბიომრავალფეროვნება, ტურისტული ბილიკები და კულტურულ/არამატერიალური მემკვიდრეობა არის წინაპირობა იმის, რომ დაცულ ტერიტორიებზე გაკეთდეს კომბინირებული ტური, რომელიც ვიზიტორს მისცემს საშუალებას გაეცნოს, დაისვენოს და შეიმეცნოს ორი დაცული ტერიტორიის ბუნებრივი და კულტურული ფასეულობები.

ეკოტურისტული სერვისებიდან მიღებული შემოსავალმა შედგინა 10 240 ლარი, რაც 2016 წლის მაჩვენებელს აღემატება, თუმცა, ჩამოუვარდება 2015 წლის მონაცემს (ცხრილი 16). შემოსავლებში დომინირებს თევზაობიდან მიღებული შემოსავალი, რომელიც მთლიანი მაჩვენებლის 98%-ს შეადგენს. თითქმის უმნიშვნელო რიცხვია რუკის, საძილე ტომრისა და კარვის ადგილის გაქირავებით მიღებული შედეგები, რამაც ჯამში 109 ლარია. რაც შეეხება ჯდტ-ზე არსებულ დანახარჯს, თითოეულ

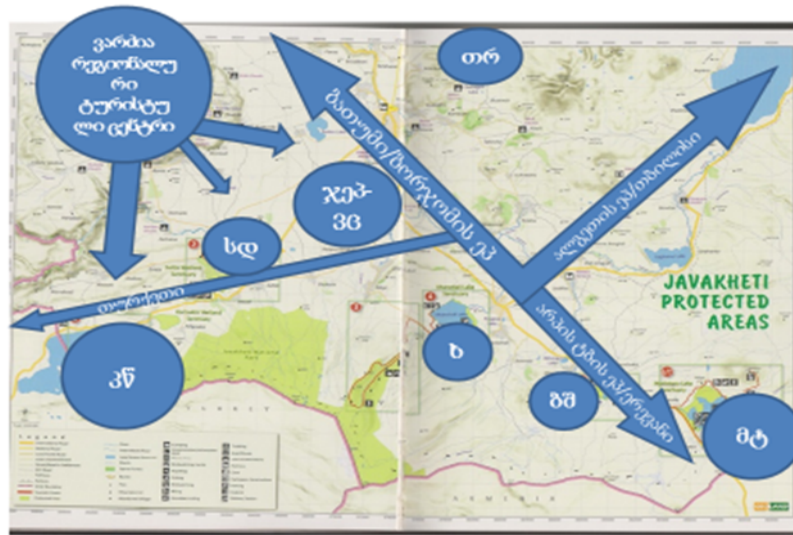
ტურისტზე იგი მხოლოდ 1,5 ლარს შეადგენს და საქართველოში არსებული დაცული ტერიტორიების მაჩვენებელს (1,2 ლარით) მცირედით აღემატება.

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ტურისტული სერვისებიდან მიღებული შემოსავლები (ლარი)				
	2015წ	2016წ	2017წ	2018წ
მაისური	96			
საპიკნიკე ადგილი	10			
სუვენირები	9			
თევზაობა	12685	8182	10236	8747
რუკა		37	4	19
კალამი		3		
სამილე ტომარა				30
კარავი				60
	12800	8222	10240	8856

ცხრილი 16. ჯდტ-დან მიღებული შემოსავლები

ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიას მნიშვნელოვანი სტრატეგიული მდებარეობა აქვს, როგორც ქვეყნის ისე რეგიონის და ტრანსასაზღვრო მდებარეობის თვალსაზრისით. ჯდტ მდებარეობს აღმოსავლეთ-დასავლეთ ღერძზე ბათუმიდან გოდერძის უღელტეხილის ზევით და ახალციხისა და წალკის გავლით თბილისამდე (იხ. სურ 02). ახლახანს განხორციელებული გზების სარეაბილიტაციო სამუშაოების (მარნეული-წალკა) შემდგომ იგეგმება გზის (ახალციხე-ხულო) განახლება, რომელიც ძირითადი ავტომაგისტრალის (ხაშური-ზესტაფონისა და ქუთაისის გავლით) ალტერნატიულ გზას წარმოადგენს, და რომელიც თანდათან იხვეჭს პოპულარობას ვიზიტორთა შორის.

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიისთვის მნიშვნელოვან მაგისტრალს წამოადგენს ხაშურიდან ჩრდილო-სამხრეთ ღერძზე, ბორჯომის გავლით გიუმრი და ერევანი, რაც დამატებით სტრატეგიულ ღირებულებას განაპირობებს და სეგმენტის მასშტაბების გაზრდის საშუალებას იძლევა.

სურათი 02. ჯავახეთის სტრატეგიული მდებარეობა³¹

ჯავახეთის მდებარეობას ტრანსრეგიონულ ჭრილში თუ განვიხილავთ, მივხვდებით, რომ გზაჯვარედინიდან ვიზიტორებს შეუძლიათ ერთდროულად მოინახულონ ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი, ალგეთის, ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები და არფის ტბების ეროვნული პარკი.

ტრანსსასაზღვრო კომპონენტის კარგ ტურისტულ შეთავაზებად ფორმირება და მისი სასურველ ბაზარზე შეთავაზება ხშირ შემთხვევაში ვიზიტორებისათვის მიმზიდველ ფასეულობას წარმოადგენს. კომბინირებული ტური ჯავახეთისა და სომხეთის ჭარბტენიან ტერიტორიებზე თავისი კულტურული იდენტობისა და ტრადიციების გაცნობით, საინტერესო და მიმზიდველი პაკეტი იქნება. ამ პროფილის ტური საქართველოში არ არსებობს და ჯდტ-სთვის ეს არის შესაძლებლობა, რომ სწორი ნიშა დაიჭიროს და ბაზარზე პოზიციონირდეს ამ ტურისტული შეთავაზებით.

სტრატეგიულ ჭრილში შესაძლოა განხილული იყოს ხელსაყრელი რეგიონალური მდებარეობა ვარძიის კომპლექსთან და ბორჯომის მუზეუმთან მიმართებაში. ძეგლთა დაცვის სამინისტროს 2015-2018 წლების მონაცემებით ვიზიტორთა ნაკადების ვარძიისა და ბორჯომის მუზეუმში მნიშვნელოვნად გაიზარდა, რაც კარგ შესაძლებლობას წარმოადგენს ჯავახეთისათვის. ვარძიის ტურისტული პროდუქტის გაფართოვებით და მარტივი, ერთდღიანი ტურების შეთავაზებით ნაკადების რაოდენობის გაზრდა სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი და პერსპექტიული ნაბიჯი იქნება დაცული ტერიტორიებისათვის.

³¹ შტეფან შულეინი - ტურიზმის განვითარების სტრატეგია ჯავახეთის ეროვნული პარკისათვის

მუზეუმის დასახელება	2015 წელი	2016 წელი	2017 წელი	2018 წელი: აპრილი
ვარძია	105251	133955	136158	9056
ბორჯომი	2997	3756	3946	536

ცხრილი 17: ვიზიტორთა სტატისტიკა ბორჯომისა და ვარძიის მუზეუმში 2015-2018 წლებში.

4.3.1.2 ძირითადი ბაზრები და ვიზიტორების პროფილი

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ვიზიტორების 40% უცხო ქვეყნის მოქალაქეა და ეს სტატისტიკა მცირედით მზარდია. უცხოური ბაზრის ძირითად სეგმენტს ვინც პარკის ტერიტორიის სერვისით სარგებლობს შეადგენენ სომეხი, რუსი და გერმანელი ვიზიტორები, რომელთა უმეტესობა არაორგანიზებული ტურისტის სახით სტუმრობს დაცულ ტერიტორიებს. ვიზიტორთა ძირითადი პროფილი კი შემდეგნაირად გამოიყურება:

ვიზიტორთა ძირითადი ჯგუფები	ასაკობრივი ჯგუფი	ჯდტ-ზე გატარებული დღეების ოდენობა	ქმედების ძირითადი მახასიათებლები და მოტივი
თევზაობის მოყვარულები საქართველოდან, სომხეთიდან და რუსეთიდან	40- 65	1	ვიზიტის მოტივებიდან ყველაზე უფრო გავრცელებულია თევზჭერა, რომელიც ყველაზე მსხვილი სეგმენტის, სომეხი და რუსი ვიზიტორების ძირითადი საქმიანობაა. აქტივობის პროფილიდან გამომდინარე დარჩენის ხანგრძლივობა ხშირ შემთხვევაში 1 დღეა. ასაკობრივი კატეგორია 35-65 -ს შორის მერყეობს. ეს ჯგუფი შემოსავლის 98%-ზე მეტს ქმნის.
ეკოსაგანმანათლებლო აქტივობებით დაინტერესებული ახალგაზრდები	9-16	1	სულ უფრო მზარდი სეგმენტი ხდება ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამები საქართველოს დაცულ ტერიტორიებზე (2017 წლის მონაცემებით საქართველოს დაცულ ტერიტორიებზე განხორციელ ეკოსაგანმანათლებლო აქტივობაში 100 000-ზე მეტი ადამიანი ჩაერთო) და მათ შორის ჯავახეთში. 2017 წელს ეკოსაგანმანათლებლო პროფილის

			აქტივობებში 632 ადამიანი ჩაერთო, რაც საერთო ვიზიტორების 9%-ს შეადგენს. ასაკობრივი კატეგორია 9-16 წლამდე განისაზღვრება და მათთვის მიწოდებული ინფორმაცია გაცნობით-შემეცნებითი ხასიათისაა და საგანმანათლებლო დატვირთვას ატარებს. აქედან გამომდინარე იშვიათი გამოჩვენების გარდა დარჩენის ხანრძლივობა 1 დღეს არ აღემატება.
ლაშქრობისა და მოგზაურობის მოყვარული ვიზიტორები	20-35	1-3	ინდივიდუალური მოგზაურობები, მოლაშქრეთა ჯგუფები, ქართველი მკვლევარები ერთ ვიზიტორთა ჯგუფში ერთიანდებიან და მათი ასაკობრივი კატეგორია 20-35 წელია. ვიზიტის ძირითადი მიზეზი შემეცნებითი, -სთავადასავლო ხასიათისაა და ტბების მონახულებას ისახავს მიზნად.
ორნითოლოგები, ფრინველელბზე დამკვირვებლები, ფოტოგრაფიით დაინტერესებული ადამიანები	40-65	2-5	საკმაოდ სპეციფიურ ჯგუფს წარმოადგენენ ორნითოლოგები, რომლებიც ჯავახეთის ჭარბტენიან ტერიტორიებს სტუმრობენ, როგორც უმნიშვნელოვანეს კორიდორს გადამფრენ ფრინველების. მთავარ სეგმენტს ევროპა წარმოადგენს და ასაკობრივი კატეგორიაა 40-65 წელი. მათი რიცხვის ზრდა ხარისხიანი, დივერსიფიცირებული მომსახურებისა და კეთილმოწყობილი ინფრასტრუქტურის შეთავაზების გზით არის შესაძლებელი. მაგალითად, ტრანსასაზღვრო ტურის შეთავაზებით საქართველოსა და სომხეთის ჭარბტენიან ტერიტორიებზე. ჯავახეთში გატარებული დღეების მიხედვით ორნითოლოგები, ფრინველელბზე დამკვირვებლები, ყველაზე მეტხანს ჩერდებიან ჯავახეთში.

საცხენოსნო და ველო ტურების მოყვარულები, ინდივიდუალური მოგზაურები	20-45	1	ასევე არიან ინდივიდუალური მოგზაურები, საცხენოსნო და ველო ტურების მოყვარულები, თუმცა, ეს ჯგუფი მცირე ნაწილია ვიზიტორების და ამასთანავე მათი მხრიდან არ ფიქსირდება დიდი მოთხოვნა, თუმცა, უკეთესი ტურისტული ბილიკებისა და მომსახურების შეთავაზებით, მათი მხსვილ სეგმენტად ფორმირება შესაძლებელია.
ზამთრის სპორტის, ველური ბუნებისა და ექსტრემის მოყვარული ვიზიტორები	30-60	2-4	პოტენციურ სეგმენტად შესაძლოა განხილული იყო ზამთრის სპორტი (ძირითად მოთხოვნას წარმოშობენ ევროპელი ვიზიტორები, ექსტრემის, ველური ბუნებისა და ექსპედიციების მოყვარულები). რეგიონში არსებული მაღალი კონკურენციის მიუხედავად, ტრანსასაზღვრო ტურისა და თოვლის ფეხსაცმელების ბილიკის შეთავაზებით შესაძლოა ვიზიტორების იმ სეგმენტის მოზიდვა, რომლებიც ინფრასტრუქტურით კურორტებისგან განსხვავებით ხელუხლებელ ლანდშაფტებს ამჯობინებენ.

ცხრილი 18: დაცული ტერიტორიის ვიზიტორების პროფილი

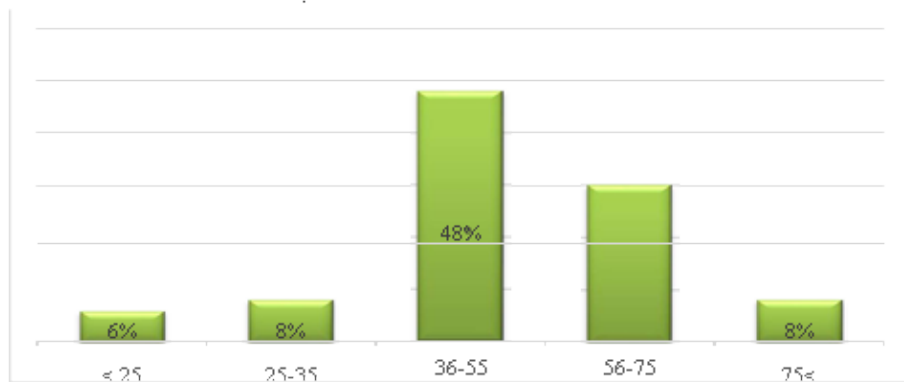
ვიზიტორების პროფილის იდენტიფიცირებისას გამოიკვეთა ის ძირითადი მოტივაცია, რაც მიზეზია მათი ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტისა. კლასიფიცირებულ იქნა რამოდენიმე სეგმენტი, რომელიც ყველაზე მსხვილი ჯგუფების სახითაა წარმოდგენილი. ასევე განისაზღვრა მათი ძირითადი წარმოშობა, ეთნიკური ჯგუფი, ინტერესთა პროფილი, ასაკობრივი ზღვრები და ტერიტორიაზე ყოფნის ხანგრძლივობა. ასევე გამოიკვეთა ის ძირითადი მიზეზები, რაც მათ ვიზიტს განაპირობებს:

სახელწოდება	მოტივი 1	მოტივი 2	მოტივი 3	მოტივი 4	მოტივი 5
ჯდტ	თევზაობა	ეკოგანათლება	ლაშქრობა	ფრინველებზე დაკვირვება	შემეცნება

ცხრილი 19. დაცულ ტერიტორიაზე ვიზიტის მოტივი

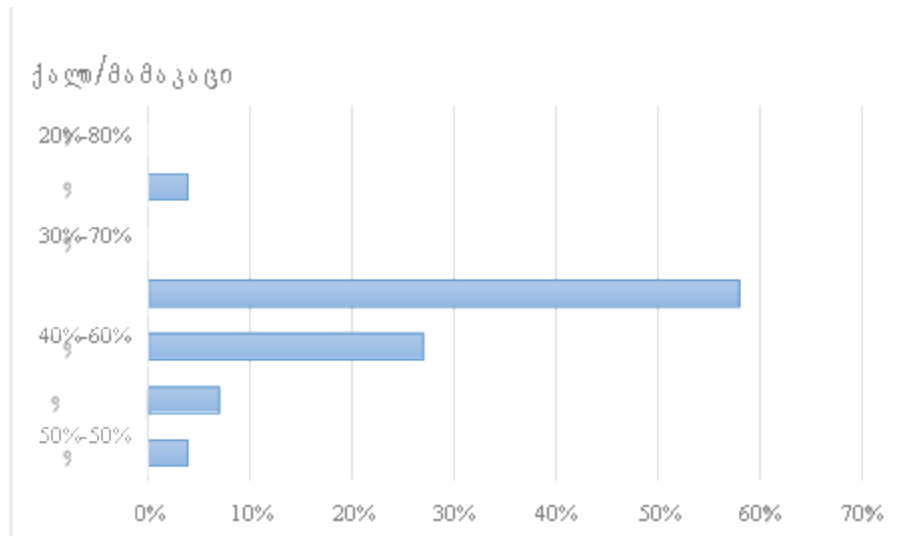
ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიას არ აქვს ზუსტი სტატისტიკა რომელ ჯგუფში რამდენი ვიზიტორია. ასევე რომელია სამიზნე სეგმენტი, რა სურვილები და საჭიროებები აქვთ, როგორც შეიძლება მათზე მორგებული სწორი ტურისტული პროდუქტი/შეთავაზება ფორმირდეს, ამ სეგმენტზე მუშაობა იქნება თუ არა სასურველი შედეგისა და შემოსავლის მომტანი.

ტუროპერატორების გამოკითხვის შედეგების მიხედვით ასაკობრივი კატეგორია მაღალია და ჭარბობენ საშუალო და საპენსიო ასაკის ვიზიტორები (36-55, 56-75), რაც მთლიანი მაჩვენებლის 78% (იხ. დიაგრამა 07). აღნიშნულ ასაკში დატვირთვა ძირითადად ევროპის რეგიონზე მოდის. 25 წლის ასაკის და უფრო ახალგაზრდა ვიზიტორებზე შედეგების 6% მოდის რაც საკმაოდ დაბალი მაჩვენებელია. ამის მიზეზია რეგიონში არსებული დივერსიფიცირებული პროდუქტის სიმცირე, ცუდად ფორმულირებული ტურისტული პროდუქტი და შეთავაზება, რეკრეაციულ-გასართობის სივრცეებისა და აქტივობების ნაკლებობა, ადგილობრივი კომპლექსური ტურისტული მომსახურების არ არსებობა.

დიაგრამა 08. ვიზიტორების ასაკობრივი სტრუქტურა

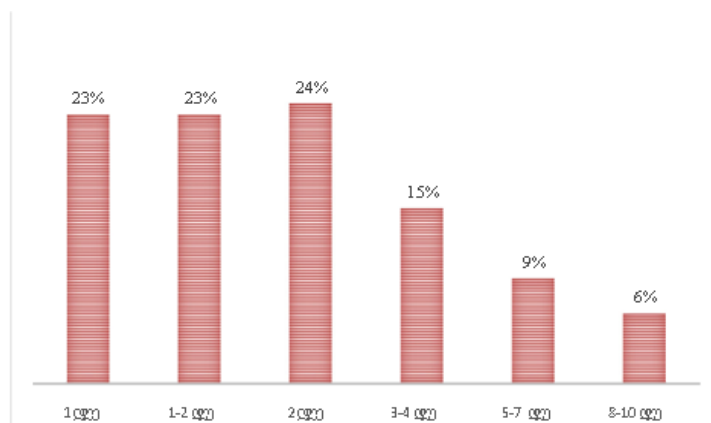
კვლევის თანახმად, ტურისტების უმრავლესობა წყვილებად მოგზაურობს, შესაბამისად ჯგუფებში მდებარეობითი და მამრობითი სქესის წარმომადგენლების თანაფარდობა თითქმის ყოველთვის თანაბარია (იხ. დიაგრამა 09). ზოგიერთ შემთხვევაში ტურისტულ ჯგუფებში ქალბატონების რაოდენობა ჭარბობს, რაც საერთაშორისო ტურიზმის ძირითად ტენდენციებშიც ფიქსირდება.

დიაგრამა 09. ვიზიტორთა გენდერული მონაცემები

ტუროპერატორების კვლევამ აჩვენა, რომ ძირითადი ინტერესი ჯავახეთზე ევროპის რეგიონიდან მოდის, რომელიც უმეტესწილად წარმოდგენილია გერმანულენოვანი (გერმანია, ავსტრია, ბელგია), დსთ-ს წევრი და ბალტიისპირეთის ქვეყნებით.

კვლევამ აჩვენა, რომ ტურ-ოპერატორების მიერ ორგანიზებული ტურები ძირითადად სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის გავლით სტუმრობას მოიაზრებენ და ადგილზე მოგზაურთა მნიშვნელოვანი ნაწილი მხოლოდ რამოდენიმე ღამით ჩერდება. ტურ-ოპერატორების მიერ დაგეგმილი ტურები აწყობილია ისე, რომ ტურისტები ორ დღეში სრულად ასწრებენ რეგიონში არსებული ძირითადი ადგილების მონახულებას და შემდგომ გზას სამეგრელო-ზემო სვანეთისა და აჭარისკენ აგრძელებენ. 1-3 დღეს ვიზიტორების 70% ატარებს რეგიონში. გამოიკვეთა ისეთი კატეგორიაც, რომელიც ჯავახეთში მოგზაურობას შედარებით დიდ დროს უთმობს (3-10 დღემდე) შემეცნებასა და მოგზაურობას (დიაგრამა 10). ასეთი ადამიანებში გარკვეულ შემთხვევაში ორნითოლოგები არიან.³²

დიაგრამა 10. ტურების ხანგრძლივობა ჯავახეთის რეგიონში

³² ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ტუროპერატორების კვლევა (დანართი 4)

ვიზიტორთა პროფილის კვლევისას მნიშვნელოვანია ტურისტების კმაყოფილების გამოვლენა, რათა მოხდეს იმ ხარვეზებისა და პრობლემების აღმოფხვრა, რაც ტურისტული პროდუქტის გაყიდვას აფერხებს. კომპლექსური შეთავაზებების არ არსებობა. დივერსიფიცირებული პროდუქტის სიმცირე, არაადაპტირებული ინფრასტრუქტურა სპეციალური საჭიროებების მქონე პირებზე, პოტენციური ტურისტული პროდუქტების მიზნობრივ ჯგუფებზე მორგებული შეთავაზებებად ჩამოუყალიბებლობა, დაბალი ხარისხის მომსახურება და უსაფრთხოების ზომების გაუთვალისწინებლობა მნიშვნელოვანი ფაქტორებია, რაც მთლიანობაში აისახება ვიზიტორის კმაყოფილებაზე.

სახელწოდება	უკმაყოფილება1	უკმაყოფილება2	უკმაყოფილება3	უკმაყოფილება4	უკმაყოფილება5
ჯდტ	დაზიანებული ინფრასტრუქტურა	დაბალი ხარისხის მომსახურება	განთავსების საშუალებები მდგომარეობა	უსაფრთხოების ზომების უზულებელყოფა	ელექტრონულა და დაჯავშნის პრობლემა

ცხრილი 20. ჯდტ-ს ვიზიტორების უკმაყოფილები გამოვლენა

საერთო ჯამში ზემოაღნიშნული პრობლემებისა და მიუხედავად ვიზიტორების დიდი ნაწილი კმაყოფილია ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მონახულებით. კულტურული მემკვიდრეობის არქიტექტურული და ფუნქციონალური მრავალფეროვნება, არამატერიალური კულტურა, ეთნიკური სიჭრელე, უნიკალური ეკოსისტემა, ტბების სიუხვე. ეს ფაქტორები განაპირობებენ ტურისტის კმაყოფილებას.

სახელწოდება	კმაყოფილება1	კმაყოფილება2	კმაყოფილება3	კმაყოფილება4	კმაყოფილება5
ჯდტ	ბუნებრივი რესურსები	ბიომრავალფეროვნება (გადამფრენი ფრინველები)	მატერიალური და არამატერიალური მემკვიდრეობა	რეინჯერების კეთილგანწყობა	ადვილი მისადგომობა

ცხრილი 21. ჯდტ-ს ვიზიტორთა ყმაყოფილების გამოვლენა

მთლიანობაში ვიზიტორთა რაოდენობა ჯერ კიდევ ძალიან მცირეა და ჩამორჩება იმ პროგნოზს, რომელიც „ჯავახეთის ეროვნული პარკის დაარსების“ პროექტის დროს იქნა გაკეთებული. ეს გამოწვეულია იმითაც, რომ ძალიან მცირე სამიზნე ჯგუფებია, ვისთვისაც ჯავახეთის ეპ წარმოადგენს ტურისტულ ინტერესს. უფრო მეტიც, უცხოელი ტურისტებისათვის ტურისტული ადგილების სიუხვე საქართველოში აყენებს ტერიტორიას მკაცრი კონკურენციის პირობებში სხვა ტურისტულ მიმართულებებთან, როგორცაა სვანეთი, თუშეთი, ყაზბეგი, აჭარა, ბორჯომ-ხარაგაული, ა.შ. მიუხედავად ამისა სტრატეგიული მდებარეობა და აქტივობების შეთავაზება გარკვეული სამიზნე ჯგუფისათვის (მაგ. ფრინველებზე დამკვირვებლებისათვის, ცხენით მოჯირითეებისა და თევზმჭერებისათვის) შესაძლოა წარმატებული აღმოჩნდეს. ბაზარზე სწორი პოზიციონირება, სამიზნე სეგმენტის დროული იდენტიფიცირება და მასზე სათანადო ძალისხმევით მუშაობა აუცილებელი ღონისძიებებია, რათა ჯავახეთის ეროვნულმა პარკმა მიიზიდოს მეტი ვიზიტორი, შესთავაზოს მათ დივერსიფიცირებული პროდუქტი და მათი ინტერესი და მხარჯველუნარიანობა გაზარდოს, რაც დადებითად აისახება ადგილობრივი თემის ეკონომიკურ-სოციალურ მდგომარეობაზე.

4.3.1.3 ტუროპერატორების შეფასება

ჯავახეთის ტურიზმის სექტორის თვისობრივი და რაოდენობრივი კვლევის საფუძველზე (რომლის დროსაც შესწავლილ იქნა რეგიონის მიმართულებით მომუშავე 30 ტურისტული კომპანია) გამოვლინდა ტურისტული კომპანიების ინტერესი დესტინაციის მიმართ და კონკრეტულად ჯავახეთის დაცული ტერიტორიებზე მათ მიერ არსებული შეთავაზებები. კვლევის საბოლოო შედეგმა აჩვენა, რომ გამოკითხული 30 კომპანიიდან მხოლოდ 10-ს აღმოაჩნდა მოქმედი შეთავაზება ჯდტ-ზე.³³

ჯავახეთში ჩასული ვიზიტორების მთავარ ინტერესი და ყველაზე მონახულებადი დესტინაციების გამოვლენა განაპირობებს იმ საქმოქმედო არეალების განსაზღვრას, რომლიც ყველაზე მოთხოვნადია და შესაბამისად მომსახურების მიმწოდებლები ყველაზე მეტად საჭიროებენ ხელშეწყობასა და ყურადღებას. პირველი სამი მონახულებადი ობიექტები მადათაფას, სადამოსა და ხანჩალის ტბებია.

ტუროპერატორების მნიშვნელოვანი ნაწილი აღნიშნავს, რომ ჯავახეთის მიმართულებაზე მოთხოვნა და დატვირთვა ზაფხულის სეზონზე მოდის. მაისი-სექტემბერი ის პერიოდებია, რომლის შუალედში მოდის ყველაზე დიდი ტურისტული ნაკადები, მარტი, აპრილი-ოქტომბერი გარდამავალი პერიოდია და ინტერესი მცირდება, ხოლო ზამთრის პერიოდში ვიზიტორთა აქტივობა თითქმის უმნიშვნელოა (იხ. სურ 03).

	იანვარი	თებერვალი	მარტი	აპრილი	მაისი	ივნისი	ივლისი	აგვისტო	სექტემბერი	ოქტომბერი	ნოემბერი	დეკემბერი
აქტიური												
გარდამავალი												
პასიური												

სურათი 03. ტურების სეზონურობა ჯავახეთის მიმართულებით

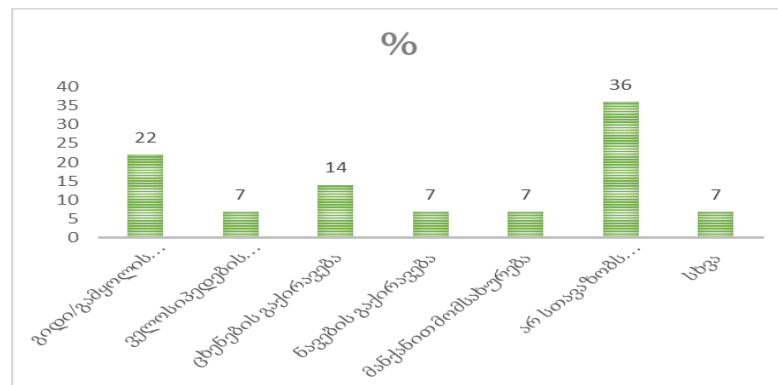
თუმცა, არიან რიგი ტურისტული ტურები, რომლებსაც აქვთ ზამთრის ტურები გაყინულ ტბებზე. ესენია: „თებულო ტური“, „კავკასუს რეისენი“, „ტყემალი ტური“. რაც შეეხება ტურების სიხშირის სტატისტიკურ მონაცემებს, გამოკითხულთა 22% საშუალოდ თვეში 2-ჯერ ახორციელებს ტურებს ჯავახეთის მიმართულებით. ხოლო რამდენიმეს არ შეუძლია სტატისტიკური მონაცემების დასახელება. თუმცა, ასევე, არიან ტურისტული კომპანიები, რომლებიც მეტ დაინტერესებას გამოხატავენ და გაცილებით მაღალი აქტიურობით გამოირჩევიან. „ეფექტ ტურ ჯორჯია“, „საკურა“ და „ჯოფიტ თრეველი“ თვეში 3-5 ვიზიტს ახორციელებენ ჯავახეთის მიმართულებით. დანარჩენი ტურისტული კომპანიის მოქმედება კი შეიძლება შეფასდეს წელიწადში რამოდენიმე აქტივობით რეგიონის მიმართულებით.

³³ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ტუროპერატორთა კვლევა დანართი 4

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ, სადაც შესაძლებელია დამის გათევა, არსებობს სულ 11 ობიექტი. სიდანაც 4 არის სასტუმრო, ხოლო 7 საოჯახო ტიპის სასტუმრო. თუმცა, უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ განთავსების საშუალებების მდგომარეობა არაა დამაკმაყოფილებელი. ჰიგიენური ნორმები, უსაფრთხოების ზომები, სანიტარული კვანძები, ესთეტიური მხარე და სხვა რიგი საკითხები დარღვეულია და ვერანაერ სტანდარტებს ვერ აკმაყოფილებს. ასევე ინფრასტრუქტურა და ინვენტარი, მოწყობასთან დაკავშირებული პრობლემები, სათანადო აქსესუარები, ექსტერიერი და ინტერიერი, რომელიც, როგორც წესი ქვეყნის და უფრო კონკრეტულად რეგიონის იდენტობას უსვამს ხაზს, დარღვეული და მთლიანად უგულებელყოფილია.

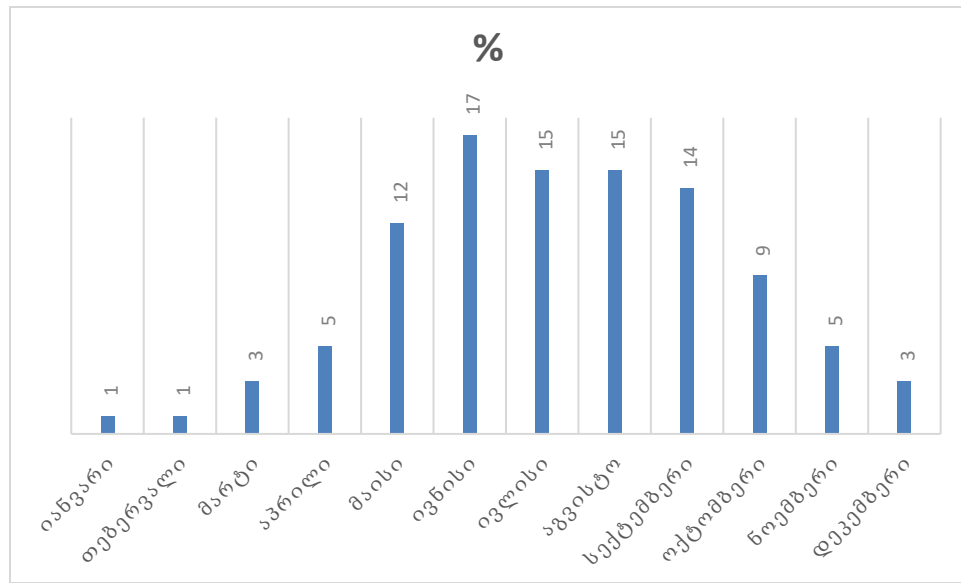
საკმაოდ მწვავედ დგას დივერსიფიცირებული პროდუქტის არარსებობა და დაბალი მომსახურების ხარისხის პრობლემა. ობიექტების უმეტესობა მხოლოდ განთავსების საშუალებებით შემოიფარგლება და ვერც უნაღდო ანგარიშშორებას სთავაზობს. ასევე ენების პრობლემა კიდევ უფრო ართულებს არსებულ მდგომარეობას.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ განთავსების ობიექტების 36% არ სთავაზობს დამატებით მომსახურებას, რითაც მათი პროდუქტი და შეთავაზება ნაკლებად მრავალფეროვანი და მიმზიდველია, რაც ავტომატურად აკარგვინებთ პოტენციურ შემოსავალს ვიზიტორისაგან (იხ. დიაგრამა 11). ობიექტების 64% დამატებით მომსახურების სახით სთავაზობს ველოსიპედებისა და ნავების, ასევე ცხენის გაქირავებას, გიდობა გამყოლობას, ტრანსპორტირებას და სხვ.

დიაგრამა 11. დამატებითი მომსახურება ობიექტებზე

ყველა განთავსების საშუალება ოთხივე სეზონზე მუშაობს, თუმცა, მოთხოვნა და დატვირთვა სეზონურად იცვლება და თავის მაქსიმუმს ზაფხულის პერიოდში აღწევს (იხ. დიაგრამა 12).

დიაგრამა 12. განთავსების საშუალებების დატვირთვა თვეების მიხედვით

განთავსების საშუალების იდენტური მდგომარეობა კვებით ობიექტებზეც, სადაც უსაფრთხოება, არასათანადო, შეუსაბამო მენიუ, საერთო სასადილო დარბაზი, მომსახურების დონე და სპექტრი არადაამაყოფილებელ გარემოსა და ატმოსფეროს ქმნის. ეს მიზეზები კი მნიშვნელოვან შეფერხებას წარმოადგენენ როგორც ტურისტული კომპანიებისთვის ისევე არაორგანიზებული ტურისტებისათვის, რომელთაც სურთ ადგილობრივ სამზარეულოს გაეცნონ.

ზემოთხსენებული განთავსებისა და კვების ობიექტებში მომსახურების კუთხით არსებული პრობლემებისა და დივერსიფიცირებული ტურისტული პროდუქტების სიმცირის გარდა, რეგიონში ტურისტების გრძელვადიან გაჩერებას ტურ-ოპერატორების მიერ დასახელებული რიგი პრობლემები აფერხებს, რაც თავის მხრივ ჯავახეთში მდგრადი ტურიზმის განვითარებას უშლის ხელს. ეს პრობლემებია:

- საგზაო ინფრასტრუქტურის გაუარესებული მდგომარეობა, , რომელიც სულ უფრო მძიმდება მკაცრი კლიმატური პირობებისა და არასათანადო ყურადღების გამო. ზოგიერთი ტუროპერატორისთვის წალკა-ნინოწმინდის მონაკვეთის ჩაკეტვა წარმოადგენს პრობლემას, ასევე კარგი იქნებოდა გოდერძის უღელტეხილის გზის საფარის გაუჯობესება, რათა რეგიონი ორმხრივად მისაღწევი იყოს, რაც თავის მხრივ ნაკადების ზრდას შეუწყობს ხელს და მათი ჯავახეთში ყოფნის ხანგრძლივობასაც გაზრდის.
საგზაო ნიშნების სიმცირე და რიგ შემთხვევაში არარსებობა ინფრასტრუქტურულ პრობლემაზე მიუთითებს.
- საზოგადოებრივი საპირფარეშოების რაოდენობა და მოუწყვრეგებლობა კვლავ წარმოადგენს მნიშვნელოვან პრობლემას, რაც ხშირად ხდება უხერხულობისა და უკმყოფილების მიზეზი. ზემო აღნიშნული ყველაზე მძაფრად ტურისტული ობიექტების მიმდებარედ აღნიშნება.
- რეგიონის დაბალი ცნობადობა, ინფორმაციის სიმწირე სოციალურ ქსელებსა და მედიაში ძალიან აფერხებს ვიზიტორების მოზიდვასა და ყურადღების მიქცევას. ტუროპერატორებიც საკუთარი ძალისხმევით ცდილობენ ცნობადობის ამაღლებას სოციალურ მედიაში, მაგრამ ეს საკმარისი არ არის.

- ენების ბარიერი ინფორმაციის გაცვლას მნიშვნელოვნად აფერხებს. გიდების ძალიან მცირე ნაწილს შეუძლიათ როგორც ქართულ ისე უცხო ენებზე საუბარი და ხშირად ტურის ხელმძღვანელებს თავად უწევთ ამ ფუნქციის შეთავსება. ასევე მათი სიმცირე დამატებით საზრუნავს წარმოადგენს.

ტურისტულ კომპანიებისა და ასევე დამოუკიდებლად მოგზაურ ტურისტებისათვის ძალიან მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ონლაინ რეზერვაცია. განთავსებისა და კვების ობიექტების დიდი ნაწილი არ არის რეგისტრირებული booking.com-ზე, airbnb.com-სა და tripadvisor.com-ზე, მხოლოდ მცირე ნაწილია რეგისტრირებული, თუმცა, მოხმარების არცოდნის გამო ეს სიტემა ვერ მუშაობს. ზემოაღნიშნული ფაქტი აფერხებს ტურისტების მოზიდვას და მათგან შემოსავლების მიღებას.

ტუროპერატორების კლევსი შედეგებმა აჩენა, რომ როგორც B2C ისე B2B ფორმატის მომხმარებელსა და ბიზნეს პარტნიორებზე ორიენტირებული მარკეტინგული კამპანიები არ წარმოებს ვიზიტორების მოზიდვისა და ბიზნესის განვითარების მიზნით. ბიზესი ბიზნესისათვის (B2B) დაცულ ტერიტორიებზე მოიცავს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს (სკოლებისა და უნივერსიტეტებისათვის სასწავლო, ეკო საგანმანათლებლო პროდუქტისა და მომსახურების შეთავაზება), ტუროპერატორებსა და ტურისტულ კომპანიებს (საინტერესო კომბინირებული ტურების -ეთნოგრაფიული ტურები ინტეგრირებული ბუნებასთან, მაგალითად ხანჩალისა და მადატაფის ტბები დუხოზორების, აჭარლებისა და სომხების კულტურასთან გაცნობით.) შეთავაზება, სასტუმროს მფლობელებს რეგიონში (ბორჯომში, აბასთუმანსა და ახალციხეში სასტუმროს მფლობელებთან მოლაპარაკება, რათა მათ ვიზიტორებს ჰქონდეთ ინფორმაცია დაცული ტერიტორიისა და იქ არსებული შეთავაზება/მომსახურების შესახებ), სათავგადასავლო ტურების ასოციაციებს, არასამთავრობო ორგანიზაციებს და სხვა. დაცული ტერიტორიის მხრიდან სათანადოდ არ არის გაძლიერებული ნდობა და ბიზნეს თანამშრომლობა ადგილობრივ თემთან.

ასევე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც რომ, ინტერნეტ სივრცეში, განსაკუთრებით Google -ის რუკაზე, რომელიც მცირე საინფორმაციო მასალის პირობებში ვიზიტორისთვის ერთდერთ გზამკვლევს წარმოადგენს ჯავახეთის ორივე მუნიციპალიტეტის ნახევარზე მეტი სოფლები ინიშნება სომხეთის ტერიტორიად.

ძირითადი მარკეტინგული და სარეკლამო ქმედებები ადგილობრივ და საერთაშორისო დონეზე ხორციელდება ცენტრალიზებულად დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ. სააგენტო იყენებს ტელევიზიას, პრესტურებს, საერთაშორისო ტურისტულ ბაზრობებს, გაცნობითი ტურებს და სოციალურ ქსელებს ცნობადობის ამაღლებისა და პოპულარიზაცს მიზნით, თუმცა ჯავახეთის შესახებ განთავსებული ინფორმაცია apa.gov.ge-ზე მშრალი და არაინტერაქტიულია, რაც საშუალებას არ იძლევა პოტენციურ ვიზიტორებს ჰქონდეთ ინფორმაცია ტერიტორიაზე მიმდინარე სიახლეებისა და ფაქტების შესახებ. საინფორმაციო ბროშურებისა და გზამკვლევების რაოდენობა და მათი გავრცელების არეალი საკმაოდ ვიწროა. დაცული ტერიტორიის შესახებ განთავსებული ინფორმაცია ინტერნეტში არასრულყოფილია და სამიზნე სეგმენტამდე მიღწევის არხები/გზები არათანადოდ არის შერჩეული და განსაზღვრული. თუმცა სტრატეგიის შემუშავების პროცესის პარალელურად ეროვნული პარკების ბრენდირების მიზნით, მის საკომუნიკაციო პლატფორმებზე მიმდინარეობს

მუშაობა. აღნიშნული ფაქტი საშუალებას იძლევა ვივარაუდოთ, რომ უახლოეს მომავალში არსებული პრობლემა იქნება მოგვარებული.

ვიზიტორის ტიპზე მორგებული შეთავაზების არქონა ყველაზე მნიშვნელოვანი პრობლემაა, რომელიც გამოვლინდა ჩატარებული კვლევების შედეგად. ჯდტ-ს ლანდშაფტი, ბიომრავალფეროვნება, ეკოსისტემა, კულტურული და არამატერიალური მემკვიდრეობა დაცული ტერიტორიის სავიზიტო ბარათია. ვიზიტორების პროფილი არასათანადოდ არის შესწავლილი და განსაზღვრული, აქედან გამომდინარე ძირითადი შეთავაზებები და დამატებითი მომსახურებები არასწორად არის ფორმირებული და მიწოდებული ვიზიტორებისათვის.

4.3.2 საერთაშორისო ტურიზმის ძირითადი ტენდენციები

ყოველწლიურად საერთაშორისო კვლევითი ორგანიზაციები გვაცნობენ ყოველწლიური კვლევის შედეგად გამოვლენილ ტურიზმის ტრენდებისა და პოპულარული მიმართულებების შესახებ, მომხმარებელთა და მიმწოდებელთა ქცევა, ძირითადი ინტერესები, ტურისტების მიმწოდებლები, მოთხოვნის კომპლექსურობა, ვიზიტორების პროფილი. ყველა ეს მონაცემი განსხვავებულია და ტურიზმის განვითარებაში მიმდინარე და მოსალოდნელ ცვლილებებს განაპირობებს.

UNWTO-ს კვლევებისა და 2017/18 წლის ანგარიშების მიხედვით ტურიზმის სამომავლო, სწორი განვითარების ერთადერთი გზა მდგრადი ტურიზმია, იგი გულისხმობს მოგზაურობას, რომელიც ითვალისწინებს მიმდინარე და მომავალ ეკონომიკურ, სოციალურ და ეკოლოგიურ ზეგავლენებს, ინდუსტრიის, გარემოსა და მიმღები თემის ინტერესებს გრძელვადიან ჭრილში. მდგრადი ტურიზმის კონცეფცია არ შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ტურიზმის ერთი მიმართულება ვინაიდან ეს არის ტურიზმის ყველა მიმართულების ამოსავალი წერტილი. მდგრადი ტურიზმის გლობალური ტენდენცია ეტაპობრივად საქართველოშიც ინტეგრირდება.

ტურისტული პროდუქტის მომხმარებლები სულ უფრო მეტად მომთხოვნები ხდებიან და თვლიან (57%), რომ კომპანიებმა პროდუქტი უნდა მათ პერსონალურ ხედვას, ქცევასა და წარსულ გამოცდილებას მოარგონ. კვლევის შედეგმა აჩვენა, რომ თუ ეს მოთხოვნები გათვალისწინებული იქნება გამოკითხულთა 36% მზად არის გაცილებით მეტი გადაიხადოს.

აგრეთვე მთლიანად შეიცვალა ინფორმაციის მოძიების წყაროები და ფორმა. 70% ამერიკელი მოგზაურებისა იყენებენ მობილურ ტელეფონს, რათა მიიღოს მათთვის სასურველი ინფორმაცია (2015 წელს ეს მაჩვენებელი 41% იყო). სხვა ქვეყნებში მოგზაურების მხრიდან მობილურის საშუალებით ინფორმაციაზე წვდომა კიდევ უფრო მაღალია (ინდოეთში 87%).

შესაბამისად ლოგიკურია, რომ „ბოლო წუთის“ ქმედებები, რაც გულისხმობს იმას, რომ ვიზიტორები ხშირად გადაწყვეტილებას ბოლო მომენტში იღებენ, ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ტრენდი გახდა. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ძალიან მნიშვნელოვანია მოქნილობა - შესაძლებლობა ტურისტისთვის ბოლო წუთის გააკეთოს სასტუმროს რეზერვაცია, მოძებნოს კვების ობიექტი ან მუზეუმი და სხვა. 38% ჯავშნებისა კეთდება მოგზაურობის დღეს ან ორი დღით მალე, 53% ერთი კვირის ინტერვალით, მხოლოდ 19% არის წინასწარი ჯავშნები.

მოგზაურობის მოტივი მრავალფეროვანია, თუმცა, გლობალურ ეპოქაში მიმდინარე მოვლენების გამო, მოტივატორები გარკვეულწილად ფორმირდა. 2018 წლის მონაცემებით სათავგადასავლო მოგზაურობის მოტივებში დომინანტია ურბანიზებულ გარემოსა და ანთროპოგენული ლანდშაფტიდან თავის დაღწევის მიზნით მოგზაურობა (51%), სოციალურ ქსელში ფოტოების გაზიარება(8%), მეორე ნახევართან განშორება (4%) და სხვა.

ასევე შეინიშნება გეოგრაფიულად მრავალფეროვანი ტურების პოპულარობა, განსაკუთრებით ისეთების, რომლებიც რამოდენიმე ქვეყანას აერთიანებს, ასე რომ პაკეტური ტურების შეთავაზების შემთხვევაში ტრანსსასაზღვრო ტურები განსაკუთრებული პოპულარულობით ისარგებლებენ.

4.3.2.1 ტურიზმის ტენდენციები დაცულ ტერიტორიებზე

დაცული ტერიტორიებს მრავალფეროვანი ვიზიტორები ჰყავთ, რომელთაც განსხვავებული საჭიროებები, მოლოდინები, მოთხოვნები, ქცევითი მახასიათებლები და აქტივობებში მონაწილეობის სურვილი აქვთ. გარემოზე ანთროპოგენული ზეგავლენის შემცირების მიზნით პოპულარულია ისეთი აქტივობები, რომელიც ახდენს ვიზიტორის მხრიდან გარემოში აქტიური ჩარევის მინიმიზაციას. ქვემოთ მოყვანილია ძირითადი მოტივები და ტენდენციები რის გამოც დაცულ ტერიტორიებს სტუმრობენ ვიზიტორები.³⁴

თანამედროვე ეპოქაში შეინიშნება **ასაკობრივი ბარიერის გაქრობის ტენდენცია**, რაც ძალიან კარგად გამოიხატება ხანდაზმულ მოქალაქეთა ბაზრის შემთხვევაში. ჯანდაცვის სისტემის განვითარების შედეგად ხანდაზმულობა აღარ ითვლება მოგზაურობის წინააღმდეგობად და შესაბამისად იზარდა მოგზაურთა ასაკობრივი ზედა ზღვარი. კერძოდ, 75 + აღარ ითვლება იშვიათ მოვლენად. გაეროს პროგნოზით 2050 წლისთვის 60 წელს გადაცილებულთა რაოდენობა მსოფლიო მასშტაბით 22.1%-ს მიაღწევს. აღნიშნული სეგმენტიდან გამომდინარე, შესაბამისად ცვლება მოთხოვნები დაცული ტერიტორიების მიმართ. კერძოდ, მოთხოვნა იზრდება უფრო კომფორტულ ბილიკებზე, საკემპინგე ადგილებზე (გლემფინგი) და სარეკრეაციო-სარელაქსაციო ადგილებზე. ასევე მნიშვნელოვანია შინაარსობრივად დატვირთული პროდუქტი და კარგი ინტერპრეტაცია.

განათლება და დაცული ტერიტორიები. განათლების დონე ადამიანთა ინტერესების სფეროს განსაზღვრავს და ახდენს მოგზაურობის სტიმულირებას. უმაღლესი განათლების მქონე ადამიანები უფრო მეტს მოგზაურობენ, ვიდრე საშუალო განათლება მქონე სეგმენტი. მათი 35%-ი შემოსავლების 55%-ს მოგზაურობაში ხარჯავს. აღნიშნულ სეგმენტს ტურისტული პროდუქტის შემეცნების კუთხით უფრო მეტი მოთხოვნა აქვს. ამ სეგმენტისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ინტერპრეტაცია, ბეჭდური პროდუქციის ხელმისაწვდომობა და ღირებული ცოდნის გადაცემა, როგორცაა მაგალითად ინფორმაცია მკვიდრი მოსახლეობისა და მათი ტრადიციების შესახებ, ინფორმაცია ფლორისა ან ფაუნის სახეობების შესახებ.

მოხალისეობრივი სერვისის განვითარება ერთ-ერთი იმ ტენდენციათაგანია, რომელიც ტურისტს აძლევს საშუალებას ახალი გარემო ზედმიწევნით კარგად შეისწავლოს, ჩაერთოს მის სოციალურ ცხოვრებაში, აკეთოს სასარგებლო საქმე და პარალელურად გაეცნოს ადგილობრივთა იდენტობას. მილიონობით მოხალისე მოგზაურობს ყოველწლიურად არასამთავრობო ორგანიზაციების (WWF, Greenpeace, Red Cross) ეგიდით და სამყაროს უკეთესობისკენ შეცვლის იდეოლოგიით აგრძელებენ საქმიანობას. ნებისმიერი დაცული ტერიტორიისთვის აღნიშნული სეგმენტი მნიშვნელოვანია როგორც მისი მომსახურეობის ხარისხის, ასევე მცირე ინფრასტრუქტურის განვითარებისთვის (მაგ. პროექტის ტრანსკავკასიური ბილიკის განხორციელება 80 % მოხალისეთა კონტრიბუციასზე დაფუძნებული); ამასთან მზარდი ხდება პასუხისმგებლობა გარემოსა და სოციალურ მიმართ, ვინაიდან თანამედროვე სამყაროში კლიმატური ცვლილებისა და გარემოს დაბინძურების ფონზე, მოგზაურობის ტიპი, რომელიც მინიმალურ ზიანს აყენებს გარემოს, ეხმარება ადგილობრივ თემს განვითარებაში და ტრანსსასაზღვრო თუ ტრანსრეგიონალური დატვირთვა აქვს უფრო და უფრო პოპულარული ხდება. აღნიშნული ტურისტული სეგმენტი მაღალმხარჯველუნარიანია და

³⁴ http://www.unep.fr/shared/publications/other/3084/BP8-3.pdf?fbclid=IwAR3tHELF1TsFpTbH9KzjRRsNPzHgRlqTHELtm-8UUUVxeibZg5x_thmgxTMw

ხშირ შემთხვევაში თავს არიდებს ისეთ ტერიტორიებს, სადაც გარემოსდაცვის კუთხით პრობლემები ფიქსირდება (მაგალითად სანადირო საფარი ტურები აფრიკაში).

დაცული ტერიტორიების, როგორც სამოგზაურო ადგილების ხელმისაწვდომობა. საჰაერო ტრანსპორტის განვითარებას მოჰყვა ვიზიტორთა უფრო ეფექტურად, სწრაფად და შორ მანძილებზე გადაადგილება, რაც ასევე დაცულ ტერიტორიებზე გლობალური მასშტაბით ვიზიტორთა მატების ტენდენცია გახდა. ადამიანებს, რომლებიც დაინტერესებულები არიან მსოფლიო მემკვიდრეობის უბნებით, ეროვნული პარკებითა და სხვა მსგავსი სანახაობებით, მიეცათ შესაძლებლობა მოინახულონ მათთვის სასურველი ადგილი მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში. სამოგზაურო არეალების ხელმისაწვდომობასთან ერთად მნიშვნელოვანია ასევე განვითარდეს ტურიზმი განსაკუთრებული შესაძლებლობებისა და ფიზიკური შეზღუდვის მქონე ადამიანებისთვის.

გლობალური კომუნიკაციებისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების წინსვლა. საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარებამ გაზარდა ინფორმაციული ხელმისაწვდომობა და ინტერესი სამოგზაურო არეალების მიმართ. მედია არხების მეშვეობით გამარტივებულია მიზნობრივი სეგმენტი(ებ)ის მოზიდვა დაცული ტერიტორიებისთვის.

ქალთა შეცვლილი როლები. თანამედროვე სამყაროში ქალები უფრო აქტიურები არიან შრომით ბაზარზე, რაც მათი შემოსავლების ზრდას და გათანაბრებას იწვევს. შესაბამისად გაზრდილია ეს სეგმენტი სამოგზაურო ბაზარზეც. უნდა გამოვყოთ ის მიმართულება რომელიც ამ სეგმენტისთვისაა დამახასიათებელი. კერძოდ, ბუნებრივი და კულტურული რესურსების ინტეგრაცია ერთ პროდუქტში, რომელიც შემეცნებით ხასიათს ატარებს და მსუბუქი სათვგადასავლო ტურისტული პროდუქტები, რომლებიც შვილებთან ერთად მოგზაურთა შორის განსაკუთრებით პოპულარულია.

პირადი უსაფრთხოება და მომსახურების ხარისხის მნიშვნელობა. იქიდან გამომდინარე, რომ მაღალი გარემოსდაცვითი ცნობიერებით ძირითადად დასავლური სამყაროს წარმომადგენლები გამოირჩევიან არ არის გასაკვირი, რომ ისინი წარმოადგენენ დაცული ტერიტორიის ვიზიტორთა უმრავლესობას. შესაბამისად ის ღირებულებები, რომლებიც დასავლური სამყაროს ქვაკუთხედს ქმნის დაცულ ტერიტორიებზე შეთავაზებული პროდუქტის განუყრელი ნაწილი უნდა იყოს. ვიზიტორის პირადი უსაფრთხოების უზრუნველყოფა სწორი კომუნიკაციის საფუძველზე უზედური შემთხვევების პრევენციის წინაპირობაა. უცხოელი ვიზიტორის უცნობ გარემოში უსაფრთხოდ გადაადგილებისთვის დაცული ტერიტორია აღჭურვილი უნდა იყოს ვიზიტორთა სწორი მენეჯმენტისთვის ძირითადი ინსტრუმენტებით, ისეთები როგორიც არის წინასწარი გაფრთხილება ნებისმიერი შესაძლო საფრთხის შესახებ სხვადასხვა საკომუნიაციო არხებით (დაფები, ვებ გვერდი), მარკირებული ბილიკები და ა.შ. აღნიშნული სეგმენტისთვის ასევე ერთ-ერთი გადამწყვეტი ასპექტია დაცულ ტერიტორიებზე არსებული ტურისტული პროდუქტისა და მომსახურების ხარისხი, რაც არ გულისხმობს ფუფუნების საგნებს, არამედ ჯანსაღ ტრადიციულ საკვებს, კომუნიკაბელურ და ნასწავლ გიდებს, სასიამოვნო გარემოს სტუმართმოყვარე მასპინძლებით, სადაც ადგილობრივი თემისა და გარემოს განუყრელ ნაწიად იგრძნობენ თავს.

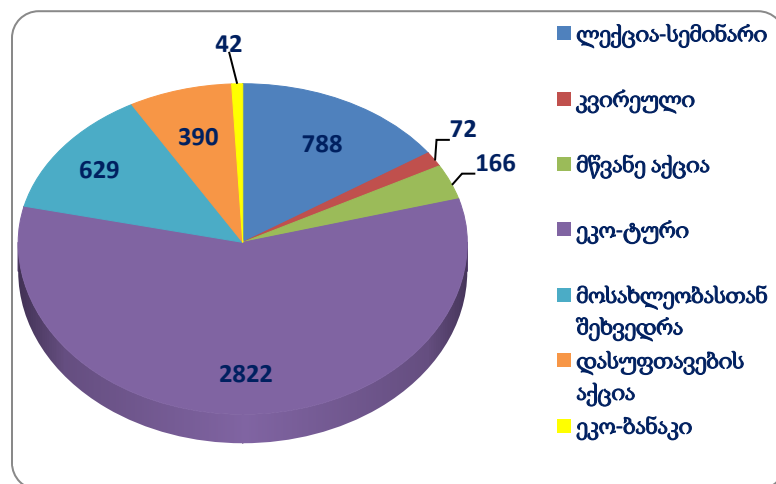
4.3.2.2 დაცულ ტერიტორიებზე ტურისტული აქტივობები

მოკლედ მიმოვიხილოთ დაცულ ტერიტორიებზე ტურიზმის სხვადასხვა ფორმები რაც უკავშირდება ეკოტურიზმს და მის მდგრად განვითარებას. ასევე ეკოტურისტული ჯგუფები, რომლებსაც გააჩნიათ ძლიერი გარემოსდაცვითი ვალდებულებები და მრავალფეროვანი სამოგზაურო მიზნები.

4.3.3 მიზნობრივი ბაზარი (ვიზიტორთა ჯგუფები)

დაცული ტერიტორიის სააგენტოს 2017/18 წლის მონაცემების მიხედვით ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე ჭარბობს შიდა ვიზიტორები. იგი მთლიანი მაჩვენებლის 3/5 შეადგენს. ადგილობრივი ვიზიტორების რიცხვი 2016 წელთან შედარებით 28% გაიზარდა საქართველოში, ხოლო ჯავახეთში მონაცემი თითქმის უცვლელია. ბუნებაში ლაშქრობა და დასვენება, რეკრეაცია, შემეცნება, მოგზაურობა სულ უფრო მნიშვნელოვანი აქტივობები ხდება ქართველი ახალგაზრდებისათვის. მსუბუქი თავგადასავლები უფრო მასიური/ინტენსიური ხასიათით მათი აქტივობის ძირითადი პროფილია, რომელიც ხშირ შემთხვევაში 1-3 დღემდე გრძელდება. ბოლო პერიოდში გაიზარდა ინტერესი ასევე ზამთრის ტურების მიმართ.

საქართველოში, ისევე როგორც მსოფლიოში, სულ უფრო აქტიური ხდება გარემოსცადვით ღონისძიებებსა და სემინარებში მონაწილეობა, ბანაკებსა და ეკოსაგანმანათლებლო აქტივობებში ჩართვა. სულ 2018 წლის განმავლობაში ლექცია-სემინარი გარემოს დაცვისა და დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობის თემატიკით ჩაუტარდა 84 538-მდე მოსწავლესა და სტუდენტს, ჩართული იყო 6 179-მდე პედაგოგი და ჩატარდა შეხვედრა 12 366 ადგილობრივ მოსახლესთან. მოეწყო 72 კვირეული, 166 მწვანე აქცია, 2 822 ეკო ტური და 390 დასუფთავების აქცია.³⁵ (იხ. დიაგრამა 13). ეს მაჩვენებელი ბოლო 10 წლის მადილზე 9-ჯერ გაიზარდა და დღეს დაცული ტერიტორიების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზნობრივ სეგმენტს წარმოადგენს. ჯავახეთის ტერიტორიაზე ეს მაჩვენებელი 632 ადამიანია, რაც მთლიანი მონაცემის 9%-ზე მეტია.

დიაგრამა 13. ეკოსაგანმანათლებლო აქტივობები ხვედრითი წილი

ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე უცხოელი ვიზიტორების წილი მზარდია და 2017 წლისათვის 40% შეადგინა. მთლიანად საქართველოს მასშტაბით დაცულ ტერიტორიებს 33%-იანი ზრდა ჰქონდათ, ხოლო ჯდტ-ს 5%. ვიზიტორების ყველაზე მზარდი სეგმენტი რუსეთი, ისრაელი და პოლონეთია.

³⁵ დაცული ტერიტორიების 2018 წლის გაერთიანებული ანგარიში

ჯავახეთისათვის კი პირველ სამეულს სომეხი, რუსი და გერმანელი ვიზიტორები შეადგენენ. ასევე დაფიქსირდა რამოდენიმე ათეული უკრაინელი, ბერძენი, ჩინელი და ამერიკელი სტუმარი.

უცხოელ ვიზიტორებს თავისი მახასიათებლები და მოთხოვნები გააჩნიათ. მეტი ინტერესითა და ინტერაქციით გამოირჩევიან ადგილობრივ თემისადმი და მათი ფასეულობების გათავისებასა და შესწავლას მონდომებით ეკიდებიან. პატივს სცემენ და დაინტერესებულები არიან შეიმეცნონ უნიკალური ეკოსისტემები და ლანდშაფტები, რაც რეგიონში ხვდებათ. ირჩევენ შედარებით ინტენსიურ აქტივობებს, უფრო რთულ ბილიკებსა და ძნელად მისაღწევ ადგილებს. გადადგილდებიან როგორც დიდ და მცირე ჯგუფებად, ისე ინდივიდუალურად დაცულ ტერიტორიებზე ყოფნას ყველაზე დიდი დროს უთმობენ; ამასთან მიმდებარე ტერიტორიებისა და პერიფერიების მონახულების ინტერესსაც იჩენენ და სტუმრობენ ღირსშესანიშნაობებს.

ბაზრის სეგმენტაციის ყველაზე გავრცელებული სახეა სოციალურ-ეკონომიკური, გეოგრაფიული, დემოგრაფიული, ფსიქოგრაფიული (პიროვნების ღირებულებები, შეხედულებები, დამოკიდებულებები, ინტერესები და ცხოვრების წესი) და ქცევის გათვალისწინებით. თითოეული შერჩევა ფსიქოტიპის და მათი მიზნის მიხედვით. სეგმენტებს ინდივიდუალური მოთხოვნები, სურვილი, მისწრაფებები, სტანდარტები და ქცევითი ნორმები ახასიათებს. ასევე განსხვავებულია მათი მხარჯველუნარიანობა და ეკონომიკური სარგებელი.

ეკოტურისტები ერთ-ერთი ყველაზე მზარდი და სოციალური პასუხიმგებლობით გამორჩეული სეგმენტია, რომელთა მდგრადი მიდგომა გარემოსადმი და რაციონალურობა ახასიათებს.

ეკოტურისტების მახასიათებლები და მოგზაურობის მოტივები:

- ადგილობრივ კულტურულ ტრადიციებს მისადაგებული ცხოვრების სტილი და მათთან ინტერაქცია
- მრავალფეროვნება და აქტიურობა
- ბიომრავალფეროვნება და ხელშეუხებელი გარემო
- რეკრეაცია და შემეცნება
- ურბანულ გარემოსგან შორს, იზოლირებულად დროის გატარება
- ახალი გამოცდილების მიღება
- მოხალისეობრივი საქმიანობები

4.3.4 გარემოზე და ადგილობრივ თემზე ტურიზმის გავლენის ზოგადი მიმოხილვა

4.3.4.1 ეკოსისტემის მდგრადობა და გამტარუნარიანობის შესაძლებლობების შეფასება

ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებს ყველაზე მეტი ვიზიტორი აქტიურ სეზონზე (ივლისი 1157, ხოლო აგვისტო - 1242 ვიზიტორი 2018 წლის მონაცემებით) სტუმრობს, თუმცა მთლიანი რაოდენობა და აქტიური სეზონის მაჩვენებელიც მნიშვნელოვნად ჩამოუვარდება იმ კრიტიკულ რიცხვს (მაგალითად საქართველოს დაცულ ტერიტორიებზე დაფიქსირებულ ყველზე მაღალ მაჩვენებელს - 2000

ვიზიტორი დღის განმავლობაში), რომლის შემთხვევაშიც საუბარი გვექნება ჭარბ ტურიზმზე. შესაბამისად არსებული მდგომარეობით ვიზიტორთა რიცხოვნობიდან გამომდინარე უხეში ჩარევაზე საუბარი არარელევანტურია. მიუხედავად აღნიშნული გარემოებისა, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ვიზიტორთა მცირე რაოდენობის პირობებშიც კი შეინიშნება ნარჩენებისა და ხმაურის უარყოფითი ზეგავლენა გარემოზე, რაც განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მაგალითად ხანჩალის ტბაზე, სადაც იშვიათი რუხი წერო ბინადრობს. იმისათვის, რომ ვიზიტორებს საშუალება ჰქონდეთ, თუნდაც ჭოგრის მემკვიდრეობით მოახდინონ ფრინველებზე დაკვირვება, საკმაოდ ვრცელი ორგანული და არაორგანული ნარჩენებით დაბინძურებული ველი უნდა გაიარონ.

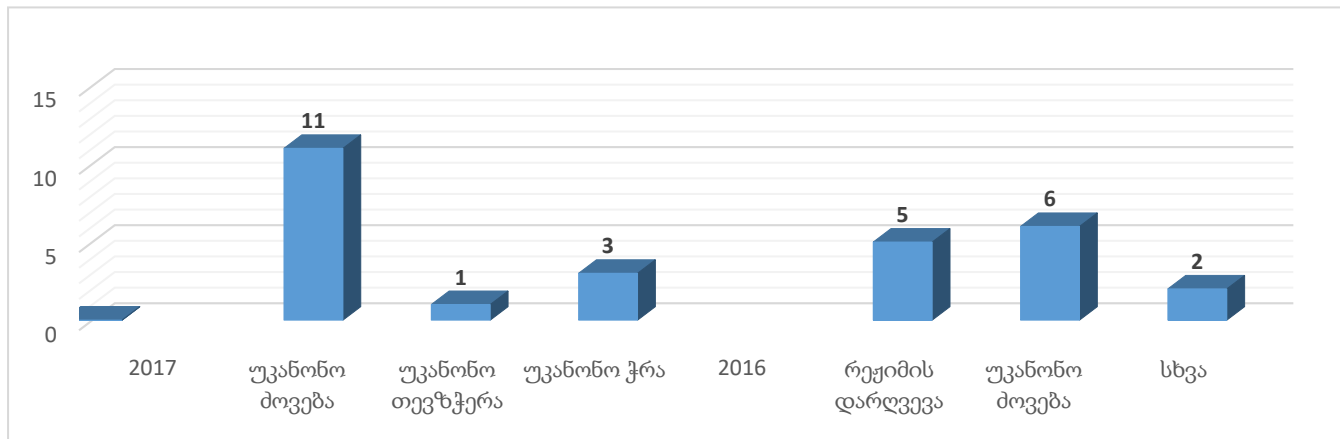
ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების გამტარუნარიანობის კვლევისას პირველ რიგში უნდა განისაზღვროს ვიზიტორების მაქსიმალური რაოდენობა დაცული ტერიტორიებისა და ბილიკების მიხედვით, რაც სამწუხაროდ ამ ეტაპზე არ ხდება. სენსიტიურ ადგილებში უნდა მოხდეს ვიზიტორთა რაოდენობისა და შემდგომში სიმჭიდროვის აღრიცხვა, რათა ვიზიტორთა რაოდენობამ არ მოახდინოს მობუდარი ფრინველების დაფრთხობა.

იქიდან გამომდინარე, რომ ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტორთა ზედა ზღვარი შეფასებული არ არის და ამ ეტაპზე ვიზიტორთა რაოდენობა არ არის საგანგაშო, ვიზიტორების ჭარბი რაოდენობით გამოწვეული უარყოფითი ზეგავლენა შეგვიძლია პრევენციული მიდგომით თავიდან ავიცილოთ, კერძოდ:

- უნდა მოხდეს ტურისტული კლასტერების ჩამოყალიბება, სადაც დივერსიფიცირებული პროდუქტები გამოიწვევს ვიზიტორთა ინტერესების მიხედვით გადანაწილებას ტერიტორიებზე;
- უნდა ჩატარდეს ცნობიერების ამაღლების კამპანიები, განსაკუთრებით შიდა ვიზიტორებისთვის;
- მუნიციპალიტეტებთან ერთად უნდა მოეწყოს დასუფთავების აქციები.

მიუხედავად იმისა, რომ ჭარბი ტურიზმი ჯდტ-სთვის ამ ეტაპზე საფრთხეს არ წარმოადგენს უნდა აღინიშნოს ის უარყოფითი ზეგავლენები გარემოზე, რომლებიც ამ ეტაპზე ჯდტ-ს ადმინისტრაციისთვის კვლავ გამოწვევად რჩება. რაც შეეხება გარემოზე ზეგავლენის სხვა ფაქტორებს, ჯავახეთის დაცული ტერიტორიის ადმინისტრაციის განცხადებით დაცულ ტერიტორიებზე წინა წელთან შედარებით გამოიკვეთა რეჟიმის დარღვევის, ნადირობისა და თევზაობის კლება, აქედან გამომდინარე მათი ყურადღება 2017 წელს ძირითადად საძოვრებს ექცეოდა, სადაც თითქმის ყველგან დარღვეული იყო ცხვრის რიცხოვნობა. ზოგიერთ ადგილას მათი რაოდენობა ნორმას არ აჭარბებს, მაგრამ მათი გადაადგილების ტრექტორიაზე დაკვირვება ვერ ხერხდება, რაც არასასურველია (იხ. დიაგრამა 14).

რეინჯერთა აქტიური საქმიანობის შედეგად გამოვლინდა 15 ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ფაქტი: თევზაობა 1, უკანონო ჭრა 3, ძოვება 11. წლის მონაცემებით ნადირობის

ერცერთი ფაქტი არ დაფიქსირებულა. სასამართლომ დამრღვევებს დააკისრა ჯარიმა 970 ლარი. ზიანის ანაზღაურება - 595 ლარი. ³⁶

დიაგრამა 14 ჯდტ-ზე სამართალდარღვევების მაჩვენებელი 2016, 2017 წწ

ზაფხულის დადგომასთან და სამოვრებზე საქონლის აყვანასთან დაკავშირებით, ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების რეინჯერებს დაურიგდათ შესაბამისი ფორმები საქონლის სულადობის, სქესის და არსებულ მწყემსთა ბინებზე მონაცემთა აღრიცხვის მიზნით. გარდა ამისა მწყემსებთან მოხდა ხელწერილების დადება, რომლის მიხედვითაც იღებენ ვალდებულებას, შეასრულონ ეროვნული პარკის მოთხოვნები და დაიცვან უსაფრთხოების ნორმები. რაც რეინჯერებს ეხმარებათ მინიმუმამდე შეამცირონ ბიომრავალფეროვნებასთან დაკავშირებული საფრთხე და ეკოსისტემის დეგრადირების ალბათობა.

ხანჩალის ტბის აღკვეთილის სანაპიროს გარკვეული პერიმეტრის სისტემატიური დანაგვიანება ყველაზე დიდი გამოწვევაა ამ ტერიტორიაზე ტურიზმისთვის. სოფელ დიდ ხანჩალისა და პატარა ხანჩალის მოსახლეობა ნაგავს ყრის პატარა ღელეში, რომელიც ჩაედინება ხანჩალის ტბაში. როდესაც ტბა ადიდდება წყალი ნაგავს რიყავს ნაპირზე, ამ ყველაფერს კი რეინჯერთა ძალისხმევა ვერ შველის.

4.3.4.2 ადგილობრივი თემის სოც-ეკონომიკური სარგებლიანობის შეფასება

მდგრადი განვითარების წინაპირობაა ადგილობრივი თემის ჩართულობა დაცული ტერიტორიების ნებისმიერ აქტივობაში, რაც თავის მხრივ განაპირობებს საკუთრების შეგრძნების გაჩენას და კონსერვაციის მაღალ ხარისხს. როდესაც დაცული ტერიტორიებზე არსებული ბიომრავალფეროვნება ადგილობრივი თემისთვის ეკონომიკური საქმიანობის სტიმულატორია, თემი თავად არის დაინტერესებული მისი შენარჩუნებით.

³⁶ დაცული ტერიტორიების 2017 წლის ანგარიში

იქიდან გამომდინარე, რომ არსებული ტურისტული შემოთავაზება არ ასახავს არც კვების და არც განთავსების სეგმენტში პარკის ვიზიტორების მოთხოვნას, ტურიზმის კუთხით თანამშრომლობა დაცულ ტერიტორიების ადმინისტრაციასა და ადგილობრივ მოსახლეობას ნაკლებად აქვთ

კვლევის შედეგებმა ცხადყო, რომ ადგილობრივთა ცოდნა ტურიზმისა და გარემოს მნიშვნელობის შესახებ ძალიან დაბალია. თუმცა, მათი ცნობიერების ამაღლება, გამოცდილების მიღება, სოციალური კავშირები ვიზიტორებთან, ინტერაქცია და ეტაპობრივი განვითარება სამომავლოდ განაპირობებს ადგილობრივების შეთავაზებების მრავალფეროვნებასა და დახვეწას; ასევე მოხდება დამატებითი მომსახურების შეთავაზება, რომელიც ვიზიტორის მოთხოვნებსა და საჭიროებებს უფრო მეტად მოერგება.

გარდა დაცულ ტერიტორიებთან თანამშრომლობის შედეგად პირდაპირი ეკონომიკური ეფექტისა, გასათვალისწინებელია აგრეთვე ირიბი ეფექტი, რომელიც კომუნიკაციის გაუმჯობესებას, ადგილობრივების მსოფლხედვის განვითარებასა და მათი საცხოვრებელი გარემოს პოპულარობას მოაქვს. რაც შეეხება დადებით ეკონომიკურ ზეგავლენას, არ უნდა დაგვავიწყდეს ტურიზმში ირიბად ჩართული თემის წარმომადგენლები, რომლებიც შეიძლება ღამისთევას ან კვებას პირდაპირ არ სთავაზობენ, სამაგიეროდ მათი წარმოებული პროდუქცია ან სუვენირის სახით იყიდება, ან დეკორაციად გამოიყენება ან პირაპირ ამარაგებს ტურისტული მომსახურების მომწოდებლებს.

წინამდებარე სტრატეგია მოიცავს რეკომენდაციების და რიგ ქმედებებს, რომელთა განხორციელება ხელს შეუწყობს ჯდტ-ს გააუმჯობესოს ადგილობრივ თემთან კომუნიკაცია და შეამციროს ტრადიციული საქმიანობების შეზღუდვით წარმოშობილი კონფლიქტი.

მიუხედავად თემთან დაწყებულ თანამშრომლობისა, რაც გამოიხატება საგანმანათლებლო აქტივობების ორგანიზებასა და ცნობიერების ასამაღლებელი შეხვედრების მოწყობაში, ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია თემთან მჭიდრო ურთიერთობის ჩამოყალიბების საწყის ეტაპზე დგას. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მიერ ორგანიზებულმა რეინჯერთა ფოკუს ჯგუფმა საზოგადოებრივი აღქმისა და სოციალური გავლენის (ჯდტ-სთან მიმართებაში) მონიტორინგისა და კვლევის მიზნით გამოკითხვა აწარმოა დაცული ტერიტორიის ექვსივე კვარტალში. აღნიშნულ კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 90-ზე მეტმა მონაწილემ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიის მიმდებარე სოფლებიდან. გამოკითხვის შედეგად გამოიკვეთა, რომ წინა წლებთან შედარებით საკმაოდ გაზრდილია ადგილობრივი მოსახლეობის ინფორმირებულობის დონე დაცული ტერიტორიის და მისი საქმიანობის შესახებ. ვარძიისა და ხერთვისის მაგალითები ჯავახეთის მოსახლეობას სტიმულს აძლევს, თავადაც ირწმუნოს ტურიზმის მეშვეობით განვითარებაში, შესაბამისად აწარმოე საქართველოს პროგრამაში 2017 წელთან შედარებით 2018 წელს ტურიზმის მიმართულებით შეტანილმა პროექტებმა იმატა.

ამ ეტაპზე პირდაპირი თანამშრომლობა ჯდტ-ს ადმინისტრაციასა და ადგილობრივ თემებს შორის არ შეინიშნება, თუმცა სამომავლო თანამშრომლობისთვის დაინტერესება მაღალია. წინამდებარე სტრატეგია ნათლად განსაზღვრავს თემისა და დაცული ტერიტორიების თანამშრომლობის საჭიროებას, მაგალითად ნავების, კანოების და სხვა ტურისტული მომსახურებების კონცესიით

გაცემა, სუვენირების რეალიზაციის ადგილების მოწყობა დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ და ა.შ. ის აუცილებელი გადაკვეთის წერტილებია, რომელთა წარუმატებლად განხორციელების შემთხვევაში მდგრადი ტურიზმის განვითარება საფრთხის ქვეშ დადგება.

4.4 სიტუაციური ანალიზის დასკვნა, შესაძლებლობებისა და შეზღუდვების ანალიზი

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები შედარებით ახალგაზრდა დაცული ტერიტორიებია საქართველოში, რომელიც საკმაოდ დიდ ფართობს მოიცავს და კვლავ გაფართოების რეჟიმშია. ადმინისტრაციული რესურსითაც ამ ეტაპზე იგი არ არის ძლიერად წარმოდგენილი, თანამშრომლებს ჯერ კიდევ არ აქვთ ინსტიტუციონალური მეხსიერება, სხვა დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციების თანამშრომლებთან შედარებით ნაკლები ცოდნა და პროფესიული გამოცდილება აქვთ. მიუხედავად არსებული მდგომარეობისა ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას ძლიერი მხარდაჭერა აქვს დონორი ორგანიზაციების მხრიდან, თუმცა განხორციელებული პროექტების მიუხედავად გასთვალისწინებელია ადგილობრივი თემის გარემოს დაცვისა და ტურიზმის კუთხით დაბალი ცნობიერება.

ნინოწმინდის და ახალქალაქის მუნიციპალიტეტები საბჭოთა პერიოდში რესპუბლიკის შიგნითაც კი დახურულ ზონას წარმოადგენდნენ და ძირითადად ეთნიკური უმცირესობებით არიან დასახლებულები, რომლებსაც არსებულ ბუნებრივ და კულტურულ ტურისტულ რესურსებთან არანაირი ბმა არ გააჩნიათ. თუმცა არსებული მდგომარეობის დადებითი მხარეა ეთნიკური უმცირესობები, რომელიც ორივე მუნიციპალიტეტში ეთნიკურ მრავალფეროვნებას ჰქმნის თემზე დაფუძნებული ტურისტული პროდუქტის სწორად წარმოჩენის შემთხვევაში და განსაკუთრებულ უნიკალურობას სძენს მას.

ადმინისტრაციის კადრების პროფესიული წინსვლა და განვითარება ხელს შეუწყობს ტურიზმის განვითარებას მომსახურების კუთხით და ამასთან ადგილობრივი მოსახლეობის ცოდნისა და უნარ-ჩვევების გაძლიერებას, ხოლო მრავალფეროვან ბუნებრივ რესურსთან ერთად მდიდარი მატერიალური და არამატერიალური კულტურული ფენომენები უნიკალური ტურისტული შეთავაზებების ფორმირების საშუალებას იძლევა.

4.4.1 ეკოტურიზმის განვითარებისთვის ძირითადი შეზღუდვები

ეკოტურიზმის განვითარებას ეფუძნება 3 ძირითად პრინციპს: (1) ეკოტურისტული პროდუქტის შექმნისას მინიმალური ზეგავლენა უნდა მოხდეს არსებულ კულტურულ და ბუნებრივ რესურსზე და მთავარ ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს თვითმყოფადობის შენარჩუნება; (2) ნებისმიერი ეკოტურისტული პროდუქტი დაფუძნებული უნდა იყოს ადგილობრივ თემზე; (3) ეკოტურისტული პროდუქტის მთავარ ღირებულებას მისი სწორი ინტერპრეტაცია და კომუნიკაცია წარმოადგენს.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე ხელისშემშლელი ფაქტორების კლასიფიკაცია შემდგენიარად შეგვიძლია მოვახდინოთ:

- 1) ბუნებრივ და კულტურული რესურსების შენარჩუნება:

- გარემოს დაცვის სფერო არაპრიორიტეტული მიმართულებაა სახელმწიფოსთვის და მხოლოდ ტურიზმზე და შემოსავლებზე ორიენტირება;
- არ არის შეფასებული ჯდტ-ს გამტარუნარიანობა;
- თემის დაბალი ცნობიერება და პატივისცემა არსებული კულტურული მემკვიდრეობისა და ბუნებრივი რესურსების მიმართ;

2) ადგილობრივი თემი

- თემთან კომუნიკაციის ნაკლებობა;
- თემში არსებული მომსახურებები/პროდუქტები (მაგ კვების ობიექტები, აგრომეურნეობები) არ არის გათვლილი ტურისტების სეგმენტზე;
- ადგილობრივი ტურისტული მომსახურების მიმწოდებლებთან სუსტი თანამშრომლობა;

3) ინტერპრეტაცია და კომუნიკაცია

- შეზღუდული ადამიანური რესურსები ვიზიტორთა მართვისა და ინტერპრეტაციის მიმართულებით, ასევე ქართული ენის ბარიერის არსებობა;
- დაინტერესებულ მხარეებთან (მაგ. ტუროპერატორებთან) კომუნიკაციის არ ქონა;
- ინფორმაციის დეფიციტი ჯდტ-ის შესახებ ელექტრონულ მედია სივრცეში. კერძოდ, ჯდტ-ს ადმინისტრაციას არ აქვს ვებ გვერდი და არსებული საინფორმაციო წყარო (დაცული ტერიტორიების სააგენტო, გვერდი სოციალურ ქსელში) არ იძლევა საკმარის ინფორმაციას ტურისტული პროდუქტებისა და სერვისების შესახებ, რაც პოტენციური ვიზიტორების მოზიდვის საშუალება იქნება;
- ტურისტული მარშრუტების მარკირება და ინტერპრეტაციაზე დაფუძნებული აღწერა;
- არასაკმარისი ინფრასტრუქტურა, მანიშნებლები და საინტერპრეტაციო დაფები;
- ჯდტ-ს მომსახურებების/პროდუქტების ელექტრონულად დაჯავშნის შეუძლებლობა.

4) ზოგადი ხელისშემშლელი ფაქტორები

- სეზონურობით გამოწვეული მიღწევადობის პრობლემა (მაგ. ფარავნის უღელტეხილის) პრობლემას უქმნის დესტინაციის მიღწევადობას;
- ჯდტ-ს არ აქვს დივერსიფიცირებული ტურისტული პროდუქტები/მომსახურებები, რაც ხელს შეუწყობდა შემოსავლების გენერირებასა და ვიზიტორთა კმაყოფილების ზრდას დაცული ტერიტორიაზე;
- ამჟამად ჯდტ-ზე მოთხოვნა სეზონურია, რომლის აღმოფხვრა შესაძლებელია დივერსიფიცირებული ტურისტული პროდუქტების განვითარებით (მაგ. თოვლის ფეხსაცმელების ბილიკი ზამთარში).

4.4.2 დაცული ტერიტორიის შესაძლებლობები

წინარე თავში მოცემული ეკოტურიზმის ხელისშემშლელი ფაქტორების აღმოფხვრის მიზნით სასურველია ჯდტ-ს ადმინისტრაციამ გამოიყენოს არსებული შესაძლებლობები და იმუშაოს შემდეგი მიმართულებებით.

არსებული პროდუქტის ტურისტულ პაკეტებად განვითარება და მათი სეზონურ დივერსიფიკაციის ფონზე ვიზიტორთა რაოდენობის ზრდა

- კლასტერების ჩამოყალიბება, რომელიც მორგებულია მიზნობრივ ჯგუფებზე და ხორციელდება ბიზნეს პარტნიორებთან ერთად (ადგილობრივი თემის ჩართულობა);

- გიდი რეინჯერების გადამზადება ბიომრავალფეროვნების სწორი ინტერპრეტაციისთვის (ეკოტურიზმის განვითარების მესამე პრინციპი);
- ეკოსაგანმანათლებლო პროდუქტების ტურისტულ შეთავაზებად ჩამოყალიბება;
- ზამთრის ტურების განვითარება.

ახალი ტურისტული პროდუქტი

- მრავალფეროვანი, შეთავაზებების დანერგვა და ახალი რეკრეაციული ადგილების პოპულარიზაცია, მათ შორის ინოვაციური შეთავაზებების შექმნა ახალი მიზნობრივი ჯგუფების მოსაზიდად;
- ბორჯომ-ხარაგაული ეროვნულ პარკთან კომპლექსური ტურისტული პროდუქტის შეთავაზება როგორც ორგანიზებული, ასევე არაორგანიზებული ტურისტული ბაზრისთვის;
- ტრანსასაზღვრო ტურისტული პროდუქტის შემუშავება (სომხეთის მხარესთან ერთად).

ბიზნეს პარტნიორული თანამშრომლობის გაძლიერება

- ტუროპერატორებთან, სასტუმროებთან თანამშრომლობა და ერთიანი ქსელის/გაერთიანების/ასოციაციის დანერგვის ინიცირება;
- ტრენინგ პროგრამების/კურიკულუმების შემუშავება, კვალიფიკაციის ასამაღლებელი წლიური პროგრამების ჩამოყალიბება;
- ადგილობრივ ბიზნეს პარტნიორებთან თანამშრომლობის ფორმის განსაზღვრა მომსახურების ხარისხის გაზრდის მიზნით (ხარისხის ნიშანი).

მარკეტინგი და კომუნიკაცია

- ეფექტური კომუნიკაცია და ჯდტ-ს შესახებ ინფორმაციის გვრცელება როგორც ვებ გვერდის, ასევე სოციალური ქსელების მეშვეობით (აქტიური კომუნიკაცია);
- საქართველოს და კავკასიის რეგიონის ტურისტულ პაკეტებში ჯდტ-ს ინტეგრირების ხელშეწყობა, შესაბამის საერთაშორისო გაერთიანებებსა და ასოციაციებში გაწევრიანება ჯდტ-სადმი ნდობის და იმიჯის გაზრდის მიზნით.

შემოსავლის მიღების მექანიზმების დანერგვა

- ინფრასტრუქტურის, მომსახურებების და კომერციული შეთავაზებების გამრავალფეროვნება;
- ვიზიტორთა რეგისტრაციის პუნქტების გაზრდა ახალი მარშრუტების შემუშავების შემდეგ.

4.5 SWOT ანალიზი

ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები / სირთულეები
მენეჯმენტი და მმართველობა	მენეჯმენტი და მმართველობა

- არსებული ადმინისტრაცია - მოტივირებული თანამშრომლები (რეინჯერები) მდებარეობა და მიღწევადობა - სიახლოვე თურქეთისა და სომხეთის საზღვართან - ზღვის სანაპიროსთან მისადგომი ალტერნატიული გზა (თბილისი-წალკა-ნინოწმინდა-ახალციხე-ადიგენი-ხულო-ხელვაჩაური-ბათუმი) - ბაკურიანი ახალქალაქი - ტრანსსასაზღვრო სარკინიგზო მაგისტრალი კულტურული და ბუნებრივი ფენომენები - კულტურული მემკვიდრეობის არქიტექტურული და ფუნქციონალური მრავალფეროვნება (მეგალითური სტელები და ციხეები, ეკლესია-მონასტრები, ჯავახური ოდეები, სლავური და სომხური არქიტექტურა) - არამატერიალური მრავალფეროვანი კულტურული მემკვიდრეობა (ქართველები, სლავები, სომხები, ბერძნები) - უნიკალური ეკოსისტემა - ბუნებრივი მრავალფეროვნება, - ზღვის დონიდან ამ სიმაღლეზე ჭარბტენიანი ტერიტორიების არსებობა - გადამფრენი ფრინველების ერთერთი მნიშვნელოვანი მაგისტრალი	- ენის ბარიერი (ქართული ენის პრობლემა) - ტურისტული პროდუქტის განვითარებისა და ინტერპრეტაციის უნარების არარსებობა არსებულ თანამშრომლებში. - კადრების სიმცირე - კადრების შერჩევის პოლიტიკა (ადმინისტრაციის დირექტორი არსებული კანონმდებლობით არ მონაწილეობს პერსონალის შერჩევაში) - რეგიონში კვალიფიციური კადრების არარსებობა - დაბალი ხელფასები - ტუროპერატორებთან თანამშრომლობის არარსებობა - ბიზნეს პარტნიორებთან (სასტუმრო სახლები, სასტუმროები) თანამშრომლობის (ქსელის) არ არსებობა - ადგილობრივ დაინტერესებული მხარეებთან სუსტი თანამშრომლობა (დაცულ ტერიტორიებს სუსტი თანამშრომლობა აქვთ ადგილობრივ LAG-თან, მუნიციპალიტეტთან) მდებარეობა და მიღწევადობა - კეთილმოწყობილი გზების სიმცირე - ფარავნის უღელტეხილის სეზონური გამტარუნარიანობა - მკაცრი კლიმატი, რომელიც ზამთრის ტურისტული აქტივობების განვითარების მრავალფეროვნებას ზღუდავს კულტურული და ბუნებრივი ფასეულობები - ადგილობრივი თემის არსებული კულტურული და ბუნებრივი რესურსის მიმართ დაბალი ცნობიერების გამო, კულტურული და ბუნებრივი ძეგლების
---	--

- უხვი ჰიდრორესურსები (მათ შორის ნაკადულები) ადგილობრივი თემი - ეთნიკური მრავალფეროვნება, - საქართველოს სხვა რეგიონებთან შედარებით ნაკლები მიგრაცია, - ძლიერი სოფლის მეურნეობა პროდუქტი და ინფრასტრუქტურა, ტურისტული მოთხოვნა - საერთაშორისო ველომოყვარულთა საზოგადოებაში პოპულარული ბილიკი მარკეტინგი - პროდუქტების დაკავშირება და სხვა დაცულ ტერიტორიებთან ერთად ერთობლივი მარკეტინგი. - ჯავახეთის გზამკვლევი, რამდენიმე ტურისტული ბროშურა	დაზიანება (დუხობორების სახლების თანამედროვე რემონტი, აბულის მეგალითური ციხის ნანგრევების საშენ მასალად გამოყენება, ბრაკონიერობა) - არსებული მატერიალურ კულტურული რესურსის შესახებ ინფორმაციის არქონა (არასწორ ინფორმაციას გაძლევენ ან ხშირ შემთხვევაში არ იციან მისი არსებობა) - არსებული ბუნებრივი რესურსის შესახებ ცნობიერების დაბალი დონე (ხშირ შემთხვევაში არც იციან რა არის დაცული ტერიტორია და სად მდებარეობს იგი) ადგილობრივი თემი - ადგილობრივი თემის სკეპტიკური დამოკიდებულება ტურიზმის ბიზნესის განვითარების მიმართ - ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების ადმინისტრაციის დაბალი ჩართულობა ტურიზმის განვითარებასა და მის მართვაში. - ენის ბარიერი ადგილობრივ მოსახლეობაში (ძირითადად მხოლოდ სომხურად საუბრობენ) - ტურიზმის მომსახურების კუთხით ცოდნის არ არსებობა - კერძო ინიციატივების ნაკლებობა - ადგილობრივ თემებთან კონფლიქტი (იგულისხმება უკმაყოფილება კარწახის ტბაზე თევზაობის აკრძალვასთან დაკავშირებით, ვინაიდან მეზობელ ქვეყანაში აღნიშნული საქმიანობა იგივე ტბაზე აკრძალული არ არის) პროდუქტი და ინფრასტრუქტურა ტურისტული მოთხოვნა - სასტუმროების არასასურველი პოზიციონირება და ამ მიმართულებით
---	---

	მომსახურების ჩამოყალიბება(საექვო რეპუტაცია) - მხოლოდ ადგილობრივებზე გათვლილი კვების ობიექტები - მომსახურების დაბალი ხარისხი (ენა, თავაზიანობა, ღიმილი, სერვირება და ა.შ. - გიდების არ არსებობა - ადგილობრივი კომპლექსური ტურისტული მომსახურების არ არსებობა - არასაკმარისი და არასტაბილური კვალიფიცირებული ადგილობრივი თანამშრომლები - ვიზიტორის ტიპზე მორგებული შეთავაზების არქონა - არასტაბილური ღონისძიებები და არსებული ღონისძიებებისა და დღესასწაულების მხოლოდ თემში აღნიშვნა - შესაკეთებელი მცირე ტურისტული ინფრასტრუქტურა (თითქმის ყველა რუკა გადახუნებულია, აკლია მარკირებები რიგ ბილიკებზე, რამოდენიმე საპიკნიკე ადგილი დაზიანებულია) - არასრულფასოვანია მარკირება, მაგალითად ვეფხვის კანიონთან მისვლა რეინჯერის გარეშე ძალიან რთულია. - ტურისტების ნაკადები არ ჩერდებიან და მიდიან პირდაპირ თბილისის მიმართულებით - ადგილობრივი პროდუქტის (შეფუთული) და სუვენირების არარსებობა - არ არის ინფრასტრუქტურა განსაკუთრებული შესაძლებლობების მქონე ადამიანებისთვის - არსებული ტურისტული ინფრასტრუქტურის უფუნქციობა
--	---

	მარკეტინგი - არ ხდება ინფორმაციის გავრცელება ჯავახეთის შესახებ (მოწყვეტილია დანარჩენ სამყაროს) - შეუძლებელია ტურისტული მომსახურებების დაჯავშნა ონლაინ
შესაძლებლობები	საფრთხეები
მენეჯმენტი და მმართველობა - ადამიანური რესურსების მდგრადი მართვა, რომელიც გულისხმობს, ინსტიტუციური მეხსიერების განვითარებას, არსებული კადრებისათვის მოტივაციის სისტემის განვითარებას, არსებული კადრების კარიერული განვითარების ან ფინანსური სარგებლის გაზრდის შესაძლებლობის შექმნას. არსებული პოზიციების სამუშაო აღწერილობის დეტალიზაცია და პროცესში დამატებითი ვალდებულებების თავიდან აცილება. - არსებული კადრების ცნობიერების ამაღლება ტურიზმის მიმართულებით - ტურიზმთან შესაძლო შეხების მქონე კადრების უნარ-ჩვევების განვითარება - ენების ცოდნა (განსაკუთრებით პრობლემატურია ქართული და ინგლისური) - მოხალისეთა სისტემის შექმნა/დანერგვა (დიდი კომპანიებს საკუთარი CSR-ს განსავითარებლად რიგი ღონისძიებების შეთავაზება, სადაც	მენეჯმენტი და მმართველობა - საგენტოს ტოპ მენეჯმენტის ხშირი ცვლილება - არამდგრადი დაფინანსება - ძირითადი გადაწყვეტილებების ცენტრალიზების გამო ხშირად მისი არარელევანტურობა - გაძლიერებული ბრაკონიერობა და ბიომრავალფეროვნების კარგვა - კადრების სიმცირე - პოლიტიკური არასტაბილურობა - ლობიერების და პრიორიტეტულობის დაბალი დონე უმაღლეს სახელისუფლებო დონეზე გარემოს დაცვის მიმართულებით - კომუნიკაციის ნაკლებობა - ნარჩენების მდგრადი მართვის დოკუმენტის არ არსებობა, ადგილობრივი თემი - თემებთან კონფლიქტი (მაგ. თევზჭერა, ტბებში ლიფსიტების გაშვება) - ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან სუსტი მხარდაჭერა ტურისტული მოთხოვნა - არასწორი პოზიციონირება - ტურისტების სიმრავლის გამო ბუნებრივი რესურსების არამდგრადი

ისინი დაეხმარებიან ბილიკების მოწყობაში, ინფრასტრუქტურის მოწესრიგებაში და ა.შ.) - ბიზნეს პარტნიორობის გაძლიერებით სხვადასხვა პროდუქტის შეთავაზება და გაყიდვა დაცული ტერიტორიის შიგნით (კონცესიები, დაცული ტერიტორიების ბრენდის სარგებლობით უფლება) - სამეცნიერო - საკონსულტაციო საბჭოს გააქტიურება ტურიზმის მონიტორინგისა და ახალი პროდუქტის განვითარებისთვის. - შემოსავლების მექანიზმების შექმნა და გაძლიერება - ტრანსსასაზღვრო თანამშრომლობის განვითარება და ერთობლივი ტურისტული პროდუქტის შექმნა - ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციის უფრო ეფექტურად გამოყენება (LAG) - კიბოზე ბადით ჭერის დაშვება მდებარეობა და მიღწევადობა - ტბებთან მისასვლელი გზების რეაბილიტაციის ლობირება ადგილობრივ მთავრობასთან - დამატებითი მანიშნებლების განთავსება ტურისტულად აქტიურ ადგილებში. ადგილობრივი თემი - ადგილობრივი მაცხოვრებლებთან ბიზნეს თანამშრომლობის გაზრდა და ნდობის გაძლიერება. პროდუქტი და ინფრასტრუქტურა	მოხმარება (მაგ. მოტორიანი ნავების გაქირავება ფრინველების საბუდარ ტერიტორიებზე, სანადირო ტურის შეთავაზება(არაფორმალურად ეს შეთავაზება არსებობს), სათევზაო ტურის შეთავაზება დაცულ ტერიტორიებზე)
--	--

ტურისტული მოთხოვნა - პოტენციური ტურისტული პროდუქტების მიზნობრივ ჯგუფებზე მორგებული შეთავაზებებად ჩამოყალიბება (მაგ. საფეხმავლო და/ან საცხენოსნო ტურები, ბუნების ინტერპრეტაციის, ფრინველებზე დაკვირვების, ბოტანიკური ტურები, სანაოსნო ტურები; მატერიალური და არამატერიალური კულტურული ძეგლების ტურისტულ პროდუქტში ინტეგრაცია) - ადგილობრივი ტურისტების მოსაზიდად საოჯახო პაკეტების შექმნა (რაც გულისხმობს სოფლის ტურიზმის ელემენტების განვითარებას, ერთი პაკეტი რომელიც მოიცავს როგორც გარეულ ასევე შინაურ ფაუნასთან ინტერაქციას) - განსაკუთრებული შესაძლებლობების მქონე ადამიანებისთვის ინფრასტრუქტურის განვითარება - ტურისტული პაკეტების გაყიდვა, სადაც ადგილმდებარეობამდე სატრანსპორტო მომსახურება შესულია (მაგალითად რამოდენიმე დღიანი ტური და სამი ტბის მონახულება) - ეთნოგრაფიული ტურები ინტეგრირებული ბუნებასთან, მაგალითად ხანჩალისა და მადატაფის ტბები დუხობორების, აჭარლებისა და სომხების კულტურასთან გაცნობით.	
--	--

- საგანმანათლებლო ტურები სტუდენტებისთვის, სკოლის მოსწავლეებისთვის - ტური - ერთი დღე რეინჯრეთან ერთად - ვიზიტორთა თავშესაფრების კეთილმოწყობა და სამომავლოდ გაქირავება (თეთრობის აღკვეთილი) - რეგიონში მოღვაწე არასამთავრობო და დონორ ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა, ასევე აწარმოე საქართველოს პროგრამასთან გეოგრაფიული კლასტერის შექმნის მიზნით. მარკეტინგი - ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების აპლიკაციის განახლება (უნდა გაანალიზდეს რატომ არ იმუშავა პირველმა); - ბეჭდითი პროდუქციის განვითარება; - წლიური ღონისძიებების კალენდარის შემუშავება; - საინფორმაციო ტურების დაგეგმვა ორგანიზება; - ადგილობრივ გამოფნებსა და დღესასწაულებში მონაწილეობა.	
---	--

4.6 ვიზიტორთა სამოგზაურო ციკლის ფაზების შეფასების ანალიზი

ძლიერი და სუსტი მხარეების შეფასების გარდა ტურისტის სამოგზაურო ციკლში ხარვეზების დასადგენად მოხდა მისი ფაზების დეტალური შეფასება ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებთან მიმართებაში.

შეფასების ქულა: 1- ძალიან ცუდი, 2- ცუდი, 3 - საშუალო, 4 - კარგი, 5 - ძალიან კარგი.

გადაწყვეტილების პროცესი	ქულა	აღწერა
ინფორმაცია ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების შესახებ	2	დაცული ტერიტორიების საიტზე განთავსებული ინფორმაცია მშრალია; სპეციალური ვებ-გვერდი არ არსებობს; დიდი ინტერვალებით თავსდება ფოტო, ვიდეო მასალა facebook გვერდზე; არ ხდება სიახლეების მიწოდება საზოგადოებისა და ვიზიტორთათვის; არ წარმოებს მარკეტინგული კამპანიები; არასაკმარისი სარეკლამო მასალაა; მხოლოდ რამოდენიმე ტურისტული ბროშურა არსებობს და ასევე ჯავახეთის გზამკვლევი; არსებული ინფორმაცია განთავსებისა და კვების ობიექტების შესახებ არასრულია და საჭიროებს განახლებას; არადამაკმაყოფილებელია ადგილობრივთა ცნობადობა ჯდტ-ს შესახებ;
ჯდტ-ზე მოგზაურობის დაჯავშნა-გამოსყიდვა	1	ციფრულ მედიასთან, ელექტრონულ საშუალებებთან დაბალი წვდომის გამო ფაქტიურად ინტერაქციული ურთიერთობა ვიზიტორებთან ვერ ხერხდება; ონლაინ რეზერვაციის გაკეთება თითქმის შეუძლებელია booking.com-სა და airbnb.com-ზე; არ არსებობს უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმა; ვერ დაჯავშნი ან დაგეგმავ საცხენოსნო/ველო ტურს;
მგზავრობა დაცული ტერიტორიების მიმართულებით	2	ხელსაყრელი სტრატეგიულიმდებარეობა; ადვილად მიღწევადი (200კმ, 3სთ თბილისიდან); კეთილმოწყობილი გზების სიმცირე; შეუძლებელია ონლაინ ტრანსპორტის დაჯავშნა; მარკირების, აკრძალვის, მიმართულებისა და საგზაო ნიშნების დაზიანება;

		მკაცრი კლიმატური პირობების გამო ზამთარში გზების გამტარუნარიანობა მნიშვნელოვნად მცირდება;
ჩამოსვლა და მიღება ჯდტ-ზე	1	ტურისტული პროდუქტის ინტერპრეტაციის უუნარობა არსებულ თანამშრომლებში; ენის ბარიერი; კვალიფიცირებული კადრების სიმცირე და მათი არასტაბილურობა; ტურიზმის მომსახურების კუთხით ცოდნის არქონა; არ ხდება ადგილობრივი პროდუქტის შეთავაზება/გაყიდვა; რეინჯერთა მხრიდან გულთბილი დახვედრა და მეგობრული გარემო;
ტბების/კანონის/ჭაობის დათვალიერება	3	7 საფეხმავლო და ველო ბილიკი; შეთავაზებული ბილიკების მრავალფეროვნება განსხვავებული პროფილის მქნე ვიზიტორებისთვის (თევზაობის მოყვარულთათვის, პროფესიონალი ორთოლოგებისათვის) 5 კოშკურა ფრინველებზე დაკვირვებისათვის და 5 საპიკნიკე თავშესაფარი; უნიკალური ბიომრავალფეროვნება და გადამფრენი ფრინველების დერეფანი; თანამდეროვე საგამოფენო დარბაზი; არასრულფასოვანია მარკირება, (მაგალითად ვეფხვის კანონთან მისვლა რეინჯერის გარეშე ძალიან რთულია); არ არის ინფრასტრუქტურა განსაკუთრებული შესაძლებლობების მქონე ადამიანებისთვის;
ხელმისაწვდომობა - დამატებით პროდუქტისა და სერვისის მოხმარება	3	ველოსიპედის, ცხენის გაქირაობის შესაძლებლობა; ალჭურვილობის გაქირავება;

		გამყოლის აყვანის შესაძლებლობა; სანადირო ტურის შეთავაზება(არაფორმალურად ეს შეთავაზება არსებობს); სპორტულ-სამოყვარულო თევზაობის შეთავაზება დაცულ ტერიტორიებზე; მოტორიანი ნაგებობის ქირაობა(რაც აზიანებს ბუდობის ადგილებს);
განმეორებითი ვიზიტი და რეკომენდაცია	3	რეინჯერების კეთილგანწყობა; უნიკალური ეკოსისტემა და ლანდშაპტი; ბიომრავალფეროვნება და ფრინველთა კორიდორი; სამოყვარულო აქტივობების განხორციელების შესაძლებლობა; დივერსიფიცირებული პროდუქტის არა არსებობა და ინტერგრირებული შეთავაზებების სიმცირე; ენის ბარიერი და დაბალი მომსახურების დონე; განთავსების საშუალებებისა და კვების ობიექტების მხრიდან ვიზიტორის პროფილზე არასწორად გაკეთებული შეთავაზება; ელექტრონული კითხვარის არ არსებობა უკუკავშირისათვის;

5. ეკოტურიზმის სტრატეგია, განხორციელების საკვანძო ელემენტები და სამოქმედო გეგმა

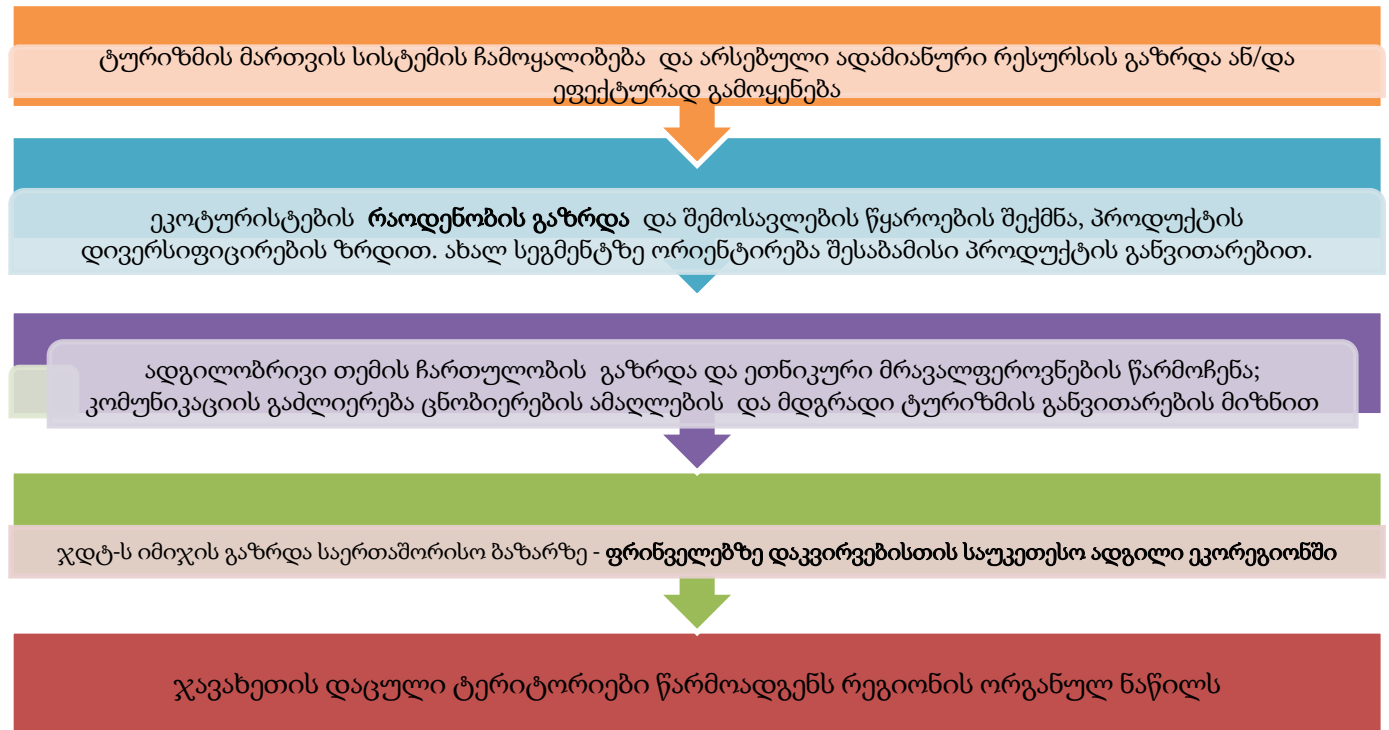
5.1 ტურიზმის განვითარების ხედვა და ძირითადი მიმართულებები

2028 წლისთვის, ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები არის საერთაშორისო და ადგილობრივ დონეზე ცნობადი, მდგრადი ტურიზმის პრინციპების შესაბამისად მართული ტერიტორია, სადაც წარმოდგენილია ამ პრინციპების შესაბამისად დაგეგმილი ტურისტული მარშრუტების ქსელი და დივერსიფიცირებული, თემზე დაფუძნებული ეკოტურისტული პროდუქტები.

ჯავახეთის დაცული ტერიტორია ყველაზე პოპულარული ტურისტული დანიშნულების ადგილია ეკორეგიონში ფრინველზე დაკვირვების მოყვარულთათვის.

ადგილობრივი თემი, თავისი ეთნიკური მრავალფეროვნებით კარგად არის წარმოდგენილი დაცული ტერიტორიების ვიზიტორებისთვის და თავის მხრივ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები აღიქმება ახალქალაქისა და ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტების ორგანულ ნაწილად ტურიზმის

განვითარებისთვის, როგორც ადგილობრივი ხელისუფლებისათვის ასევე ადგილობრივი თემისთვის.

5.2 სტრატეგიული მიზნები და ამოცანები

მიზნები	ქვე-მიზნები
1. „ტურიზმის მართვის“ სისტემის ჩამოყალიბება და არსებული ადამიანური რესურსის გაზრდა ან/და ეფექტურად გამოყენება.	1.1 საერთაშორისო, რეგიონალურ და ადგილობრივ დონეზე დაინტერესებულ მხარეებთან ერთად, საერთო პროექტების დაგეგმა/რეალიზება
	1.2. კადრების ოპტიმალური რაოდენობით ჯდტ-ზე ეკოტურისტული საქმიანობის განხორციელება. კადრების უნარების ამაღლება მომსახურებასა და ვიზიტორთა მართვაში.
	1.3. თანამშრომლობა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან მდგრადი პრინციპების დანერგვის და გამოცდილების გაზიარების მიზნით.
	1.4 გარემოზე ვიზიტორებისა და ადგილობრივი თემის ზემოქმედების კონტროლის ბერკეტების შემუშავება.
2. ვიზიტორთა რაოდენობის ზრდისა და ადგილზე შემოსავლების გენერირების მიზნით პროდუქტების განვითარება და დივერსიფიცირება.	2.1.ადმინისტრაციული შენობისა და მისი მიმდებარე ტერიტორიის ინფრასტრუქტურული გაუმჯობესება
	2.2. არსებულ ბილიკებზე ინფრასტრუქტურის განახლება/დახვეწა, პროდუქტების დივერსიფიცირება და ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფა.
	2.3. ბაზრის მოთხოვნის შესაბამისად, ახალი კომბინირებული ბილიკებისა და კულტურულ/არამატერიალური პროფილის სერვისის დამატება

	2.4. საგანმანათლებლო და მოხალისეთა პროგრამების შემუშავება-დანერგვა
3. ადგილობრივი თემის ჩართულობის გაზრდა და ეთნიკური მრავალფეროვნების წარმოჩენა; კომუნიკაციის გაძლიერება ცნობიერების ამაღლების და მდგრადი ტურიზმის განვითარების მიზნით	3.1. ტურისტული პროდუქტისა და სერვისის განვითარების მიზნით ადგილობრივ თემთან თანამშრომლობის გაღრმავება და მათი ეთნიკური მრავალფეროვნების წარმოჩენა. 3.2. ხარისხის უზრუნველყოფის მიზნით სერვისის მომწოდებლების უნარების გაუმჯობესება მომსახურების სფეროში.
4. ჯდტ-ს იმიჯის გაზრდა საერთაშორისო ბაზარზე და პოზიციონირება როგორც ფრინველებზე დაკვირვებისთვის საუკეთესო ადგილი	4.1. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიისათვის აქტიური მარკეტინგული კამპანიის წარმოება 4.2. ჯდტ-ის ინფორმაციული ხელმისაწვდომობა 4.3. მომსახურების დაჯავშნის საშუალებების დანერგვა 4.4. საერთაშორისო ქსელში გაწევრიანების ხელშეწყობა
5. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები წარმოადგენს რეგიონის ორგანულ ნაწილს	5.1. ერთობლივი ღონისძიებების კალენდარი მუნიციპალიტეტსა და ჯდტ-ს შორის 5.2. ეროვნულ და საერთაშორისო გამოფენებში მონაწილეობა მუნიციპალიტეტებთან ერთად.

5.3 სტრატეგიის განხორციელების საკვანძო ელემენტები

5.3.1 განხორციელების სტრუქტურა, მექანიზმი და პასუხისმგებლობები (მართვა, დაინტერესებული მხარეების ჩართულობა, თანამშრომლობა და მხარდაჭერა)

წინამდებარე დოკუმენტის საკმაოდ ვრცელმა პირველმა ნაწილმა ნათლად დაგვანახა, რომ ჯდტ-ს ეკოტურიზმის განვითარება ვერ იქნება დამოკიდებული მხოლოდ ტრადიციულ დაცული ტერიტორიების ეკოტურისტულ პროდუქტზე და ადმინისტრაციას მის სამართავად არც ადამიანური და არც ფინანსური რესურსი არ გააჩნია, შესაბამისად ტურიზმის მართვას, რომელიც პროცესია და მისი ღირებულებათა ჯაჭვი მხოლოდ დაცული ტერიტორიების ფარგლებში ან მხოლოდ მის გარეთ ვერ მოექცევა, სჭირდება კარგად დაგეგმილი და მოქნილი სტრუქტურა. მისი ეფექტური მართვისთვის აუცილებელია კონკრეტულად და ნათლად გადანაწილებული საქმიანობა, მოვალეობები და პასუხისმგებლობები.

მართვის მოქნილი გუნდი ასეთი კომპლექსური საქმიანობისთვის წარმატების საწინდარია. აღნიშნული სტრატეგია ითვალისწინებს ადგილობრივი ადმინისტრაციის გაძლიერებას, გადაწყვეტილების ცენტრალური სისტემის დეცენტრალიზაციის ხედვით. იმისათვის რომ პროცესი დაწყოს და წარმატებით განხორციელდეს რეკომენდირებულია შემდეგი საქმიანობები:

ადამიანური რესურსის მართვა დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას უფლებამოსილება უნდა გაეზარდოს, რათა დამოუკიდებლად შეძლოს საჭირო კადრებისა თუ პოზიციის განსაზღვრა, შესაბამისი კანდიდატის შერჩევა, ბილიკების შეკეთებაზე გადაწყვეტილების მიღება, დასუფთავების აქციის ორგანიზება, ან თანაორგანიზება. მას უნდა ქონდეს თავისუფლება ჩამოაყალიბოს პროფესიონალი გუნდი, დაიქირაოს სეზონური თანამშრომლები ან მონაწილეობა მიიღოს ადგილობრივი დღესასწაულის ორგანიზებაში. ამ მიმართულებით ერთერთი ყველაზე

მნიშვნელოვანი რეკომენდაციაა 2020 წელს ჯავახეთის დაცული ტერიტორიის განახლებულ მართვის გეგმაში მოხდეს გარკვეული უფლება მოვალეობების სააგენტოს მიერ ადმინისტრაციის დირექტორზე დელეგირება.

ტურისტული ადგილის მართვის მოდელი კომპლექსური პროდუქტების სამართავად აუცილებელია მჭიდრო თანამშრომლობა მუნიციპალიტეტთან და კერძო სექტორთან, დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციამ პრაქტიკულად უნდა ჩამოაყალიბოს საჯარო, ცენტრალური და ადგილობრივი , კერძო და არასამთავრობო ორგანიზაციების თანამშრომლობის მოდელი³⁷, ამის საფუძველზე მან ხელშეკრულებები უნდა გააფორმოს ტურიზმის მომსახურების მომწოდებლებთან, დანერგოს წამახალისებელი სისტემები, მაგალითად წლის საუკეთესო განთავსების ობიექტი დაცული ტერიტორიის სტუმრებისთვის.

ფასთა პოლიტიკა და ფინანსების მართვა მნიშვნელოვანია ფასთა მოქნილი პოლიტიკის ჩამოყალიბება როგორც შემოსავლების, ასევე ადგილობრივ თემთან კონფლიქტების არიდების კუთხითაც. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მიმართ ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან ცნობიერების ამაღლების შემაფერხებელი ფაქტორი აუცილებლად გახდება შესასვლელი გადასახადის დაწესება განსაკუთრებით სენსიტიურ ტერიტორიებზე თუმცა ამ ეტაპზე ჯერ მნიშვნელოვანია განისაზღვროს ასეთი ადგილები. მომავალში ასევე სასურველი იქნება ადგილობრივი სკოლებისა თუ სასწავლო დაწესებულებისათვის ნებისმიერი ფასიანი მომსახურების შეღავათებით შეთავაზება, ასევე კარგი იქნება თუ რომელიმე სხვა ტიპის მომსახურებაში იქნება დაცული ტერიტორიის მომსახურება ინტეგრირებული, მაგალითად ერთი ბილეთი ტურისტისთვის, რომელიც მოიცავს ყველა ღირსშესანიშნაობას ახალქალაქსა და მის შემოგარენში.

ბიუჯეტის დაგეგმარება და განკარგვა მიუხედავად იმისა, რომ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიებს საკუთარი შემოსავლით დამოუკიდებლად არსებობა გაუჭირდებათ და მათი ყოველდღიური საქმიანობა სახელფასო ფონდის ჩათვლით სააგენტოს ცენტრალური ბიუჯეტიდან და კავკასიის ბუნების ფონდით CNF ფინანსდება, ადგილობრივ ადმინისტრაციას ეფექტური საქმიანობისთვის, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში თუ იგი დამატებით მომსახურებებს განავითარებს მნიშვნელოვანია ქონდეს ბიუჯეტის ნაწილის განკარგვის უფლება. სტრატეგიული მიზანი „ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების რეგიონის ორგანულ ნაწილად აღქმა“ გულისხმობს დაცული ტერიტორიების თანამონაწილეობას მუნიციპალიტეტებთან ერთად სხვადასხვა ღონისძიებებში და მარკეტინგულ კამპანიებში. მაგ. ტრადიციული რეწვის საერთაშორისო ფესტივალზე, რომელიც ახალციხეში ტარდება, კარგი იქნებოდა ჯდტ- წარდგენილიყო არსებული შეთავაზებებით და დამხმარე ზონის თემის წარმომადგენლების მიერ წარმოებული ტრადიციული რეწვის სუვენირებით.

ყოველწლიური ბიუჯეტი ასევე უნდა მოიცავდეს მცირე თანხებს სასწავლო ვიზიტებისთვის საქართველოს სხვა უფრო განვითარებულ დაცულ ტერიტორიებზე, ასევე კვალიფიკაციის ასამაღლებელ მოკლე კურსებს.

ადგილობრივი თემის ინტეგრაცია სტრატეგიულ განვითარებაში. ჯდტ-ს ტურისტული მომსახურების ძირითადი პრობლემა, თემის მიერ არასწორად განვითარებულ ,მომსახურებებში მდგომარეობს. ამისათვის აუცილებელია მუდმივი კომუნიკაცია და ადგილობრივთა ჩართვა

³⁷ European charter for sustainable tourism in protected areas. Tha charter. pp:7-15

ნებისმიერი პროდუქტისა თუ მომსახურების განვითარებისას საწყის ეტაპზე. სხვა რეგიონების მაგალითზე ადგილობრივმა მოსახლეობამ ირწმუნა ტურიზმის სარგებლიანობა და მზად არიან გარკვეული ინვესტირება მოახდინონ ტურიზმის სექტორში, თუმცა საკომუნიკაციო პლატფორმის არ არსებობა იწვევს მოთხოვნასა და მიწოდებაში ცდომილებას, შესაბამისად პირველ რიგში ჩამოსაყალიბებელია აქტიური, ტურიზმში ჩართული ახალგაზრდებისგან ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მეგობართა ასოციაცია, რომელიც გარკვეულ წილად მედიატორის როლს შეასრულებს ადგილობრივ ბიზნესსა და დაცული ტერიტორიებს შორის. აღნიშნული პლატფორმის ჩამოყალიბება საშუალებას მისცემს დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებთან ერთობლივად განიხილონ არსებული პრობლემები. სასურველია ძირითადი დაინტერესებული მხარეებიდან თითო წარმომადგენლით დაკომპლექტდეს ტურიზმის მართვის საინიციატივო ჯგუფი, რომელიც თავისუფლად შეიძლება ინსტიტუციურად იყოს LAG-ის ბაზაზე დაფუძნებული როგორც საკონსულტაციო საბჭოს ან სათემო საბჭოს ფორმატით. მისი ფუნქცია უნდა იყოს ყველა მიმართულებით ტურიზმში მიმდინარე პროცესების კონსოლიდირება. მაგალითად მსხვილი პროექტების საგრანტო კომპონენტებისთვის პრიორიტეტების განსაზღვრა, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის მასშტაბით ტურისტული ადგილის მართვის ორგანიზაციასთან (DMO) მჭიდრო კავშირი, რომელიც ამჟამად ჩამოყალიბების პროცესშია.

თანამშრომლობის პლატფორმა შესაძლებელია ქვეყნის ეროვნულ, ადგილობრივ, საჯარო, არსამთავრობო და კერძო სექტორისგან შეიქმნას, სადაც შემდეგი დაინტერესებული მხარეები განიხილებიან:

ცხრილი 22. ჯდტ-ს ძირითადი დაინტერესებული მხარეები:

№	დასახელება	მოღვაწეობის სფერო	ერთობლივი სამუშაოები
სამთავრობო ორგანიზაციები			
1	ახალქალაქისა და ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტები	ტერიტორიის მართვა, ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელება (გზები, წყალი, მანიშნებლები)	საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება, ტურისტული მანიშნებლების განთავსება, კოორდინირებული შეხვედრების ორგანიზება; ადგილის პოპულარიზაცია; დონორებთან ერთობლივი მუშაობა; თემთან კომუნიკაცია
2	სამცხე-ჯავახეთის გუბერნია	ტერიტორიის მართვა/განვითარება, ძირითადი ბმა ცენტრალურ ინსტიტუციებთან	ჯავახეთის ინტეგრირება რეგიონის განვითარების პროგრამებში, საერთო მარკეტინგში და.ა.შ.
3	სამცხე-ჯავახეთის ტურიზმის განვითარების ჯგუფი (მომავალში კ	ტურიზმის მართვა და მარკეტინგი, სამცხე-ჯავახეთის პოპულარიზაცია ქვეყნის შიგნით და ქვეყნის გარეთ.	კლასტერების ჩამოყალიბების ხელშეწყობა, თემში ტურიზმის მიმართულებით ცოდნის განვითარებისთვის ტრენინგების თანადაფინანსება, თანხების მოძიება.
4	ახალქალაქის განვითარების ჯგუფი	თემის განვითარების პროექტები	თემთან კომუნიკაცია; მდგრადი ტურიზმის საგანმანათლებლო პროექტების განხორციელება; თანადაფინანსების მიღების შესაძლებლობა
5	ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია	ტურიზმის სექტორის რეგულირება, მართვა, ქვეყნის პოპულარიზაცია	ერთობლივი მარკეტინგული ღონისძიებების ორგანიზება; ტურიზმის სტანდარტების დანერგვა; ადმინისტრაციის მიერ დაგეგმილ სარეკლამო გადაცემებში ჯდტ-ს ჩართვა, ტურიზმის საინფორმაციო

			ცენტრის შექმნა და ინტეგრირება ჯდტ-სთან. თანამშრომლობა ბილიკების მარკირების სეგმენტში. საერთაშორისო ასპარეზზე ჯავახეთის პოპულარიზაცია
6	ახალქალაქისა და ნინოწმინდის შესაბამისი მუნიციპალური სამსახურები	ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა	ჯდტ-ს და მუნიციპალიტეტის ტურისტული რესურსების ინფორმაციული ხელმისაწვდომობა და პოპულარიზაცია მცირე ინფრასტრუქტურული პროგრამების მხარდაჭერა
7	უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები, კვლევითი ბაზები	განათლება, სასწავლო პროგრამები, პრაქტიკული სწავლება, კვლევა	საგანმანათლებლო პროგრამების/ტურების მომზადება, მოხალისეთა პროგრამების მომზადება, კვლევითი სამუშაოების ჩატარება (ილიას უნივერსიტეტის კვლევითი რესურსი)
8	განათლების სამინისტრო	განათლების სფერო, რეფორმები	საგანმანათლებლო ცენტრის-ეკოკლუბის შექმნა და პროგრამების შემუშავება
9	ძეგლთა დაცვისა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტო/ეროვნული მუზეუმების ასოციაცია	კულტურული ობიექტების დაცვა, კონსერვაცია	კომბინირებული ტურისტული მარშრუტების შექმნა, სადაც ჯდტ-სთან ერთად წარმოდგენილი იქნება ორივე მუნიციპალიტეტში არსებულ ისტორიულ-კულტურულ ძეგლები; საინფორმაციო და სამეცნიერო მხარდაჭერა პროდუქტის განვითარების დროს
10	საპატრულო სამსახური 112	112 ქვეყანაში უსაფრთხოება	ტერიტორიაზე ტურისტების უსაფრთხოება და დახმარება
არასამთავრობო ორგანიზაციები			
11	ეკოტურიზმის ასოციაცია	გარემოსდაცვითი ღონისძიებების და პროექტების განხორციელება	თემთან კომუნიკაცია; საგანმანათლებლო ტურების /ინტერპრეტაციების გამოყენებით ტურების შემუშავება; პროექტების განხორციელება; მარკეტინგი; „აუთდორ“ აქტივობების განხორციელება; ბილიკების მარკირება; ტრენინგების ჩატარება.
12	სამთო გიდების ასოციაცია GMGA	სამთო გიდების სკოლა	გიდების გადამზადება, ზამთრის მიმართულების განვითარება, სათავგადასავლო აქტივობების დაგეგმვა, განვითარება.
13	ტრადიციული რეწვის ასოციაცია	გადაშენების პირას არსებული ტრადიციული რეწვის კონსერვაცია და აღდგენა	თემში არსებული ტრადიციული რეწვის ოსტატების გამოვლენა და მათი განვითარება ტურიზმში ჩართვის კუთხით,
14	„ელკანა“	ორგანული მეურნეობის ხელშეწყობა, განათლება, ფერმერებთან/კოოპერატივებთან მუშაობა; სოფლის ტურიზმის ქსელის ხელშეწყობა	თემთან კომუნიკაცია, ტრენინგების ჩატარება; საგანმანათლებლო ტურების შემუშავება (კომპოსტის დამზადება, წყლის გამოყენება და სხვ.)
15	ქართული სახლი	ტრადიციული ქართული საცხოვრებელი არქიტექტურის კონსერვაცია, აღდგენა და განვითარება	ადგილობრივ ტრადიციულ არქიტექტურასთან მიმსგავსებული ინფრასტრუქტურის განვითარების მხრივ კონსულტაცია.
16	CENN	ნარჩენების მართვა	ნარჩენების მართვის გეგმის განხორციელებაში მონაწილეობა; თემთან კომუნიკაცია
17	„ნაკრესი“	გარემოს დაცვა და განათლება	კონსერვაციული პროგრამების შემუშავება; ინფრასტრუქტურული

			პროექტებისთვის ადგილების იდენტიფიცირება
18	„ეკოსკოპი“	განათლება	პროგრამების შემუშავება სკოლებისთვის; ბანაკების ორგანიზება
19	ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი და კვლევითი ბაზა	გარემოს დაცვა და განათლება	საგანმანათლებლო და მოხალისეთა პროგრამების ერთობლივად შემუშავება, უნივერსიტეტის სტუდენტების მოხალისებრივი მონაწილეობა სხვადასხვა პროექტებში, სამომავლოდ საერთაშორისო მოხალისეთა პროგრამებთან ინტეგრირება.
20	TJS/WWF	დაცული ტერიტორიის განვითარების ხელშეწყობა	ტრენინგების ორგანიზება; ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელება; ტრანსპარენტული პროდუქტის შექმნა; მონაწილეობა საერთაშორისო ბაზრობებზე
21	CNF	დაცული ტერიტორიის განვითარების ხელშეწყობა	ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელება; მარკეტინგი
22	SPPA	დაცული ტერიტორიის განვითარების მხარდაჭერა	დაცული ტერიტორიების სისტემის განვითარების ხელშეწყობა; ერთობლივი პროექტების განხორციელება
23	ახალქალაქის ეპარქია, ფოკის დედათა და მამათა მონასტრები	საპატრიარქო	ეროვნული მნიშვნელობის მატერიალური კულტურის ძეგლების ჩართვა ვდტ-ს კომპლენირებულ ტურებში, ნინოს გზა, რელიგიური ტოლერანტობის წრიული მარშრუტის განვითარება
კერძო სექტორი			
24	ტურისტული მომსახურების მომწოდებლები (განთავსებისა და კვების ობიექტები, აგროტურისტული მეურნეობები, გაქირავების ობიექტები)	ტურისტული მომსახურება	თანამშრომლობა ჯდტ-სთან მომსახურების ხარისხის უზრუნველყოფით, დაცული ტერიტორიის იმიჯის ამაღლება
25	ადგილობრივი ტურისტული მომსახურების წარმომადგენლები - გიდები, გამყოლები	უცხოური ჯგუფების მომსახურება	კომერციული ტურისტული პროდუქტების (ტურების) გაყიდვა
26	ტუროპერატორები	უცხოური ჯგუფების ჩამოყვანა	კომერციული ტურისტული პროდუქტების/პაკეტების შეთავაზება და მომსახურება

ზემოთ ჩამოთვლილი დაინტერესებული მხარეებიდან უკვე ხორციელდება გარკვეული კომუნიკაცია, თუმცა სასურველია მათთან ურთიერთობის კონსოლიდირება ერთიანი მიდგომით, კერძოდ დაინტერესებული მხარეების გაფართოებული ყოველწლიური შეხვედრის ორგანიზება სამოქმედო გეგმის კონსოლიდირების მიზნით; ვინაიდან ეკოტურიზმის სტრატეგია ეფუძვნება მდგრადი ტურიზმის განვითარებას, უნდა ითვალისწინებდეს მჭიდრო თანამშრომლობას **დაინტერესებულ მხარეებთან ეროვნულ, რეგიონულ და ადგილობრივ დონეზე**. მაგალითად, სტრატეგიის სამოქმედო გეგმის ნაწილში გაწერილი აქტივობების დიდი ნაწილი სცილდება მხოლოდ დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის უფლებამოსილებასა და კომპეტენციას. ეს შეიძლება იყოს კონსულტაცია წრიული მარშრუტების განვითარებისა და მარკირებისთვის (ტერიტორიაზე, რომელიც მუნიციპალიტეტს ეკუთვნის და არა ეროვნულ პარკს) სასურველი განხორციელდეს

ნინოწმინდა-ახალქალაქის მუნიციპალიტეტების შესაბამისა სამსახურებთან ერთად, ტურიზმის ეროვნულ ადმინისტრაციის მიერ შემუშავებული სტანდარტების დაცვით.

თვალსაჩინოებისთვის ეფექტური თანამშრომლობის მოდელი შემდეგნაირად შეიძლება გამოიყურებოდეს:

მიდგომა	აღწერა	შერჩეული მექანიზმი	საზოგადოებასთან (მესიჯი) გზავნილი
პრობლემის იდენტიფიცირება (ტურისტული მომსახურების არარელევანტურობა)	გადაწყვეტის მექანიზმებზე შეჯერება (ჯდტ-ს ტურიზმის განვითარებისთვის ღირებულებათა ჯაჭვში დაზიანებული კომპონენტების იდენტიფიცირება	არსებული პრობლემის შესახებ ტურიზმის სექტორთან შეხვედრის დაანონსება და ინფორმაციის გავრცელება რწმუნებულების, სოციალური მედიისა და დარგობრივი კონტაქტების მეშვეობით (შეხვედრა ადგილობრივ მეწარმეებთან, განსაკუთრებით მათთან ვისაც უკვე აქვს ტურისტული მომსახურება)	გვსურს გადავცეთ და გავავებინოთ მათ ამის შესახებ (ჩვენ მზად ვართ თქვენი მოსაზრებები მოვისმინოთ და შეძლებისდაგვარად თქვენი ბიზნესის ტრანსფორმაციისთვის წამოვიდეთ დამოხმებზე
ინფორმაციის მიღება /უკუკავშირი კონსულტაციები	გადაწყვეტილებამდე მათი მოსაზრების მოსმენა კონკრეტული შემთავაზებების ან მოსაზრებების ქმედებამდე დაყვანის მცდელობა	შეხვედრა და პრობლემის გადაჭრის გზების შეჯერება პრობლემების გადაჭრის შეხვედრები კონსულტაციები შესაბამის ექსპერტებთან	გვსურს მოვისმინოთ თქვენი აზრი შემდგომი გათვალისწინების მიზნით ხელშეკრულების კონკრეტული ვარიანტების მომზადება
ერთობლივი დაგეგმვა	გადაწყვეტილების შეთანხმება	კონსულტაცია შუამდგომლობა მოლაპარაკება შერჩევა	ვალდებულები ვართ გამოვიყენოთ/ავსახოთ შედეგები გარკვეული გამონაკლისების გარდა

ცხრილი 23. წყარო: პრაქტიკული მენეჯმენტის მექანიზმები რესურსების დაცვის და შეფასებისთვის (Weght, 2004)³⁸

„მეგობართა ასოციაციის“ შექმნა და მხარდაჭერა

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ასოციაცია შეიძლება ჩამოყალიბდეს არსებული კერძო სექტორისა და სამოქალაქო აქტივისტების ბაზაზე დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ინიცირებით, დონორი ორგანიზაციების მხარდაჭერით და აქტიური კერძო სექტორის მონაწილეობით.

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მეგობართა ასოციაციის, ძირითადი ფუნქციები უნდა იყოს:

- მედიატორის როლი, თემთან უკეთესი კომუნიკაციისთვის, კერძოდ, ადგილობრივი ტურისტული მომსახურების მომწოდებლებისთვის ეკოტურისტული პრინციპებზე დაყრდნობით სტანდარტების განსაზღვრა
- ტურისტული მომსახურებების კონსოლიდაცია გამოვლენილი ტრენინგების საჭიროებებზე დაყრდნობით
- არსებული ტურისტული პროდუქტების მართვა და განვითარება
- საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება გარემოს დაცვის ცნობიერების კუთხით და მათი ინტეგრირება სასწავლო პროცესში ღია გაკვეთილების სახით ჯდტ-ს ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტთან ერთად და ა.შ.
- სამოქმედო გეგმის მიხედვით პროექტების ინიცირება და განხორციელება, ფონდების მოძიება და დაინტერესებულ მხარეთა ქსელის განვითარება

³⁸ ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა, ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი 2017- 2023 ლ.ხარტიშვილი

- დაინტერესებულ მხარეთა ფორუმის ორგანიზება.

საკონსულტაციო საბჭოს ჩამოყალიბება

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიებზე და მის გარშემო საქართველოს მნიშვნელოვანი კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობაა, რაც აღწერილია კიდეც ადრეული სტრატეგიის კვლევით ნაწილში, მათი ტურისტული განვითარება უდიდეს სიფრთხილეს მოითხოვს და პირველ რიგში კი ცოდნას.

იქიდან გამომდინარე რომ ადრეული კომპეტენცია რეგიონალურ დონეზე თითქმის არ მოიპოვება, ამიტომ უპრიანია ჩამოყალიბდეს საკონსულტაციო საბჭო, სადაც გაერთიანდებიან სხვადასხვა მიმართულების მეცნიერები და სპეციალისტები და საჭიროებისამებრ მოხდება მათი შეკრება კონკრეტული საკითხის გადასაჭრელად.

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების საკონსულტაციო საბჭოს წევრობა უნდა იყოს მოხალისეობრივ საფუძველზე და შეუძლია გააერთიანოს არამხოლოდ სპეციალისტები ინდივიდუალურად, არამედ სპეციალიზირებული ორგანიზაციები.

დაინტერესებულ მხარეთა ფორუმი. ისევე როგორც სხვა დაცულ ტერიტორიებზე დაინტერესებულ მხარეთა ფორუმი ჯდტ-სთვისაც საუკეთესო გამოსავალია ინტერესების კონსოლიდირებისთვის და დონორების დაინტერესებისთვის.

ფორუმი უნდა წარმოადგენდეს ტურიზმის სექტორში დაინტერესებულ მხარეთა შეკრებას ყოველ ჯერზე შერჩეულ ყველაზე პრობლემატურ თემაზე, რომელიც ეხება მდგრადი ტურიზმის განვითარებას ჯავახეთის რეგიონში. ფორუმის საორგანიზაციო კომიტეტი უნდა იყოს ფიქსირებული გუნდი, რომელიც შედგება ძირითადი დაინტერესებული მხარეებისგან ტურიზმის სექტორში ჯავახეთის მასშტაბით, ისეთები როგორებიც არიან, გუბერნია და მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლები, ჯავახეთის დაცული ტერიტორიის ადმინისტრაცია და რეგიონში იმ პერიოდში მოქმედი ძირითადი დონორი ორგანიზაცია. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის სტრატეგიაში განვითარებული შესაძლო აქტივობების ამსახველი ცხრილი შეიძლება აგრეთვე გამოყენებული იყოს ჯავახეთის ტურიზმის ფორუმის ორგანიზებისას

შეხვედრა	ყველა იმ ორგანიზაციასთან პერსონალური შეხვედრა ვინც ეროვნული პარკის მიმდებარე მუნიციპალიტეტებში ტურიზმის ბაზრის „მოთამაშეებს“ წარმოადგენენ. ფორუმზე ერთად მუშაობის იდეის გაცნობა. მათი პრიორიტეტების გამოვლენა, ჩანიშვნა
ფორუმის დაწყება/ჩატარება	ფორუმის ორგანიზების ჩარჩოს შემუშავება (სამუშაო განრიგი). პირველი შეხვედრის დაგეგმვა, თემატიკის/პრეზენტაციების შერჩევა, დროში გაწერა. მასპინძელი ორგანიზატორის მიერ ყველა გამომსვლელის შესახებ, მათი საქმიანობის მოკლე ანოტაცია
რეგულარული შეხვედრების დაგეგმვა	რეგულარული შეხვედრების განრიგის შემუშავება და ყველა დაინტერესებულ მხარეებთან შეთანხმება. სასურველია შეხვედრები სხვადასხვა უწყებებში მოეწიოს (როტაციის ფორმატი).
კონსტრუქციული ატმოსფეროს შექმნა	დროის მენეჯმენტი, სასიამოვნო ატმოსფეროს შექმნა მასპინძელი ორგანიზაციის მიერ
შეხვედრების საიმედოსტრუქტურის გარანტია	ყოველი შეხვედრის წინ განრიგის გადამოწმება, წამყვანის მიერ წინასწარ საკითხების მომზადება, მოსაზრებების ჩანიშვნა, ოქმის შედგენა და ანგარიშის წარდგენა
სამუშაო ჯგუფების და შიდა კომუნიკაციის შექმნა	
რეგულარულად პროგრესის გადახედვა	პრობლემების და წარმატებების განხილვა

ცხრილი 24. დაინტერესებულ მხარეთა ფორუმის შემადგენელი აქტივობები და აუცილებელი პირობები. ³⁹

წყარო: პრაქტიკული მენეჯმენტის მექანიზმები რესურსების დაცვის და შეფასებისთვის (Weght, 2004)

³⁹ ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა, ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი 2017- 2023 ლ.ხარტიშვილი

კონფლიქტების მოგვარება საკონსულტაციო საბჭოს და მეგობართა ასოციაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქციაა ეკოტურიზმის განვითარებისას ადგილობრივი თემის კეთილდღეობისა და გარემოს კონსერვაციის ბალანსის დაცვა.

5.3.2 ადამიანური რესურსები და შესაძლებლობების შექმნა

ნებისმიერი ორგანიზაციის წარმატებული მუშაობის ქვაკუთხედი სწორ საკადრო პოლიტიკასთან არის დაკავშირებული. არასაკმარისი კადრები, არასწორი დელეგირება, დელეგირების არარსებობა ყველაზე კარგი სტრატეგიული გეგმის შემთხვევაშიც კი წარუმატებლობის საწინდარია. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციული და ადამიანური რესურსების ანალიზისას გამოვლენილ პრობლემებზე სტრატეგიის პირველ ნაწილში არის საუბარი. აღნიშნულიდან გამომდინარე განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ადამიანური რესურსების სტრატეგიულ მმართველას.

წარმატებული საკადრო პოლიტიკის განხორციელების საფუძველია კადრების სწორედ დაგეგმვა, რაც ჯდტ-სთან მიმართებაში არსებული კადრების ოპტიზაციასა და ახალი პოზიციების განსაზღვრაში მდგომარეობს. კერძოდ, მდგრადი ტურიზმის განვითარების მიზნით ვლინდება კადრების დამატების საჭიროება შემდეგ პოზიციებზე:

- ინტერპრეტაციის სპეციალისტი, რომელსაც უნდა ჰქონდეს ცოდნა ქართული, სომხური და ინგლისური ენების, კარგად უნდა იცნობდეს რეგიონს და მის ღირსშესანიშნაობებს და საუკეთესო შემთხვევაში უნდა ჰქონდეს განათლება ტურიზმში. მის ფუნქციებში უნდა შედიოდეს ახალი ტურისტული რესურსის აღმოჩენა და აღწერა; ახალი საინტერპრეტაციო მასალის შექმნა დაცული ტერიტორიის მარკეტინგისათვის; ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად არსებული პროდუქტის შეფუთვა და ახლის შექმნა.
- დამატებითი რეინჯერების აყვანა ახალი ტერიტორიებისთვის;
- გარდამავალი პერიოდისთვის (მაქსიმუმ ერთი წლით) გიდი-რეინჯერის პოზიციის შემოღება, რომელიც ერთის მხრივ დაცული ტერიტორიის დათვალიერებას აწარმოებს, ამავე დროს მოთხოვნის შემთხვევაში შეასრულებს გამყოლის ფუნქციასაც. ამ პოზიციაზე მუშაობის წინაპირობაა დაცული ტერიტორიების ბიომრავალფეროვნების ცოდნა, პირველი გადაუდებელი დახმარების ცოდნა და უცხო ენებზე კომუნიკაციის უნარი.

კვლევებზე დაყრდნობით გამოვლინდა ცოდნის გაღრმავებისა და უნარ-ჩვევების გაძლიერების საჭიროება და სურვილი შემდეგი მიმართულებებით:

ტრენინგის თემატიკა	მიზნობრივი აუდიტორია
ბუნების და კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაცია	ვიზიტორთა სპეციალისტი, გიდი-რეინჯერი, ინტერპრეტაციის სპეციალისტი
გიდობა/ორგანიზებული ტურის წინამძღოლობა	გიდეები, გიდი-რეინჯერები
მარკეტინგი და გაყიდვები	ვიზიტორთა და ინტერპრეტაციის სპეციალისტები
კვლევის მეთოდები და საჭიროებების ანალიზი	ვიზიტორთა სპეციალისტები, ინტერპრეტაციის სპეციალისტი ადმინისტრაციის სხვა კადრები საჭიროებისამებრ
მომსახურების სტანდარტები	ვიზიტორთა სპეციალისტი, ინტერპრეტაციის სპეციალისტი, გიდეები, გიდი-რეინჯერები.

ეკოტურისტული განვითარება და მართვა	პროდუქტის	ინტერპრეტაციის სპეციალისტი, ვიზიტორთა სპეციალისტი
უცხო ენა		გიდი-რეინჯერები, ადმინისტრაციის სხვა კადრები საჭიროებისამებრ
დამრღვევის კანონდარსრულება *	განმარაღება და	რეინჯერები
პირველადი სამედიცინო გაწევა ველურ ზუნებაში *	დახმარების	გიდები, გიდი-რეინჯერები
ნარჩენების მართვა		ჯდტ-ს კადრები

ცხრილი 25. საჭირო ტრენინგების თემატიკა ჯდტ-ს თანამშრომლებისთვის

დამატებით, ადამიანური რესურსების განვითარების კუთხით ეფექტიანი იქნება საქართველოს სხვა დაცულ ტერიტორიებზე სასწავლო ვიზიტების განხორციელება, უცხოეთის ანალოგიურ ან დამოუკიდებელ პარკებში სტუმრობა.

ტრენინგი პროგრამის უზრუნველყოფა ასევე აუცილებელია ადგილობრივი მომსახურების მომწოდებლებისთვის ტურიზმის სექტორში ცოდნის გაღრმავებისა და უნარ-ჩვევების გაძლიერების მიზნით. საველე კვლევაზე დაყრდნობით გამოვლინდა საჭიროებები შემდეგი მიმართულებებით (სრულად იხილეთ დანართი 5).

ცხრილი 26. ტრენინგ მოდულები ადგილობრივი ტურისტული მომსახურების მიმწოდებლებისთვის

ტრენინგ მოდული	მიზნობრივი ჯგუფი	თემები
განთავსების მენეჯმენტი	საოჯახო სასტუმროები, სასტუმროები	• საოჯახო სასტუმროს/სასტუმროს მოწყობის სტანდარტი; • უსაფრთხოების ნორმები; • განთავსების ობიექტის აუცილებელი ინფრასტრუქტურა • გარემოზე ზემოქმედების მინიმოზაცია ტექნიკური და ინფრასტრუქტურული განვითარების ხარჯზე. • რეგიონის ტურისტული რესურსები - ბუნებრივი და კულტურული, მათ შორის ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები; მისი ვიზიტორები და ქცევითი მახასიათებლები; • ძირითადი და დამატებითი მომსახურებების დაგეგმვა და განვითარება; • სტუმრის მომსახურების ეტაპები: ჯავშნის მიღება, სტუმრის დახვედრა და მასპინძლობა, კვებითი მომსახურება და კვების თავისებურებები, სურსათის უვნებლობის საკითხები, დასუფთავების სტანდარტი, ანგარიშსწორება; • კადრების/ადამიანური რესურსების დაგეგმვა და განვითარება; • ფასწარმოქმნის პოლიტიკა განთავსების ობიექტებზე; • მარკეტინგული საკომუნიკაციო არხების მართვა.
სარესტორნე და კვებითი მომსახურების მენეჯმენტი	რესტორნები, სასადილოები, კაფეები	• კვების ობიექტთა კლასიფიკაცია, მომსახურებები და შეფასების კრიტერიუმები კატეგორიის მიხედვით; • ინტერიერის და ექსტერიერის მოწყობა; • მენიუ, როგორც ობიექტის მთავარი მარკეტინგული ინსტრუმენტი; ტურისტული მენიუს შემუშავება კვების ობიექტის კატეგორიიდან გამომდინარე; • საოპერაციო საკითხები: შესყიდვები, სასაწყობო განაწილება, პოდუქციის წარმოება და მომსახურება;

		- სურსათის უვნებლობის მოთხოვნები; - ადამიანური რესურსების მართვა კვების ობიექტებზე:კადრების დაგეგმვა, შერჩევა,სოციალზაციის პროცესი,პერსონალის მომზადება/გადამზადება, მუდმივი და დროებითი პერსონალის ცვლელში მუშაობის საერთო წესი, პერსონალის დისციპლინა და ქცევის კონტროლი, პერსონალის გარეგნობის სტანდარტი; - მარკეტინგული კომუნიკაციები საზოგადოებრივი კვების სექტორში.
აგროტურისტული მეურნეობების მართვა	აგროტურისტული მეურნეობები	- აგროტურიზმის განვითარების ძირითადი პრინციპები; - აგროტურისტული მეურნეობების საერთო სტანდარტები და უსაფრთხოების ნორმები; - ძირითადი და დამატებითი მომსახურებების დაგეგმვა-განვითარება; - აგროტურისტული პროდუქტის შეფუთვისა და ბრენდირების საკითხები; - მარკეტინგი და გაყიდვები.
პროდუქციის განვითარება და ბრენდინგი	რეწვის ოსტატები	- პროდუქციის განვითარება; - ბრენდირება და პოზიციონირება; შეფუთვა, საინფორმაციო ბარათების შექმნა; - ტურისტული მომსახურებების დაგეგმვა-შეთავაზება; - მარკეტინგი და გაყიდვები.

მოტივაციის სისტემის შემუშავება. ჯდტ-ის ადმინისტრაციაში მენეჯმენტის ხშირი ცვლილების გამო არასტაბილურობის შეგრძნება გამოიკვეთა, რაც ცალსახად მოქმედების დაქირავებულთა მოტივაციაზე. ადმინისტრაციის მნიშვნელოვან ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს მოტივაციის სისტემის დანერგვა, რაც არსებული კადრების კარიერული განვითარებისა და ფინანსური სარგებლის გაზრდის შესაძლებლობებს შექმნის. ადამიანური რესურსების შეფასებისა და წახალისების სისტემის დანერგვა ხელს შეუწყობს კადრების დენადობის შემცირებასა და გაზრდის შრომის ნაყოფიერებას სამუშაო პოზიციებზე.

ადამიანური რესურსების შეფასება სამუშაო პოზიციებზე უნდა მოიცავდეს მატერიალური და არამატერიალური წახალისების გამჭვირვალე პროცედურებს. რეკომენდებულია კვარტალური შეფასების შედეგების წარდგენა თანამშრომლისათვის უკუკავშირის დაბრუნებით, შედეგების დეტალურად გაცნობა და დასაბუთება/ინტერვიუ - მკაფიოდ ახსნა, თუ რაზე დაყრდნობით განისაზღვრა მისი დანაშაუტი. ლოგიკურ ახსნა-დასაბუთებას ეფუძნება ასევე არამატერიალური წახალისება (შექება, დაჯილდოება, დაწინაურება, უფლებამოსილების გაზრდა, აღიარება). შესაძლებელია, გამოვლინდეს „თვის თანამშრომელი“, „თვის რეინჯერი“ და ა.შ.

დამატებითი ინფორმაცია იხილეთ სტრატეგიის დანართებად მიბმულ საჭიროებების კვლევასა და სილაბუსში.

5.3.3 სტრატეგიული ტურისტული პროდუქტის განვითარება

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების სტრატეგიული ტურისტული პროდუქტი დაფუძნებული უნდა იყოს ეკოტურიზმის სამ ძირითად კომპონენტზე:

1. ყველა ტურისტული პროდუქტი პირველ რიგში უნდა იყოს არსებული ანთროპოგენული და ბუნებრივი გარემოს კონსერვაციაზე ორიენტირებული;
2. ყველა ტურისტული პროდუქტში უნდა მოიაზრებოდეს დადებითი პირდაპირი თუ ირიბი ეკონომიკური ზეგავლენა ადგილობრივი თემისთვის;
3. ყველა ტურისტული პროდუქტი შთაბეჭდილებების შექმნის გარდა უნდა მოიცავდეს გარემოს დაცვისადმი ცნობიერების ამაღლების ან გარემოს შემცნების კომპონენტს.

ტურიზმის ღირებულებათა ჯაჭვის შეფასებისას ნათლად გამოიკვეთა მომსახურების ნაკლებობა, რომელიც ადგილზე ეკონომიკური სარგებლის მოტანასთან ერთად ვზიტორთა კმაყოფილებასა და არეალში მათი ყოფნის ხანგრძლივობაზე მოქმედებს.

სტრატეგიული პროდუქტების განვითარება მოიცავს ორ ძირითად კომპონენტს. კერძოდ, ძველი ინფრასტრუქტურის გამართვასა და არსებული ბილიკების ტრანსფორმაციას; და ახალი ადგილების გაჩენას ალტერნატიული, ინოვაციური ტურისტული პროდუქტის შექმნის გზით.

სტრატეგიული პროდუქტები წამოდგენილია კლასტერებად, რომელთა შექმნა გაუადვილებს ჯდტ-ს ტურისტული ნაკადების მართვას მომავალში და ასევე მოახდინეს შეთავაზებების დივერსიფიცირების შესაძლებლობას.

თითოეული კლასტერი მოიცავს საკვანძო პროდუქტს და მის გარშემო პოტენციურ ტურისტულ მომსახურებებს, კერძოდ:

კლასტერი 1: განსხვავებული ჯავახეთი რომელიც ახალქალაქიდან სამხრეთ აღმოსავლეთის მხარეს მოიცავს, პოზიციონირდება ბუნებისა და ძველი ტრადიციული კულტურის შერწყმით (სურ 03).

ძირითადი ღირსშესანიშნაობები: ვარდის ციხე, შემონახული ქართული სოფლები, ჯავახური ოდა, ჯავახური სამზარეულო, თეთრობის აღკვეთილი და გოკიოს პატარა კანიონი ჩანჩქერით.

გადაადგილების საშუალება: სამთო ველოსიპედი, ცხენი და მაღალი გამავლობის მანქანა.

განთავსება აღნიშნული მარშრუტი უზიდავს ადგილობრივ მოსახლეობას შექმნან ან გარდაქმნან განთავსების ობიექტები. კერძოდ, შესაძლოა განვითარდეს ეკოლოჯების (Glamping Tree houses) კომპლექსი (სურ 04), რომლის ადმინისტრაციული შენობა იქნება როგორც საინფორმაციო პუნქტი, ასევე რეინჯერების სადური.

სურ 03. კლასტერი 1-ის საორიენტაციო არეალი

სურ.04. ეკოლოგიის მაგალითები

მარშრუტი. მარკირებული, როგორც დაცული ტერიტორიის შიგნით, ასევე მის გარეთ, ახალქალაქიდან შორეთის მონასტრამდე.

სოფელი გოკიოდან შორეთამდე მარშრუტი საჭიროებს კვლევას და მარკირების პროექტის მომზადებას; ბილიკი აღკვეთილის შიგნით საჭიროებს რამოდენიმე ადგილზე გაფართოებას და ხიდის განთავსებას.

თეთრობის აღკვეთილს აგრეთვე მეორე ბილიკი შეიძლება შეუერთდეს, სადაც გოკიოდან ადგილობრივები ციხის ნაგრევებამდე დადიან ცხენებით.

ცხენების გაქირავების და განთავსების გარდა თეთრობის აღკვეთილში და გოკიოსთან შეიძლება განვითარდეს ორი ალექტრნატიული პროდუქტი, კერძოდ:

1. Canopy Trail ანუ ბეწვის ხიდების ბილიკი- ტრადიციული ბეწვის ხიდებით ხიდან ხეზე გადასასვლელი ბილიკი, საერთაშორისო გამოცდილების და ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ეკოტურისტული პროდუქტის ქართული ვარიანტი, რომელიც ინდოეთში შეიქმნა პირველად ჯუნგლებში ზედა ფენის ვეგეტაციის დასათვალიერებლად.
2. Zorb ball - განტვირთვის, გართობის, რეკრეაციისა და ექსტრემის კომბინირებული სპორტული მიმართულება, რომელიც სულ რაღაც სამი ათწლეულია ფორმირდა თანამედროვე სახით. მოსწორებულ ფერდობზე გამჭირვალე პლასტმასის ბურთით დაშვება ნამდვილად ექსტრემალურია, ამასთან ერთად zorb ball-ით შეჯიბრების მოწყობაც ხშირად ხდება. სპორტის ეს მიმართულება ძირითადად მოთხოვნადია აშშ-ში, დიდ ბრიტანეთში, ახალ ზელანდიაში. მისი პროდუქტად ფორმირებისათვის შესაბამისი ლანდშაფტის არსებობა. აუცილებელია.Zorb ball განვითარებისათვის ფერდობზე ზღუდეებით „შემოღობილი გზის“ გაკეთება. ასევე უნდა იყოს განსაზღვრული ფერდობის დახრილობა, ზედაპირის ხარისხი და სისწორე. აღჭურვილობიდან საჭიროა გამჭირვალე ორშირანი მეტალის ბურთები, ხოლო ადამიანური რესურსების მხრივ - 1 ან 2 კვალიფიციური ინსტრუქტორი.

ადგილობრივების ჩართულობა. გოკიო და მისი მიმდებარე სოფლები გამოირჩევიან აქტიური სოფლის მეურნეობით. ასევე სოფლებში და მათ დამაკავშირებელ გზაზე არაერთი ციხის ნაშთი, ციკლოპური ნაგებობა, მესხური ოდა და მე-10 საუკუნის ეკლესიაა წარმოდგენილი. არსებულ კლასტერში ნებისმიერი კვებითი მომსახურება თუ ადგილობრივი პროდუქტის, სუვენირების წარმოება მომგებიანი იქნება მოსახლეობისთვის. თავლი, ყველი, მესხურ ფურნეებში გამომცხვარი

პური ზუსტად ის განსაკუთრებული შეთავაზებებია აქ მოსული ტურისტებითვის, რომლისთვისაც ისინი მზად არიან ჩვეულზე მეტი გადაიხადონ.

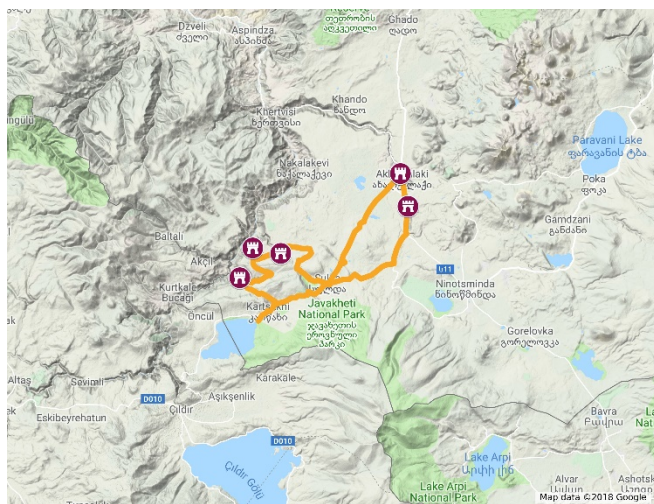
საინფორმაციო მხარდაჭერა აღნიშნულ მიმართულებაზე უნდა შემუშავდეს ინტერპრეტირებული მარკეტინგული ბროშურა, რომელიც ვიზიტორთა ცენტრში მისულ ტურისტებს გაუადვილებთ ტურისტული მომსახურებების არჩევასა და მოხმარებას. ბროშურას თან უნდა ახლდეს დეტალური საფეხმავლო რუკა. მსგავსი საინფორმაციო პროდუქტი უნდა შემუშავდეს თითოეული კლასტერისთვის.

კლასტერი 2 - ჭაობების საიდუმლო

აღნიშნული კლასტერი კრავს ორ დაცულ ტერიტორიას ერთ გეოგრაფიულ არეალად, რომელიც შეიძლება ახალქალაქის ვიზიტორთა ცენტრიდან დაიწყოს და აქვე დასრულდეს (იხ. სურ.05).

ძირითადი ღირსშესანიშნაობები: სულდას აღკვეთილი, კარწახის ტბა.

განთავსება: საოჯახო სასტუმროები სულდაში, დაცული ტერიტორიების კოტეჯები კარწახთან.

დამატებითი ინფრასტრუქტურა: საინფორმაციო დაფები, მარკირება და საპიკნიკე ინფრასტრუქტურა მათ შორის სველი წერტილები საჭიროებენ განახლებას.

კომპურაზე შესაძლებელია ფასიანი მომსახურების დამატება მათთვის, ვისაც სურს ფრინველებზე დაკვირვება და არ აქვთ შესაბამისი აღჭურვილობა. სტაციონალური ფასიანი ჭოგრიტები შეიძლება როგორც კომპურაში, ასევე მის მიმდებარედ მაღლობზე დამონტაჟდეს.

სურ.05. კლასტერი 2-ის საორიენტაციო არეალი

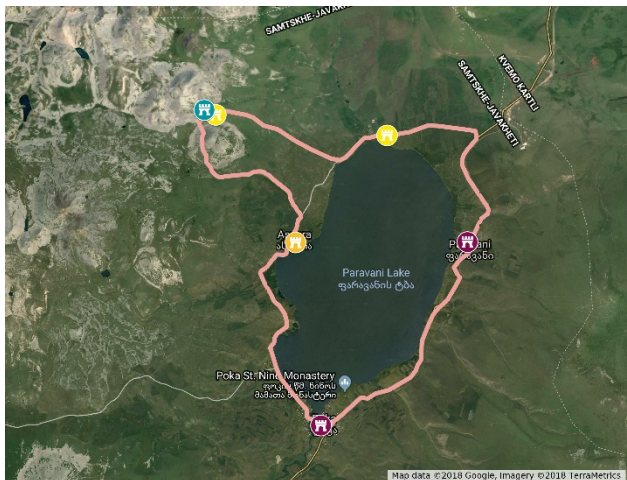
ბილიკის ძირითადი ინფრასტრუქტურული მხარეა. ადამიანური რესურსების მხრივ რამოდენიმე (1-3) გიდი ტურისტული შეთავაზებისათვის საკმარისია.

2. **ჭაობის თხილამურების მარშუტი** - ჭარბტენიან ტერიტორიაზე გამარტივებული გადაადგილების საშუალებას იძლევა ჭაობის თხილამურები. ხის მსუბუქი თხილამური სრულიად უვნებელია ჭაობის ეკოსისტემისათვის და ვიზიტორს შესაძლებლობა აქვს ფლორასა და ფაუნას უფრო ახლოდან დააკვირდეს. ეს მარშუტი განსაკუთრებით საინტერესოა ბიომრავალფეროვნებით დაინტერესებული ვიზიტორებისთვის. დაცულ ტერიტორიებზე, რომლის ფარგლებშიც ჭარბტენიანი ტერიტორიებია მოქცეული, გადასადგილებლად ოპტიმალური საშუალება სწორედ ჭაობის თხილამურებია. შესაბამისად ჰაბიტატის უკეთ შესასწავლად ფართოდ აპრობირებულია მარშუტებზე თხილამურების გამოყენება. ტურისტული შეთავაზება არ საჭიროებს ინფრასტრუქტურის არსებობას. საჭიროა ჭაობის თხილამურებისა (8-10 ცალი) და გიდის/გამყოლის უზრუნველყოფას. ამ ტიპის მომსახურებაში ასევე ადვილად შეიძლება ჩავრთოთ ტრადიციული რეწვის ოსტატი, რომელიც ამ ტიპის თხილამურებს დაამზადებს.

ადგილობრივების ჩართულობა ამ კლასტერში ადგილობრივები ყველაზე უფრო ჩართულები არიან ტურიზმის ინდუსტრიაში. გვხვდება როგორც განთავსების ობიექტები, ასევე ტრადიციული რეწვის ოსტატი. დამატებითად შეიძლება განვითარდეს სწრაფი კვების ობიექტები ან დამატებით სერვისად ლავაშის ცხობის მასტერკლასები.

კლასტერი 3. მეგალითური წარსული

აღნიშნული კლასტერი ორ წრიულ ტერიტორიას მოიცავს, კერძოდ ფარავნის ტბას, ყორღანებსა და შაორის ციხეს, სადამოს, აბულის ტბებსა და აბულის ციხეს (იხ. სურ 06. 07).

სურ.06, 07. კლასტერი 3-ის ორი საორიენტაციო არეალი

მარშრუტებს კულტურული ღირებულებიდან და დატვირთვიდან გამომდინარე „ჯავახეთის მეგალითური განძი“-ც კი შეიძლება ეწოდოს.

ძირითადი ღისშესანიშნაობები: აბულის ციხე, ყორღანები ტაბოვკასთან, შაორის ციხე, პატარა ხორენიას ძველი სახლები, განძანის ხიდი, მენჰირი და ეკლესიები, ყაურმის ხიდი და ა.შ.

ორივე მარშრუტი შეიძლება განვითარდეს როგორც ძალიან საინტერესო, საფეხმავლო ან საცხენოსნო მარშრუტებად, რომელთა ფაზიც ან სადამოს ან ფარავნის ტბაზე შეიძლება იყოს წარმოდგენილი.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ მარშრუტზე არის როგორც განთავსების, ასევე კვების ობიექტები, ისინი არ შეესაბამებიან მიზნობრივი სეგმენტის მოთხოვნას.

ინოვაციური, თანამედროვე და კომფორტული განთავსების ობიექტებს აქ ბევრი შაბათ-კვირის ტურისტის მოზიდვა შეუძლია. მაგალითად გლემპინგი ტბაზე, ერთ ერთი ყველაზე ეგზოტიკური და საინტერესო ეკოლოჯებია როგორც ამერიკაში, ასევე ავსტრალიასა და ტანზანიაში (იხ. სურ 08).

სურ 08. გლემპინგის მაგალითი ტბებზე

გარდა მარშრუტების კვლევისა და მარკირებისა, მნიშვნელოვანია დამატებითი პროდუქტის განვითარებაც, კერძოდ:

1. **კაიაკინგი** - გადაადგილება მსუბუქი ნიჩბიანი ნავით, რომელსაც დახურული „კორპუსი“ აქვს. ერთი ან ორი ადამიანი მასში მჯდომარე მდგომარეობაში თავსდება და ნიჩბის მოსმით მიიწევს წინ. აღნიშნული სპორტის სახეობა გავრცელდა არქტიკის რეგიონიდან, რომელიც 1800-იანი წლებიდან გახდა პოპულარული მთელი სმოფლიოს მასშტაბით. კაიაკი სრულიად ეკომეგობრული გადაადგილების საშუალება.
2. **Paddling** - ექსტრემალური სპორტის შედარებით ახალი მიმართულება, რომლიც გულისხმობს სერფინგისა დაფისა და ნიჩბის გამოყენებით გადაადგილებას. მართვა ხდება ფეხზე მგომი ადამიანის მიერ, რაც მას კიდევ უფრო ექსტრემალურსა და სასიამოვნოს ხდის. მთლიანად ეკომეგობრულია და გარემოს არავითარ ზიანს არ აყენებს.
3. **Zorb Ball** წყალში.

კლასტერი 4. ფრინველების სამოთხე

აღნიშნული კლასტერი მოიცავს ხანჩალის ტბასა და ვეფხვის კანიონს, სადაც ინფრასტრუქტურა პირველ რიგში საჭიროებს განახლებას და ტერიტორია დასუფთავებას. ექსტრემალური და გასართობი მიმართულების გარდა ეკოტურიზმში ძალიან მნიშვნელოვანია შემეცნებითი და ბუნების საინტერპრეტაციო ბილიკების არსებობაც (სურ.09).

ძირითადი ღირსშესანიშნაობები: ქოჩორა, ვარდისფერი ვარხვები, რუხი წერო. რაც შეეხება ტურისტულ მომსახურებას, აქ განთავსებისა და კვების ობიექტები, ძირითადად წარმოდგენილი არიან ნინოწმინდაში. არსებული ობიექტები ნელ-ნელა ცდილობენ მიამსგავსონ თავისი მომსახურება ეკოტურისტზე გათვლილ შეთავაზებებს. მაგალითად სასტუმრო სონია, რომელიც თავდაპირველად ავტოფარეხის თავზე დაშენებულ რამოდენიმე ოთახს წარმოადგენდა, გაფართოვდა და მხოლოდ ხის კოტეჯების ხარჯზე.

სურ 09. კლასტერი 4-ის საორიენტაციო არეალი

როგორც ვეფხვის კანიონი, ასევე ხანჩალის ტბა საჭიროებს საინფორმაციო დაფების განთავსებასა და სრულფასოვან მარკირებას. ხანჩალის ტბაზე, ბილიკის გასწვრივ კი იქ მოზუდარი ფრინველების მრავალფეროვნებაზე დაფუძნებული საინტერპრეტაციო ბილიკი შეიძლება გაკეთდეს განსხვავებული ინსტალაციებით (სურ 10).

სურ.11. ფრინველების საინტერპრეტაციო ბილიკი ბროდვეიზე

კლასტერი 5 . მრავალფეროვანი ჯავახეთი

ეს კლასტერი მოიაზრებს როგორც საფეხმავლო, ასევე სამანქანო ტურებს, ბუღდაშენისა და მადათაფის ტბების მიმართულებით და ამ მცირე ტერიტორიის ეთნიკურ მრავალფეროვნებას (სურ.12).

ასევე ველობილიკი, რომელიც გულისხმობს თემზე დაფუძნებული ტურისტულ პროდუქტის განვითარებას.

ძირითადი ღირსშესანიშნაობები: მადათაფას მთა და ტბა, ბუღდაშენის ტბა, დუხოზორების თემი, სომხების თემი და აჭარლების თემი.

აღნიშნული მარშრუტი შეიძლება მიეზღოს ტრასნსასაზღვრო ველომარშრუტს, რომელიც შეიძლება სიმბოლურად Caucasian Bike Trail -დ მოვიხსენიოთ. ტრასნსასაზღვრო პროდუქტის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია მარკირება საზღვრიდან საზღვრამდე, აღნიშნულ ტურისტულ ბროშურაში დეტალურად უნდა იყოს აღწერილი განთავსების და კვების ობიექტების ადგილმდებარეობა და თავისებურება.

სურ 12.კლასტერი 5-ის საორიენტაციო არეალი

ამ პროდუქტის პოპოლარიზაციისა და წარმტების შემთხვევაში ასევე საინტერესო იქნებოდა საინვესტიციო შეთავაზების ფორმირება მადათაფას ტბასთან კეთილმოწყობილ საკემპინგე ცენტრის მოსაწყობად, რომელიც აღჭურვილი იქნება ყველა იმ საჭირო მომსახურებით, რომელიც ველოსიპედით მოგზაურს შეიძლება დაჭირდეს. ეს უნდა იყოს კარგად დაგეგმილი ტერიტორია, სადაც საკარვე ადგილები მცირე ვეგეტაციით იქნება გამოყოფილი, ყველა საკარვე ადგილას მიყვანილი იქნება ელექტროენერგია, იქნება დამხმარე შენობები, ისეთი როგორიც არის ველოსიპედების ვულკანიზაცია, სამრეცხაო, ადმინისტრაციული შენობა, საშხაპეები, სველი წერტილები და სხვ.

დამატებითი პროდუქტები

კარგად მოწყობილი სასტუმროების არსებობის შემთხვევაშიც კი არსებობს საფრთხე, რომ ტურისტები ზამთარში არ გაჩერდებიან არც ნინოწმინდის და არც ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში, ვინაიდან არ არის გასართობის შეთავაზება, ამ შემთხვევაში აღმოსავლეთ ევროპის სხვადასხვა დაცულ ტერიტორიებზე მაგ. სოომას დაცულ ტერიტორიაზე, ესტონეთში, განვითარებულია სხვადასხვა ფორმის ციგურებით სრიალი გაყინულ ტბებზე (იხ.სურ 13).

სურ 13. სოომას დაცული ტერიტორიის ყინულებზე გადაადგილების საშუალება

ასევე კროს-ქანთრი თხილამურების ტურები იქნება საინტერესო ამ მიმართულების მოყვარულთათვის. ორივე შემთხვევაში ყველაზე მნიშვნელოვანია პროფესიონალი გამყოლის არსებობა.

სხვა დამატებითი ინფორმაცია პროდუქტის განახლებასა და შექმნის შესახებ, შეგიძლიათ იხილოთ სამოქმედო გეგმაში.

საგანმანათლებლო პროგრამები უნივერსიტეტებთან ერთად ინტეგრირებული საგანმანათლებლო პრაქტიკების შემუშავება, როგორც ეკოლოგიის ასევე ტურიზმის ფაქულტეტებისთვის, სადაც სტუდენტები ჩაერთვებიან როგორც მცირე ინფრასტრუქტურის მოვლაში ასევე მარკეტინგულ საქმიანობებში. ტურიზმის მენეჯმენტის სტუდენტებს სტრატეგიის ყველა კომპონენტის განხორციელებაში შეუძლიათ საკუთარი წვლილის შეტანა.

ვიზიტორთა ცენტრი როგორც ტურისტული ჰაბი. სასურველია არსებული ვიზიტორთა ცენტრის ფუნქციური ცვლილება, კერძოდ ექსპოზიციაში სასურველია დაემატოს უფრო ინტერაქტიული ელემენტები, გაკეთდეს პატარა კაფე დამატებითი სველი წერტილით და ასევე პატარა სამუშაო სივრცე უზრუნველყოფილი ინტერნეტით.

ასევე კაფეში სასურველი იქნება რომ გაიყიდოს ადგილობრივი წარმოების სუვენირები და ადგილზე წარმოებული სურსათი - სუვენირების ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ყველაზე სახასიათო ფაუნის ან ფლორის წარმომადგენლის ბრენდირებით.

5.3.4 მარკეტინგი და ინფორმაციის მიწოდება

ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ინდივიდუალური მარკეტინგის და კომუნიკაციის სამოქმედო გეგმა მომზადდა TJS III ფაზის პროგრამის ფარგლებში, რომელიც საქართველოს დაცული ტერიტორიების მარკეტინგის სტრატეგიის(2018 - 2023 წლები) შემადგენელი ნაწილია წინამდებარე თავში განვიხილავთ არსებულ სამოქმედო გეგმაზე დაყრდნობით მარკეტინგულ მიმართულებებს და საკომუნიკაციო არხებს.

სტრატეგია ითვალისწინებს სწორ კომუნიკაციას, რაც ხელს უწყობს ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ძირითადი ფასეულობების დაცვას. იქიდან გამომდინარე, რომ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ერთ-ერთი სტრატეგიული მიზანია პოზიციონირდეს, როგორც ორნითოფაუნით ყველაზე მდიდარ და ღირსშესანიშნავ ადგილად კავკასიაში, ადგილის ბრენდინგი, კომუნიკაცია სხვადასხვა არხებით ამ ძირითადი მიმართულებით უნდა მუშაობდეს.

წლიური მარკეტინგული კამპანია გარდა საიმიჯო ზოგადი კლიპებისა უნდა შეიქმნას ვიდეორგოლები, რომლებიც დაფუძნებული იქნება ზუსტად იმ იშვიათ სახეობებზე, რომლისთვისაც ფრინველების მოყვარულები საქართველოს, უახლოესი შვებულების დანიშნულების ადგილად მოიაზრებენ.

ბრენდინგი ხელსაყრელია დაცული ტერიტორიის ნიშნის გამოყენება ადგილობრივი პროდუქტის და/ან სერვისის ბრენდინგისთვის ვიზიტორთა პოზიტიური დამოკიდებულების გაზრდის მიზნით. კარგი მაგალითია ფოკის ყველი, ან ფოკის მონასტრის პროდუქცია. მაგალითად დუხობორების ყველი წეროს ლოგოტიპით.

ბეჭდვითი პროდუქცია ამ შემთხვევაში უნდა გამოიცეს როგორც ფასიანი, ასევე უფასო ბეჭდური პროდუქცია, რომელიც სრულფასოვნად მიაწვდის ინფორმაციას ვიზიტორს და ამასთან მოიტანს შემოსავალს.

კრიტიკულად მნიშვნელოვანი აკრძალვებისა და ქცევის წესების შესახებ ინფორმაციის სწორი მიწოდება. ასევე მნიშვნელოვანი ხარისხიანი ტოპოგრაფიული რუკების შემუშავება ყველა არსებულ პროდუქტზე.

საინფორმაციო ტურები და ჟურნალისტებთან ურთიერთობა. საინფორმაციო ტურის მოწყობა მედიისა წარმომადგენლებისთვის (უცხოელი ჟურნალისტებისთვის) და შემომყვანი ტუროპერატორებისთვის ის ხერხია, რომელსაც დაცული ტერიტორიების სააგენტო არაერთხელ მიმართავს, თუმცა რეგიონის ცნობადობის გაზრდის მიზნით ასეთი ტიპის აუდიტორიასთან კომუნიკაციის ინტენსივობა არის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი. კერძოდ, საჭიროა ტურიზმის ადმინისტრაციასთან მჭიდრო თანამშრომლობა და გაიცანი საქართველოს პროექტში მონაწილეობა.

აგრეთვე უცხოელის ჟურნალისტების საინფორმაციო ტურების შესახებ ინფორმაციის მოგროვება და ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიაზე ვიზიტის შეთავაზება. ასევე შესაძლებელია ამ სეგმენტზე მომუშავე ტუროპერატორებთან მჭიდრო კონტაქტის საფუძველზე მათი უცხოელი პარტნიორების მოწვევა.

მედია ტურის დაგეგმვისას გასათვალისწინებელი იქნება საერთაშორისო მედია ბაზრის კვლევა, რათა მიზნობრივად და თემატურად მოხდეს პრესის, ტელევიზიის, თავისუფალი ჟურნალისტების ე.წ. freelancers შერჩევა

ჯდტ-ს მონაწილეობა საერთაშორისო გამოფენებში და ადგილობრივ ღონისძიებებში ცნობადობის გაზრდისა და მიზნობრივი აუდიტორიის მოზიდვის, ხოლო ადგილობრივ მოსახლეობაში ლოიალობის გაზრდის მიზნით; მაგალითისთვის კარგი იქნებოდა ჯავახეთის დაცული ტერიტორიები წარმოდგენილი ყოფილიყვნენ საერთაშორისო ტრადიციული რეწვის ფესტივალზე რაბათში, ახალციხეში.

კალენდარული ღონისძიებების ორგანიზება თემის ჩართულობით მთელი წლის განმავლობაში ცნობადობისა და მოთხოვნის გაზრდის მიზნით (განსაკუთრებით პასიურ და გარდამავალ სეზონებზე);

საინფორმაციო ბროშურების განთავსება დიდ სასტუმროებსა და საინფორმაციო ცენტრებში, ერთდღიანი ან რამოდენიმე საათიან აქტივობებზე კონცენტრაციით.

სოციალური მედია - ინტერნეტ მარკეტინგი ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მომსახურებებისა ან თუნდაც ისტორიების განთავსება სოციალურ ქსელებში, მაგალითად „ერთი ვარხვის ისტორია“, როგორ მოფრინდნენ დაიბუდეს, გაუჩნდათ შთამომავლობა და შემდეგ გაფრინდნენ; ან ინსტაგრამ-კამპანიები - „რეინჯერის ერთი დღე“; ან ადგილობრივი თემისა და ფრინველების ჰარმონიული თანაცხოვრება, ბუღდაშენი და გორელოვკას მაგალითი. Tripadvisor-ზე რეგისტრაცია და აქტიური კომუნიკაცია პოტენციურ ვიზიტორებთან.

არსებულ მარშრუტებზე ონლაინ აპლიკაციების შექმნა, რომლის ჩამოტვირთვაც ვებ გვერდიდან უნდა იყოს შესაძლებელი მობილურ ტელეფონში. აპლიკაცია უნდა მოიცავდეს სანახაობრივად საინტერესო ადგილების, სახეობების და სერვისების (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) GPS კოორდინატებს ტერიტორიის პოპულარიზაციის მიზნით.

5.3.5 შემოსავლების მიღების შესაძლებლობები

წარმატებული ტურისტული ადგილი ნიშნავს ტურისტულ ღირსშესანიშნაობას, ხარისხიან მომსახურებასა და გამართულ ინფრასტრუქტურას, ეს ყველაფერი პირველ ეტაპზე ინვესტიციას საჭიროებს, რომელსაც აქამდე ჯდტ დონორი ორგანიზაციების დახმარებით ახორციელებდა. თუმცა მიუხედავად ინვესტირებისა რამოდენიმე პროდუქტმა არ გაამართლა ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო.

იმისათვის რომ დაცულმა ტერიტორიებმა შეასრულონ მათი არსებობის ძირითადი ფუნქცია, კერძოდ დაიცვან ბიომრავალფეროვნება, ამისთვის საჭიროა ფინანსური მხარდაჭერა, ხოლო იმისათვის, რომ კომპენსირდეს ადგილობრივი მოსახლეობისთვის შეზღუდული ტერიტორიის ტრადიციული გამოყენება საჭიროა მათთვის ალტერნატიული შემოსავლის წყაროს შეთავაზება. ორივე შემთხვევაში ეს როლი მდგრადად განვითარებულ ტურიზმს აკისრია.

დაცულ ტერიტორიებზე შემოსავლების გენერირება შესაძლებელია:

- ყველაზე სენსიტიურ ტერიტორიებზე შესვლის გადასახადის დაწესებით, საფასურის გადახდა შეიძლება სამსახსოვრო ხელნაკეთი სამაჯურით იდენტიფიცირდეს, რომელსაც ასევე კონსერვაციაში შეტანილი წვლილის დატვირთვა ექნება (მაგ. www.4ocean.com);
- ღამისთვის ობიექტების ან ადგილების გაქირავებით არსებული საკარვე ადგილები და კოტეჯები კარწახზე, დამატებითი ინფრასტრუქტურის განვითარების შემთხვევაში დაემატება შედარებით ძვირადღირებული საკარვე ადგილებისა და კოტეჯების გაქირავება;

- **ბეჭდური მასალა.** ორენოვანი ბროშურები თითოეულ კლასტერზე დეტალური რუკებით, საფოსტო მარკები, ღია ბარათები;
- **გიდი რეინჯერების ან გიდების მომსახურება** იმ შემთხვევაში, თუ გიდებს ექნებათ ხელშეკრულება დაცული ტერიტორიების სააგენტოსთან (აღნიშნული მოდელი, გამოყენებულია პრომეთეს მღვიმეში);
- **იჯარის საფასური.** ნებისმიერი სტრატეგიული ტურისტული პროდუქტი, კარგად განვითარების შემთხვევაში შეიძლება შეთავაზებული იყოს ინვესტორისთვის, რომელიც თვითონ განავითარებს და შემდეგ იჯარის სახით გადაუხდის საფასურს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს (ებრაული ინვესტიცია დაშბაშის კანიონის მაგალითზე) ასევე დონორის მიერ დაფინანსებული ნებისმიერი პროდუქტის (მაგალითად კაფე და სამუშაო სივრცე ვიზიტორთა ცენტრთან) გაცემა შეიძლება სამართავად ადგილობრივ მოსახლეზე, ამის მაგალითები არაერთია თითქმის ყველა დაცულ ტერიტორიაზე., **სუვენირების დახლების იჯარა** (მაგ. ეთნოდიზაინის მაღაზია ვარძიაში)
- აქტიური და ექსტრემალური ტურისტული პროდუქტის განვითარების შემთხვევაში მნიშვნელოვანია რომ პირველი წელი ოპერირება განახორციელოს პროდუქტის განმავითარებელმა, ერთი წლის განმავლობაში კი მომზადდნენ შესაბამისი კადრები, მხოლოდ ამის შემდეგ გადაიზაროს ჯავახეთის დაცულმა ტერიტორიებმა;
- **ონლაინ მაღაზია** ბროშურების, ფოტოების, რუკები ონლაინ გაყიდვა;
- **ალჭურვილობის გაქირავება** აღნიშნული მომსახურება იქნება მომგებიანი, თუ კონკრეტული აქტივობისთვის საჭირო ალჭურვილობის გაქირავება მოხდება. მაგალითად კარვის, ველოსიპედის
- სტაციონალური ჭოგრითების საფასური;
- **მართული ტურისტული პროდუქტების** (საინტერპრეტაციო ბილიკები) კონცესია;
- **საკონფერენციო დარბაზის გაქირავება;**
- **ჯდტ-ს ეკო კლუბის შექმნა.** შესაძლოა ჯდტ-მ შესთავაზოს საგანმანათლებლო გაკვეთილები/კურსები (გარემოსდაცვითი, ზოოლოგიური, ბოტანიკური) გათვლილი სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფებზე (6 დან 12 წლამდე). მოდულების შედგენისას გათვალისწინებული უნდა იყოს ინტერაქტიული მეცადინეობები და სასწავლო გასვლითი პრაქტიკები ჯდტ-ზე. მოდელად შესაძლებელია ავიღოთ ზოოპარკის საგანმანათლებლო ცენტრის ზოოკლუბი.

5.3.6 ვიზიტორების და სერვისის მართვა

იმისათვის, რომ ტურიზმმა არსებულ ბიომრავალფეროვნებას ზიანი არ მიაყენოს. მნიშვნელოვანი ვიცოდეთ ვიზიტორთა რაოდენობის ზედა ზღვარი, სხვანაირად რომ ვთქვათ უნდა დადგინდეს ყველა ტერიტორიისთვის სეზონური გამტარუნარიანობა, რომელიც საფუძვლად დაედება ვიზიტორთა მართვის გეგმას.

ვიზიტორთა გადანაწილება შეიძლება დავიწყოთ ვიზიტორების მოზიდვის ეტაპიდან, კერძოდ პროდუქტის დივერსიფიცირებით და გეოგრაფიულად გაფანტული მიზიდვის წერტილების გაჩენით.

ამის მაგალითია დაშბაშის კანიონი, რომელიც ალგეთის ეროვნული პარკის ყველაზე მონახულებადი ტერიტორიაა, თუ შევადარებთ ამ ერთი კანიონის ვიზიტორთა რაოდენობას მთლიანი პარკის ვიზიტორთა რაოდენობას, შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ ის ტურისტული ნაკადი, რომელიც დაშბაშის კანიონს ერთ დღეში სტრუმრობს ეროვნულ პარკს თავად შეიძლება ერთი თვის განმავლობაში არ ჰყავდეს. ამიტომ ვიზიტორთა მენეჯმენტი გულისხმობს ადგილის გამტარუნარიანობის გარდა

მომავალ ვიზიტორთა აქტივობების, დარჩენის ხანგრძლივობის და წარმომავლობის წინასწარ განსაზღვრას.

არსებული სიტუაციით, ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე ვიზიტორთა ჭარბ რაოდენობაზე ჯერ ძალიან ადრეა ლაპარაკი, თუმცა პრომეთეს და მარტვილის კანიონის შემთხვევას თუ გავიხსენებთ მომსახურების განვითარებასთან ერთად საჭიროა აღნიშნულის გათვალისწინებაც.

ტურისტული კლასტერების შექმნის პირობებში ვიზიტორთა ნაკადებზე უნდა ვისაუბროთ კლასტერის შიგნით, თუმცა მათი მართვა ინფრომაციის გაცემის პირველი ადგილიდან უნდა დაიწყოს, კერძოდ ვიზიტორთა ცენტრიდან ან ვებ გვერდიდან.

ინფორმაცია დაცულ ტერიტორიამდე მიღწევადობის ყველა კომპონენტს, ინფრომაციის შინაარსი ავტომატურად მართავს ტურისტის ტრაექტორიას, თუ რომელ სასტუმროში უნდა წავიდეს, სად უნდა იკვებოს რა უნდა ჭამოს, რომელი ტურისტული ინფრასტრუქტურით ისარგებლოს და ა.შ.

ვიზიტორთა სამართავად შემდეგი ინსტრუმენტები გამოიყენება:

- ზონირება, ან ტრაექტორიის განსაზღვრა, რაც გულისხმობს მანიშნებლების მეშვეობით ტურისტების საფეხმავლო ტრაექტორიის განსაზღვრას, ან ავტომობილის გადაადგილების, ცხენით გადაადგილების აკრძალვა გარკვეულ ტერიტორიაზე;
- კონკრეტული საფეხმავლო ბილიკების ან მარშრუტების შემუშავება, რომელიც ან სირთულის ან შინაარსის მიხედვით ავტომატურად აკეთებს ტურისტების გაფილტვრას;
- ერთი ტერიტორიის განტვირთვის მიზნით დამატებითი პროდუქტის განვითარება ან ახალი ატრაქციის შექმნა;
- ფასის დაწესება ან გაძვირება(ეფექტური ბარიერია თუ მოთხოვნა აჭარბებს მიწოდებას).

ტურისტის, ვიზიტორის უსაფრთხოება

იმ შემთხვევაში თუ ზოგიერთი გარემო პირობების გამო *(მაგალითად ციგურების ტური მზიან ამინდში) ან ინფრასტრუქტურის დაზიანების შემთხვევაში (მაგალითად წყალმოვარდნის დროს ხიდების დაზიანება) მნიშვნელოვანია ბილიკის ან ტურისტული მომსახურების გაწევის ადგილზე მყისიერად დაიდგას გამაფრთხილებელი ნიშანი, რომ ბილიკი დახურულია ან მომსახურება შეწყვეტილია.

- ვიზიტორთა მონიტორინგი მნიშვნელოვანია მათი ნაკადების მართვისთვის, ამისთვის რასაკვირველია მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მათი ვიზიტის მოტივატორის, ხანგრძლივობის, ინტენსივობის, ვიზიტის დროს წარმოქმნილი წინააღმდეგობის და ასევე მათი წარმომავლობის შესახებ, ამ ყველაფრის გასაგებად მნიშვნელოვანია ბილიკებზე მოხდეს მათი რეგისტრაცია და ასევე მოხდეს კითხვარის შევსება (კითხვარი იხილეთ დანართად).

ვიზიტორთა რეგისტრაციის სხვადასხვა ფორმები არსებობს, კერძოდ თვით რეგისტრაცია საინფორმაციო ცენტრში, ან რომელიმე თავშესაფარში, გამოკითხვა ინფრომაციის გაცემის ადგილას, ძირითადად ვიზიტორთა საინფორმაციო ცენტრებში და ელექტრონული რეგისტრაცია.

5.3.7 მონიტორინგი და უკუკავშირი

ეკოტურიზმის სტრატეგია გრძელვადიანი გეგმაა და მოიცავს პროგნოზს ათ წლიანი ხედვით და 6 წლიანი განვითარების გეგმით. მის განხორციელებაზე პასუხისმგებელია უშუალოდ ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია და დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ხელმძღვანელი პირები. წარმოდგენილი ტაქტიკური სამოქმედო გეგმა ექვემდებარება რეგულარულ მონიტორინგსა და იზომება კონკრეტული ინდიკატორებით.

აღნიშნული სტრატეგია შემუშავდა სამუშაო ჯგუფთან ერთად, რომლის ტრანსფორმირება უნდა მოხდეს სტრატეგიის განხორციელების მონიტორინგ ჯგუფად, რაც გულისხმობს რომ სტრატეგიის განხორციელების შედეგების შეფასება და მისი რეალობასთან ადაპტაცია საჭიროების შემთხვევაში უნდა მოხდეს ყოველწლიურად. ამ შეხვედრებზე უნდა იყოს ასევე განხილული შიდა ან გარე ფაქტორებით გამოწვეული ცვლილებები და პრობლემების დაძლევის გზები.

ამის გათვალისწინებით, მონიტორინგი უნდა ორიენტირებული იყოს ისეთ ინდიკატორებზე როგორც არის:

- დაგეგმილ კლასტერებში წარმოქმნილი ახალი ტურისტული მომსახურებების რაოდენობა
- ვიზიტორთა რაოდენობა, საერთო და თითოეულ ბილიკზე
- წარმატებული და თვითმყოფადი ინვესტიციების რაოდენობა. და ა.შ

თითოეულ სტრატეგიულ მიზანს აქვს შუალედური და გრძელვადიანი ინდიკატორები, რომელსაც მაკონტროლებელი ჯგუფი მონიტორინგისთვის იყენებს, ეს ინდიკატორები ძირითადად წარმოადგენენ ტურისტების რაოდენობრივ მაჩვენებელს, მათ დანახარჯებს, გამოყენებულ მომსახურებას.

შუალედური მონიტორინგის დროს შესაძლებელია აღმოჩენილმა ხარვეზებმა მოითხოვოს სტრატეგიული სამოქმედო გეგმის ცვლილება, რაც მონიტორინგის ჯგუფმა რეაგირებისთვის ადმინისტრაციასთან ერთად უნდა შეიმუშაოს.

არსებული რეალობის რადიკალური ცვლილებების შემთხვევაში უნდა მოხდეს ასევე სტრატეგიული მიზნების, პროცედურული ღონისძიებებისა და საქმიანობების ადაპტაცია, ხოლო ცვლილებების ძირითადი ამოსავალი წერტილი ისევ დაცული ტერიტორიებზე არსებული ტურიზმის მდგრადი განვითარება უნდა იყოს.

ასევე მნიშვნელოვანია ანალიზი გაკეთდეს დაცული ტერიტორიების ეკოტურიზმის სტრატეგიის პირდაპირი თუ ირიბი ზეგავლენის ადგილბრივ თემზე, ზეგავლენის პირაპირი ინდიკატორი ახალი ტურისტული ობიექტები, არსებულის ექსპანსია და გაზრდილი შემოსავლებია.

იქიდან გამომდინარე, რომ ეკოტურიზმი ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის ყოველდღიურ საქმიანობათა რიცხვს უნდა შეემატოს, მნიშვნელოვანია არსებული გეგმის ყოველწლიური მონიტორინგი, სამ წელიწადში ერთხელ განვითარების შეფასება და დაგეგმილი და არსებული მდგომარეობის შედარებითი ანალიზი, ხოლო მეხუთე წელს განხორციელების ანალიზი.

გარდა ამისა, ეროვნული პარკის ადმინისტრაცია ანგარიშვალდებულია დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ყოველი წლის ბოლოს წარუდგინოს მომავალი წლის განსაზღვრული პრიორიტეტები და წლიური სამოქმედო გეგმა. ასევე მოამზადოს კვარტალური ანგარიშები დაგეგმილი ქმედებების განხორციელების შემდგომ.

6. დასკვნა

იქიდან გამომდინარე, რომ წინამდებარე დოკუმენტის სტრატეგიული ნაწილი ეფუძნება დეტალურ მრავალშრიან სიტუაციურ ანალიზს, იგი ასახავს რეალისტურ პროგნოზს ჯავახეთის დაცული ტერიტორიებზე ეკოტურიზმის განვითარებისთვის.

იმ შემთხვევაში, თუ მოხდება არსებული გეგმის ყოველწლიური შეფასება, დაგეგმილი აქტივობების თანმიმდევრული განხორციელება, შესაძლებელია, რომ ჯავახეთის მხარე და მისი დაცული ტერიტორიები არამარტო საქართველოს, არამედ რეგიონის ახალ პოპულარულ ტურისტულ მიმართულებად იქცეს.

სტრატეგიაში ასახული მიდგომა ახალი სიტყვა იქნება დაცული ტერიტორიების პოზიციონირებაში, სადაც სტრატეგიული ეკოტურისტული პროდუქტი განხილული არის რეგიონის წარმოჩენის ინტეგრირებულ ნაწილად, არა მარტო ბუნებრივ, არამედ კულტურულ ღირსშესანიშნაობაზე დაყრდნობით.

აღსანიშნავია, რომ არსებული სტრატეგიის წარმატებით განხორციელება დამოკიდებულია არამარტო ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციაზე და რეგიონში არსებულ ძირითად დაინტერესებულ მხარეებზე, არამედ დაცული ტერიტორიების სააგენტოს რიგ გადაწყვეტილებებზე და ცვლილებებისადმი მზაობაზე. უფრო გლობალურად კი მდგრად საკადრო პოლიტიკაზე საჯარო სექტორში და გადაწყვეტილებების თანმიმდევრულობაზე.

7. საბაზისო ლიტერატურა და წყაროები

1. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტ გეგმა. www.macne.gov.ge
2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა 2017-2023. ლელა ხარტიშვილი
3. „ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის განვითარების დოკუმენტი“ - რიჩარდ დენმანი, ლელა ხარტიშვილი
4. საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია. www.gnta.ge
5. დაცულ ტერიტორიებზე ტურიზმის განვითარების დაგეგმვის და ტურიზმის მართვის სახელმძღვანელო. ი.იანეცი. ლ.ხარტიშვილი. 2015 TJS II. www.tjs-caucasus.org
6. საქართველოს დაცული ტერიტორიების ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგია 2017-2025 (TJS 2). www.tjs-caucasus.org
7. ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტის განვითარების გეგმა. CIDA, CARE 2013
8. სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის განვითარების სტრატეგიას 2014-2021. www.mrdi.gov.ge
9. სამცხე-ჯავახეთის რეგიონალური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიასთან 2015-2020
10. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. www.geostat.ge
11. საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია. www.gnta.ge

12. <http://www.europarc.org/nature/european-charter-sustainable-tourism/>
13. Tourism and Visitor Management in Protected Areas Guidelines for sustainability IUCN
14. Tourism Supporting Biodiversity UNEP and CBD, 2015

8. დანართები

1. ნინოწმინდისა და ახალქალაქის მუნიციპალიტეტების მატერიალურ-კულტურული ბაზა
2. ჯავახეთის დაცული ტერიტორიების ეკოტურიზმის განვითარების სტრატეგიის სამოქმედო გეგმა
3. ტურისტული მომსახურების მომწოდებლების შეფასება ჯავახეთის დაცულ ტერიტორიებზე
4. ტუროპერატორების კვლევის ანგარიში ჯავახეთის დაცული ტერიტორიებისთვის
5. ტრეინინგ პროგრამა ტურისტული მომსახურების მომწოდებლებისთვის
6. ვიზიტორთა კმაყოფილების შეფასების კითხვარი ჯავახეთის დაცული ტერიტორიებისთვის

დანართი 01: მატერიალურ-კულტურული ბაზა

არსებული მატერიალური - კულტურული ძეგლების შეფასება							
ობიექტი/ შეფასება	მიმდებარე ტურისტული ინფრასტრუქტურა (კაფე, რესტორანი, მაღაზი და ა.შ.)	მიღწევადობა (გზა, მანქანით, ფეხით, ცხენით და ა.შ.)	მდგომარეობა (ავარიული, განახლებული, რესტავრირებული და ა.შ.)	მოკლე აღწერა	შეფასება: 1 – ღირს შეჩერება 2 – ღირს დათვალიერება; 3 – ღირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	არსებული საინფორმაციო საშუალებები (ბროშურები, რუკები, ვებ-გვერდი)	პასუხისმგებელი პირი/ორგანიზაცია
ძეგლი							
სოფ. ტამბოვკა ყორღანები	არ არის	თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალურ გზიდან გადასახვევი, ფარავნის ტბის დასაწყისში, მარჯვნივ გრუნტის გზა	დამაკმაყოფილებელი უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	ყორღანები განეკუთვნება ბრინჯაოს ხანას – ძვ. წ. მე-4-2 ათასწლეულები /შუა ბრინჯაოს ხანა – ძვ.წ. მე-3 ათასწ. მე-2 ნახევარი – ძვ.წ. მე-17ს. ობიექტის თავდაპირველი ფუნქცია იყო რელიგიური, რიტუალური/სამაროვანი/პანთეონი/სასაფლაო/ყორღანული ველი	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები, ონლაინ სივრცეში	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
შაორის მეგალითური ციხე და ნამოსახლარი	არ არის	სოფელი ტამბოვკა დან საფეხმავლო	დანგრეული უსაფრთხოების ნორმები დაცული არის,	შაორის ციხე შუასაუკუნეების სახიზარი იყო. მას XIX საუკუნიდან ქოროღლის ციხესაც უწოდებენ. ის წინაქრისტიანული მეგალითური	3 – ღირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდ	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის

		ბილიკით ავდივართ დანიშნულების ადგილამდე.	ძირითადი საფრთხე სეზონურად მეცხვარე ძაღლებია	ნაგებობაა (ძვ.წ. II ათასწლ.), რომელიც მდებარეობს ზღვის დონისა 2752 მეტრზე.		რეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები , ჯავახეთის გზამკვლევი	სამინისტრო
ყორდანები შაორის მთის ძირში	არ არის	ყორდანება მდე მისვლა შესაძლებელია თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზიდან ფარავნის ტბის უკიდურეს წერტილში მარჯვნივ გადახვევის შემდეგ გრუნტის გზით. სოფელ ასფარადან 1 კილომეტრში გზის მარჯვენა და მარცხენა მხარეს დავინახავთ ყორდანებს.	კარგ მდგომარეობაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	ყორდანები, რომლებიც მდებარეობენ შაორის მთის ძირში განეკუთვნებიან ბრინჯაოს ხანის _ ძვ. წ. მე-4-2 ათასწლეულები /შუა ბრინჯაოს ხანა _ ძვ.წ. მე-3 ათასწ. მე-2 ნახევარი - ძვ.წ. მე-17 ს.ობიექტის თავდაპირველი ფუნქცია იყო რელიგიური, რიტუალური/სამაროვანი/პანთეონი/სასაფლაო/ყორდანული ველი	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
ასფარას ღვთისმშობლის ეკლესია	არ არის	ცენტრალური გზიდან ფარავნის ტბის დასაწყისში სოფელი ახალი ხულგუმოს მიმართულეებით, მარჯვნივ გადახვევი	ცუდ მდგომარეობაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	დარბაზული ეკლესია, რომელიც არის ღვთისმშობლის სახელობის და თარიღდება მე-10 - მე-11 საუკუნეებით,	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო საქართველოს მართმადიდებელი ეკლესია

		ს შემდეგ გრუნტის გზით.					
ფარავნის ეკლესია, ფარავნის მცირე ეკლესია და ქარვასლა, ქვაჯვარი	არ არის	თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზით ფარავნის ტბამდე, რომლის სანაპიროზე გზის მარჯვენა მხარეს მდებარეობს სოფელი ფარავანი.	სამივე ობიექტი ცუდ მდგომარეობაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	ფარავნის ეკლესია, ფარავანა დარბაზული ტიპისაა, დათარიღებულია მე-10 საუკუნით. ის მდებარეობს შემადგენულ ბექობზე, სწორ რიგებად დალაგებული, გათლილი ლოდებითაა ნაგები. ფასადებზე მხოლოდ კონკრეტულ ადგილებშია დეკორით გაფორმება (სარკმლის თავები და კარის ბალავრის ქვა). ბალავრის ქვაზე თორმეტი მოციქულის განმსხვავებული ჯვართა რიგია გამოსახული, აღმოსავლეთის ფასადზე ფანტასტიკური ცხოველი და ა.შ. ფარავნის მცირე ეკლესია თარიღდება XIII-XIV საუკუნეებით. ის მომცრო, ზოგჯერ წვრილი ქვით ნაგები ეკლესიაა ყოველგვარი მორთულობის გარეშე. ფარავნის ქარვასლა შუა საუკუნეებით თარიღდება (სავარაუდოდ XII ს). ნაგებია ნაცრისფერი თლილი ქვითა და აგურით. ქარვასლის სიგრძე 26 მ ყოფილა, კედლის სისქე კი 1.45მ. სამნავიანი ოთკუთხა ფორმის ნაგებობა მოიცავდა 15 ოთახს. ნაგებობა შედარებით შემონახული სახით არსებობდა 1927 წლამდე. ამჟამად იგი განადგურებულია. დასახელებული ორი ეკლესიიდან ერთ-ერთზე შემორჩენილი იყო ქართული ასომთავრული წარწერა. 2,5 მეტრი სიმაღლის ცილინდრული მენჯირი, რომელიც გადააკეთეს ქვაჯვარად, სადაც თამარ მეფის მოჭრილი ფულის ემბლემა გამოსახული	2 – ღირს დათვალ იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია
ფოკის წმ. ნინოს სახელობის დედათა მონასტერი	აგროტური სტული მეურნეობა მაღაზიით	ეკლესიამდე მისვლა შესაძლებელია თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზით ფარავნის ტბამდე, რომლის სანაპიროზე გზის	კარგ მდგომარეობაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	ფოკას წმ. ნინოს ეკლესია 1027 წელსაა აგებული. ნაგებია თლილი ადგილობრივი ქვით. დარბაზული ტიპის ნაგებობაა. შესასვლელი სამხრეთიდან აქვს. აღმოსავლეთის კედელში ერთი ხოლო სამხრეთის კედელში ორი თაღოვანი სარკმელია. სამხრეთის კედელზე რამდენიმე წარწერაა შესრულებული „ქრისტე ადიდე ბაგრატ კურაპალატი“, „ქრისტე ძეო და სიტყუაო ღმრთისაო ადიდე იოვანე ოქროპირი, ქართლისა	2 – ღირს დათვალ იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია

		მარჯვენა მხარეს მდებარეობს სოფელი ფოკა.		კათალიკოზი ორთავე შინა ცხორებათა ამენ“, „ქ. სახელითა ღმრთისაითა მე ზავრელი ღირს ვიქმენ შენებასა წმიდაისა ამის ეკლესიისა საფუძველი დაიდუა მე თანა დავშუერ ხელოსანი ვიყავ ოქროპირისა ქართლისა კათალიკოზისა“, „ქრისტე ადიდე მიქელ ქართლისა ბნესალარი“. თავდაპირველად გაიხსნა ტიხრული მინანქრის სახელოსნო “ფოკანი”, სადაც დამზადდა მრავალი საეკლესიო ნაკეთობა, ხატები და საიუველირო ნაწარმი, რითაც დიდი წვლილი შეიტანა მინანქრის აღორძინების საქმეში საქათველოში. მონასტერთან არსებებობს ასევე საკვირაო სკოლა ყველის მცირე ქარხანა, სადაც ძველი ჯავახური ტრადიციით მზადდება 16 სახეობის ყველი.		ფეისბუქ გვერდი და ებგვერდი	
სოფელი განძანის ეკლესიები, განძანის ხიდი, განძანის მენჭირი “ქათ-ქარ”	სოფელში მდებარეობს კვების ობიექტი	ეკლესიება მდე მისვლა შესაძლებელია თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზიდან სოფელი განძანის მიმართულებით მიმავალი გრუნტის გზით. სოფლის ცენტრში, ერთმანეთთან ახლოს მდებარეობს ეკლესიები . ხიდი ეკლესიების მოსანახულებლად უნდა გაიარო, მენჭირი მდებარეობს სოფლის	უსაფრთხოების ნორმების დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	განძანის ეკლესიები - დარბაზული ეკლესიები (XIII-XIVს.) ერთი ეკლესია მოპირკეთებულია მოწითალო ფერის სუფთად გათლილი ბაზალტით, ხოლო მეორე ნაგებია მოწითალო ფერის ანდეზიტური ტუფით. შემორჩენილია ჩუქურთმები და ძველი ლაპიდარული წარწერები. მოხსენიებულია გიორგი ბრწყინვალე. განძანის მიდამოებშია აგრეთვე ნათლისმცემლის ეკლესია (განვ. შუა სს.), ეკლესია (X-XIს.), ეკლესია (განვ. შუა სს.). ეს უკანასკნელი მდებარეობს სასაფლაოზე და შემორჩენილია ლაპიდარული წარწერები. სოფელში ასევე გვხვდება XIX საუკუნის წმ. კარაპეტის სახელობის სომხური ეკლესია. განძანის ხიდი ორმალიანი ნაგებობაა და მდ. ფარავნისწყლის გაღმა და გამოღმა არსებულ სოფლის მხარეებს აკავშირებს. კედლები წითელი და რუხი ფერის, შესაბამისად თლილი და ნახლეჩი ქვებითაა ნაგები. ხიდს ორივე მხარეს მოაჯირზე დაბალი კედელი გასდევს ასეთივე ქვებით და არეული წყობით ნაშენი. ნახევარწრიულად გადაყვანილი თაღები გათლილი ქვებითაა ნაგები. განძანის მენჭირი “ქათ-ქარ”-ი მეგალითური კულტურის უძველესი ძეგლია - “ვეშაპი”, “ვიშაპი”, რომელიც წარმოადგენს 2 მ სიმაღლის ვერტიკალურ მონოლით თევზისა და	3 – ღირს რომ ცალკე შეიმჩნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტროს საქართველოს მართმადიდებელი ეკლესია	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს საქართველოს მართმადიდებელი ეკლესია

		განაპირას, მიღწევადია საფეხმავლო ბილიკით		ფრინველის გამოსახულებით. თარიღდება ძვ. წ. I ათასწლეულით.			
სოფელი საღამოს ეკლესიები	კვების ობიექტები და ერთი სასტუმრო სოფელ საღამოში (სასტუმროს ფუნქციონირების საკითხი გაურკვეველია)	ეკლესიება მდე მისვლა შესაძლებელია თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზიდან, მარცხენა მხარეს, სოფელი საღამოს ტერიტორიაზე გზის პირად.	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია მხოლოდ ნაწილობრივ	საღამოს ეკლესიები დარბაზული სტილისაა, ერთი ეკლესია (X ს.) მოპირკეთებულია სუფთად გათლილი ანდეზიტით. შემორჩენილია ჩუქურთმები, ბარელიეფური გამოსახულებები. მეორე ეკლესია (XIII ს.) სოფლის ცენტრში მდებარეობს. შემორჩენილია რამდენიმე ბარელიეფური გამოსახულება. მესამე ეკლესია (XIII ს.) სოფლის სამხრეთ ნაწილშია. ნაგებია რუხი და ვარდისფერი ქვების მონაცვლეობით. შემკულია ჩუქურთმებით. ეკლესიების ეზოებში შემორჩენილი საფლავის ქვების შემკულობა უმდიდრესია მთელ ჯავახეთში. შემორჩენილია ლაპიდარული წარწერები.	2 – ღირს დათვალ იერება; (მხოლოდ ტბასთან ერთად მიმართე ბაში)	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამსახურის ცნობარი	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს საქართველოს მართლადი დებელი ეკლესია
სოფელი სათხეს ეკლესია და მეგალითური ციხე	არ არის	მისვლა შესაძლებელია თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზიდან გრუნტის გზით სოფელ სათხემდე.	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია ცუდ მდგომარეობაშია	1027-1065 წწ. სათხეს ეკლესია ბალავრის ქვის წარწერით აღმენებია ბაგრატ მეოთხის ერისთავს ფარსმან თმოგველს (1065 წლამდე). ეკლესია დარბაზულია, ნაგებია კარგად გათლილი ფერადოვანი წითელი და მოყვითალო ფერის ქვით. შესასველელი დასავლეთიდან და სამხრეთიდან ქონდა (სამხრეთის ამოშენებულია). აღმოსავლეთით ნახევარწრიული აბსიდი, რომლის ღერძზე ერთი ფართო და თაღოვანი სარკმელია. სამხრეთ კედელზე შესრულებული წარწერა და რელიეფური გამოსახულება ახლა სომხური ეკლესიის ინტერიერშია მოქცეული. ციხე მტკვარ-არაქსის ეპოქით (ძვ. წ. III ათასწლეული) ათარიღებენ მკვლევარები. ციხის კედლების დიდი ნაწილი დარღვეულია – გადმოსახლებულებს მისი ქვები სახლების ასაშენებლად მოუხმარიათ.	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სამსახურის ცნობარი	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს საქართველოს მართლადი დებელი ეკლესია
გორელოვკის "ობოლთა სახლები"	კვების ობიექტები	"ობოლთა სახლებამდე" მისვლა შესაძლებელია ნინოწმინდა-ბავრას ცენტრალ	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	რუსული წარმოშობის რელიგიური სექტის წარმომადგენლებმა (სულისთვის მებრძოლებმა) დაარსეს 1847 წელს სოფელ გორელოვკაში "ობოლთა სახლები", სადაც თავს იყრიდა მათ მიერ შექმნილი დოვლათი და ნაწილდებოდა. პირველ რიგში სოციალურად დაუცველებდე და	3 – ღირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის	ადგილობრივი თემი

		ური მაგისტრა ლით		სწორედ ამიტომ დაარქვეს ამ ადგილს “ოხოლთა სახლები”. ისინი არა მხოლოდ თავშესაფრის როლს ასრულებდნენ, არამედ აქ განთავსებული იყო თემის ხელმძღვანელობაც. 2009 წელს დუხოზორთა კულტურის ამ ერთ-ერთ უკანასკნელ ძეგლს მუზეუმის სტატუსი მიენიჭა. ზოგადად ძალიან საინტერესოა სოფლის მთელი კულტურული ლანდშაფტი		საარქივო მასალები სამცხე - ჯავახეთის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	
ყაურმის ხუთმალიანი ხიდი	არ არის	“ტონთიოს ხიდამდე” მისვლა შესაძლებელია თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზიდან გრუნტის გზით სოფელ ყაურმამდე.	უსაფრთხოების ნორმების დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	ყაურმის იგივე ტონთიოს ხუთთალიანი ხიდი თარიღდება XIII-XIV საუკუნეებით. ის გადებულია მდინარე ფარავანზე. მისი სიგრძე 72 მეტრი, სიგანე კი 3 მეტრია. ნაგებია გათვლილი ქვისაგან. ძველად სამხრეთ საქართველოში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სამიმოსვლო მაგისტრალი იყო. მასზე ბიზანტიიდან, შემდგომ კი თურქეთიდან და სომხეთიდან აღმოსავლეთ საქართველოში მომავალი ერთ-ერთი ცენტრალური გზა გადადიოდა. ხიდს წინა მხრიდან (დინების საპირისპირო მხრიდან) წყლის ამრიდ - მიმართულებები აქვს ბურჯებზე მიშენებული, რომელიც ბურჯებს იცავს მოდიდებული წყლის ტალღების და მუდმივი ნაკადისაგან. მის სიახლოვეს ხიდის აგების გამო ამჟამად თითქმის უმოქმედოა.	3 – ღირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
ყაურმის ეკლესია - ტონთიოს წმ. გიორგის ეკლესია	არ არის	ეკლესიამდე მისვლა შესაძლებელია გრუნტის გზით	უსაფრთხოების ნორმების დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	ყაურმის ეკლესია - ტონთიოს წმ. გიორგის ეკლესია დარბაზული სტილისაა, თარიღდება 1023-1027 წლებით, ნაგებია გათლილი მოვარდისფრო კვადრებით. შესასვლელი სამხრეთიდან აქვს. კარი გარედან არქიტრავულია, შიგნიდან თაღოვანი. ინერტიერი მხოლოდ აღმოსავლეთ და დასავლეთ კედელში გაჭრილი თაღოვანი სარკმლებით ნათდება. ტაძრის სამკაულს წარმოადგენს: დასავლეთი საკრძოლის ორმაგი მოჩარჩოება, რომელშიც გამოყენებულია სადა ლილვები, მცენარეული და დეკორატიული ორნამენტი. სამხრეთ კედელში ჩადგმულია კვადრატული ქვა, რომელზეც ექპარისტის სცენაა გამოსახული: ღომები და ფარშევანგები მცენარეულ დეკორში. “ყაურმა”	2 – ღირს დათვალი იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

				თურქულენოვანი ტოპონიმია და თურქეთიდან გადმოსახლებულმა სომეხმა მოსახლეობამ დაამკვიდრა. სოფლის ქართული სახელია "გორვაკე"			
ჯიგრაშენის ეკლესიები	არ არის	ეკლესიება მდე მისვლა შესაძლებელია თბილისი-კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზიდან სოფელი ჯიგრაშენის მიმართულებით	კარგ მდგომარეობაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	სოფელში ორი ეკლესიაა. ქართული ეკლესია დარბაზული ნაგებობაა, ნაშენია ნათალი ქვით. თარიღდება მე-10 საუკუნით. შესასვლელი დასავლეთიდან აქვს. აღმოსავლეთის და დასავლეთის კედელში ერთი, სამხრეთის კედელში კი ორი სარკმელია. აღმოსავლეთით ნახევარწრიული აბსიდა, მისი კონქი კაპიტელებიან მხრებზე გადასულ თაღს ეყრდნობოდა. დარბაზის კამარა გრძივ კედლებში გაკეთებულ კაპიტელიან პილასტრებზე გადასულ თაღს ეყრდნობოდა. ამჟამად აღდენის შედეგად არც პილასტრებია და არც საბჯენი თაღი. საკურთხეველი ამალეებულია. ტაძარს დასავლეთ კიდეში, სახურავზე დადგმული აქვს სამრეკლო ფანჯატური. ხოლო მეორე, სომხური ეკლესია თარიღდება მე-19 საუკუნით	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო ქართული მართმადიე ბელი ეკლესია, სომხური ეკლესია	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო ქართული მართმადიე ბელი ეკლესია, სომხური ეკლესია
მამწვარას ეკლესია	არ არის	ასფალტირებული გზა	ცუდ მდგომარეობაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	მამწვარას ეკლესია თარიღდება შუა საუკუნეების მე-4 – მე-18 საუკუნეებით. ის დარბაზული ეკლესიაა, რომელიც ნაგებია მოზრდილი უსწორმასწორო რუხი ფერის ქვით. ნახევარწრიული აბსიდა გარეთაა გამოწეული. შესასვლელი ჩრდილოეთიდან აქვს. კარი წირთხლებად და არქიტრავად თითო დამუშავებული ქვაა გამოყენებული. ეკლესიას აღმოსავლეთით ერთი თაღოვანი სარკმელი აქვს, რომელიც შიგნიდან გარეთკენ ვიწროვდება.	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო ქართული მართმადიე ბელი ეკლესია
დადეშის ეკლესიები	ტრადიციული რეწვის ობიექტი	ასფალტირებული გზა კარწახის მიმართულებით, გადასახვევი გრუნტის გზაზე	კარგ მდგომარეობაშია ნაწილობრივ უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	სოფელ დადეშში 2 ეკლესია, მათგან ერთი ქართული და მეორე სომხური. ძველი ქართული ეკლესია თარიღდება მე-9 - მე-10 საუკუნეებით. ეკლესია ნაგებია წითელი ტუფის ნატეხი ქვით. დარბაზული ნაგებობაა. შესასვლელი დასავლეთიდან და სამხრეთიდან ქონდა (სამხრეთის კარი ამოშენებულია). აღმოსავლეთის და დასავლეთის ფასადებში თითო თაღოვანი სარკმელია. ეკლესია გადაკეთებულია მე-19	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

				საუკუნეში: სამხრეთიდან მიდგმული აქვს სომხური ეკლესია, შესაბამისად კარი გაუქმებულია. ჩრდილოეთ კედელში ჩადგმულია ემბაზი მონოფიზიტური წესისამებრ. სომხური ეკლესია კი მე-19 საუკუნით თარიღდება.		ჯავახეთის გზამკვლევი	
ხორენის ეკლესიები	არ არის	ახალქალაქი ნინოზმინდის მაგისტრალიდან გასახვევი მარცხნივ. სოფლამდე მიდის ნაწილობრივ გაფუჭებული ასფალტისა და ნაწილობრივ გრუნტის გზა		სოფელ ხორენიაში ორი ძველი ქართული და სომხური ეკლესიები მდებარეობს. ქართული, დიდი ეკლესია თარიღდება X-XI საუკუნეებით. ის საშუალო და დიდი ზომის კვადრებით არის ნაგები. გარედან გაფორმებულია აღმოსავლეთის სარკმლის სათაურით, დასავლეთის კარის ბალავრის ქვის სამი ვარდულით და რამოდენიმე პერანგის ქვით, რომლებიც X საუკუნის ფასადებზეა შერჩენილი. ინტერიერი კამარებამდე ძველია, ფართო და მთლიანი. ტაძარს სამხრეთის მხრიდან სტოა აქვს მიშენებული. სამხრეთის და დასავლეთის კარის თაღები ნალისებურია. XV საუკუნეში კამარა დაუდაბლებიათ, XIX საუკუნეში კი შეუთეთრებიათ და ფანჯრებიც გაუგანირებიათ, რამაც საბოლოოდ დაამახინჯა ინტერიერი. მეტად მორთულია სამხრეთ-აღმოსავლეთის მხრიდან XI საუკუნეში მიდგმული მცირე კაპელა გაფორმებული კარ-სარკმლით და პილასტრ-თაღებით და ვერძის თავებით. მეორე მცირე ზომის ეკლესია თარიღდება XIII-XIV საუკუნეების მიჯნით. ის ვეება თლილი ლოდებით არის ნაგები, მცირე ზომის ეკლესიაა, დასავლეთის წრიული და აღმოსავლეთის სარკმლის შემკულობით. შესასვლელი სამხრეთის კედელშია გაჭრილი, ასევე მცირე ეკლესიისთვის შეუთავსებელი, დიდი ზომის ბალავრის ქვა გაფორმებულია. სომხური ეკლესია თარიღდება მე-19 საუკუნით. სოფელი ხორენია აღსანიშნავია თავისი კულტურული ლანდშაფტით და არაჩვეულებრივი გეოგრაფიული მდებარეობით	3 – დირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა საარქივო მასალები სამცხე – ჯავახეთის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
კარნეთის ეკლესია	არ არის	ცენტრალური გზიდან სოფელი ხორენის მიმართულებით	უსაფრთხოების ნორმები დაცული, ძველი ცუდ მდგომარეობაშია	კარნეთის ეკლესია ფარავნისწყლის ხეობაში დგას, კლდის ძირში. პერანგად ნათალი ქვებია გამოყენებული, შიგნიდან კი უსწორმასწორო ქვებით ამოუყვანიათ კედლების	3 – დირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

		გრუნტის გზით, სოფლიდან კი საფეხმავლო ბილიკით, მდინარე ფარავნის ხეობაში.		ნაწილი. ეკლესია დარბაზულია სამხრეთის მინაშენით. ტაძარში შესასვლელი სამხრეთიდანაა. კარი არქიტრაველია. დასავლეთის კედელში მაღალი თაღოვანი სარკმელია. ასეთივე სარკმელი უნდა ყოფილიყო აღმოსავლეთ კედელშიც, მაგრამ არ შემორჩა. კედლის ჩრდილოეთ ნაწილში არქიტრაველი კარია გაკეთებული. ტაძარს ჩრდილოეთიდანაც ქონია მინაშენი, მაგრამ ისეა დაშლილი, რომ მისი ფუნქციის გარკვევა გაწმენდის გარეშე შეუძლებელია. ტაძრის შესასვლელის თავზე მოთავსებული ასომთავრული წარწერა ასე იკითხება: „ქრისტე ადიდე იოანე ოქროპირი ქართლისა კათალიკოზი ორთავე შინა ცხოვრებათა. იყავნ, ამენ“. ადგილმდებარეობას განსაკუთრებულ ხიბს სძენს გეოგრაფიული მდებარეობა, მდინარის პირას კდის ძირას განლაგება		დაცვის საარქივო მასალები სამცხე - ჯავახეთის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	
მურჯახეთის ეკლესია და ვეშაპი ბუბუს ქვა	არ არის	ეკლესამდე მისვლა შესაძლებელია ცენტრალური გზიდან სოფელი მურჯახეთის მიმართულებით გრუნტის გზით.	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	ეკლესია დარბაზულია. ნაგებია ქვის კვადრებით. შესასვლელი დასავლეთიდან აქვს. კარის ჭრილი არქიტრაველია. აღმოსავლეთის, სამხრეთის და დასავლეთის კედლებში თითო სწორკუთხა სარკმელია, რომლებიც გარეთკენ ვიწროვდება. აღმოსავლეთით ნახევარწრიული აბსიდია, რომლის ჩრდილოეთ კედელში ერთი სწორკუთხა ნიშაა. ფასადებში ჩატანებულია ბოლნურმედალიონიანი ბაზები, თაღოვანი კარნიზის დეტალები, შუა საუკუნეების სამარხის ქვები. ეკლესია თარიღდება მე-10 საუკუნით. სოფელში დგას ორი სტელა. ერთ-ერთი მათგანი წაქცეულია, საბჭოთა კავშირის პერიოდში გადატანის მცდელობის დროს. ისინი წარმართული საკულტო ძეგლებია. რომელთანაც როგორც ჩანს ნაყოფიერებაზე ლოცულობდნენ. წარმოადგენს დიდი ზომის ბრტყელ ქვას - სტელას. ერთ-ერთ სტელაზე ერთი მხრიდან გამოსახულია ფალოსი. ისინი თარიღდება ძვ. წელთ აღრიცხვის I ათასწლეულით.	1 - დირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები სამცხე - ჯავახეთის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

ხოსპიოს ეკლესია და სოფელში არსებული სახლები, ფალავანდი შვილების მეჩეთი	არ არის	ახალქალაქი - ნინოწმინდის გზა	უსაფრთხოების ნორმების დაცულია ნაწილი ძველები ცუდ მდგომარეობაშია	ტამარი დეგას სოფელში, მდინარის მარჯვენა ნაპირზე. დარბაზული ნაგებობაა. თარიღდება მე-10 საუკუნით. შესასვლელი სამხრეთიდან და დასავლეთიდან აქვს. კარები გარედან არქიტრავულია, შიგნიდან თაღოვანი. კონქის საყექ ქვებზე ჯვარი და დავითის ვარსკვლავია გამოკვეთილი. აღმოსავლეთ სარკმლის თავზე მოცემული სიუჟეტი - დანიელი ლომების ხაროში და სამხრეთის კედელში ჩადგმული რელიეფი -ელისაბედისა და მარიამის შეხვედრა წარმოადგენს. მეჩეთი - გარედან მცირე დამრეცობით გამორჩეული ოთხკუთხედიანი გადახურვის მქონე ამ საკულტო ნაგებობას ინტერიერში თითქმის ბრტყელი გადახურვა აქვს. მხოლოდ ხით მოპირკეთებული ცენტრალური ნაწილი ოდნავაა აწეული. გეგმაში ნაგებობა სამნაწილეა - მას ანაწევრებს ხის მაღალი სვეტები. როგორც სვეტები, ისე მათი სვეტისთავები სკმაოდ ოსტატურადაა გამოყვანილი. მათში ჩანს ძველებურ საცხოვრისთა ტრადიცია. ინტერიერი სივრცობრივად ტევადია. სარკმლების ნაწილი, ძველი საეკლესიო ფორმების გამოძახილს უნდა წარმოადგენდეს. ნაგებობა მრავალბინიანია. მიჰრავის კიდეები პილასტრისებრი სვეტებითაა ფლანკირებული, რაც მოგვაგონებს ბუზრიანი ოდების ანალოგიურ, თუმცა გაცილებით მცირე მასშტაბიან მიდგომას. შენობის კუთხის ქვები თლილია, ხოლო საკედლენი - ფლეთილი, ანუ აქაც საცხოვრისთან საზიარო მომენტები იჩენს თავს. სარკმელთა მოჩარჩოებაში მართალია ორნამენტი არ გამოიყენება, მაგრამ თავად ფორმები როგორც ითქვამს, ნაწილობრივ მაინც ძველებურ ეკლესიათა სარკმელების მსგავსია. საკუთრივ მიჰრავი "აწეული" ბუხარს მოგვაგონებს, თავისი ორნამენტებითურთ (ასტრალური მოტივები). თარიღდება XVIII - XIX საუკუნეების მიჯნით.	2 - ღირს დათვალ იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა საარქივო მასალები სამცხე - ჯავახეთის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
---	---------	---------------------------------	---	---	-------------------------	---	---------------------------------------

				სოფელ ხოსპიოში გვხვდება რამდენიმე კულტურული მემკვიდრეობის სტატუსის მატარებელი საცხოვრებელი სახლი. ისინი საჭიროებენ რესტავრაციას. ზოგიერთი მათგანი ძალზე დაზიანებულია, ჩამოშლილია და შეცვლილი აქვს იერსახე, თუმცა ტრადიციული იერსახე იკითხება. ისინი თარიღდება მე-19 საუკუნით. მეტად საინტერესოა გვირგვინის გადახურვა.			
ახალქალაქის სომხური ეკლესია და ციხე	სასტუმროები და კვების ობიექტები ქ.ახალქალაქში	ახალქალაქი - ნინოწმინდა და ახალქალაქი-ახალციხის გზა	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია ნაწილი ძეგლები ცუდ მდგომარეობაშია	1858 წლით დათარიღებული ახალქალაქის მონოფიზიტური ეკლესია დარბაზული ნაგებობაა, მოგვიანებით გადააკეთებულია გუმბათოვან ტაძრად. აღმოსავლეთით ნახევარწრიული აბსიდა და პასტოფორიუმებია. დარბაზის ძეგლური გადახურვა დაყრდნობილი ყოფილა ხის წყვილ სვეტებზე. საკურთხეველი ამალეულია და მასზე ასასვლელი გვერდებიდანაა. ჩრდილოეთის კედელში ემბაზია ჩადგმული. დასავლეთიდან ტაძარს მიდგმული აქვს ორსართულიანი სამრეკლო. ადრე შუა საუკუნეების ბოლოს ახალქალაქის ციხე-ნაქალაქარის ადგილას სოფელი იყო. ქალაქი დაფუძნდა 1064 წელს. XI საუკუნეში ჯავახეთის პოლიტიკურ-ეკონომიკური ცენტრი გახდა. XV საუკუნეში იგი მთლიანად იქნა დანგრეული, აღსდგა XVII საუკუნეში. XVI საუკუნეში ოსმალეთმა დაიპყრო. 1828 წელს რუს-ქართველთა სამხედრო ნაწილებმა ქალაქი გაათავისუფლეს. მისი შემოერთების შემდეგ მაჰმადიანი ქართველები გაასახლეს თურქეთში და მათ ადგილზე არზრუმის ვილაიეთიდან სომხები ჩამოიყვანეს.	2 – დირს დათვალ იერება;	სამცხე-ჯავახეთის ცნობარი	სომხური ეკლესია
კუმურდოს ეკლესია	არ არის	ახალქალაქი - ვარძია გრუნტის გზა	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია მიმდინარეობს ძეგლის რესტავრაცია	კუმურდოს ეკლესია გუმბათოვანი ეკლესიაა, ის ერთადერთი გუმბათოვანი ტაძარია ჯავახეთში (ამჟამად გუმბათი მორღვეულია, მიმდინარეობს რესტავრაცია). იგი იყო მნიშვნელოვანი სამეცნიერო და კულტურული საგანმანათლობელი კერა. აგებულია 964 წელს ზუროთმომდვარ საკოცარის მიერ, რასაც ადასტურებს კედლის წარწერა. უხვადაა	3 – დირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები სამცხე - ჯავახეთ	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო საქართველოს მართმადიდებელი ეკლესია

				მოჭუქურთმებული გეომეტრიული ფიგურებით, ცხოველთა და მცენარეთა გამოსახულებებით. შემორჩენილია ჩუქურთმები, კედლის მხატვრობა და წარწერები. აქ აღრიცხულია 25-ზე მეტი ძველი ქართული წარწერა.		ის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	
აზმანას ეკლესია	არ არის	ცენტრალური გზიდან გადასახვევი, სოფლამდე მიმავალი გრუნტის გზა	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	მე-8 საუკუნით დათარიღებული აზმანას ეკლესია მდებარეობს სოფ. აზმანის აღმოსავლეთ კიდეში, ველზე. ეკლესია დარბაზული ნაგებობა იყო ჩრდილოეთი მინაშენით. ამჟამად ცენტრალური ნაწილი ეკლესიის ნანგრევების სახითაა შემორჩენილი. აღდგენილია ჩრდილოეთი მინაშენი. სამხრეთ კედლებზე კი შეკიდულ კაპიტელებზე გადასული დეკორატიული თაღებია გაკეთებული. არქიტრაფული კარი დასავლეთიდან აქვს. მინაშენი ჯვრული გადახურვით სრულდება. ტაძარს გარშემოსდევს ქვის გალავანი.	2 – ღირს დათვალ იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები სამცხე – ჯავახეთის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო ეკლესია
ღართის ეკლესია და ნამოსახლარი	არ არის	ცენტრალური გზიდან გადასახვევი, სოფლამდე მიმავალი გრუნტის გზა	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	ღართის ნამოსახლარი მდებარეობს სოფ. ქარცების სამხრეთ-დასავლეთით რამდენიმე კილომეტრზე. ჯავახეთის პლატოს კიდეზე. შემორჩენილია ნასოფლარი, ეკლესია და სამაროვანი. ეკლესია დარბაზულია. შესასვლელი სამხრეთიდან და დასავლეთიდან ქონია (დასავლეთის ამოქოლილია). სამხრეთის კარი შიგნიდან თაღოვანია, გარედან არქიტრაფული. სარკმელთა თავები ფასადზე კამარა თითო წყვილ პილასტრზე გადასულ თაღს უჭირავს. ეკლესიას აქვს თავისი მშრალი ქვით ნაგები გალავანი, რომელსაც კარი დასავლეთიდან აქვს. ეკლესიის სამხრეთით სასაფლაოა. ნამოსახლარი ეკლესიის ჩრდილოეთით იშლება. შემორჩენილია სამოსახლო ბუდეები: ყორეები, სახლები, ფურნეები, სხვა სამეურნეო დანიშნულების შენობათა ნაშთები.	2 – ღირს დათვალ იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები სამცხე – ჯავახეთის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
წმ. დემეტრეს ეკლესია (აფნიის ეკლესია)	არ არის	ვარძიდან ახალქალაქისკენ მიმავალი გზა, გრუნტის გზა	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	მე-8 - მე-9 - მე-14 საუკუნეებით დათარიღებული წმ. დემეტრეს ეკლესია დგას სოფლის განაპირას. აშენებულია მე-14 ს. VIII-IX სს. ნაეკლესიარზე, რომლიდანაც შემორჩენილია ჩრდილოეთის კედელი და ამავე კედლის დამამთავრებელი	2 – ღირს დათვალ იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო და ეკლესია

		ხერთვის-ოკამის საავტომობილო გზიდან სოფელ აფნიის მიმართულ გზით გრუნტის გზით.		სხვადასხვა ფორმის კარნიზები. წარმოადგენს დარბაზულ ნაგებობას. ჩრდილოეთის კედელი უსწორმასწორო ქვებითაა აშენებული, დანარჩენი - დამუშავებული კვადრებით. ნაოსი წყვილი პილასტრითაა გაყოფილი. მათზე გადასული თაღი კამარის საბჯენია. კანკელი ხისაა. საკურთხეველში თანადროული ქვის ტრაპეზი დგას, რომლის ფასადი ჯვრის გამოსახულებითაა შემკული. ინტერიერი შელესილი და შეთეთრებულია. ეკლესიის გარშემო ძველი ნასოფლარია.		საარქივო მასალები სამცხე - ჯავახეთის ცნობარი, ჯავახეთის გზამკვლევი	
გოგაშენის "მთავარანგელოზის" ეკლესია და მიწური სახლები გოგაშენის ღვთისმშობლის ეკლესია	არ არის	ეკლესიამდე მისვლა შესაძლებელია ცენტრალური გზით, სოფელი გოგაშენის მიმართულ გზით.	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	მე-12 - მე-13 საუკუნეებით დათარიღებული ეკლესია დგას სასაფლაოზე. აშენებულია კარგად ნათალი კვადრებით. დარბაზული ნაგებობაა. ნახევარწრიული აბსიდა მხრებითაა გამოყოფილი დარბაზისგან. გრძივი კედლების შუაში თითო წყვილი პილასტრია, რომელზე გადასულ თაღს კამარა უნდა დაყრდნობოდა. სამხრეთიდან ეკლესიას მინაშენი ჰქონია. მე-19 საუკუნით დათარიღებული გოგაშენის ღვთისმშობლის ეკლესია დგას სოფელში. ნაგებია ნატეხი ქვით. დარბაზულია. შესასვლელი სამხრეთის მხარეს აქვს. აღმოსავლეთის, დასავლეთის და სამხრეთის კედლებში თითო სარკმელია. აბსიდა ნახევარწრიულია. გრძივ კედლებში ექვსი წყვილი პილასტრიებული ანაყოლია, რომელზეც როგორც ჩანს კამარის საბჯენი თაღები გადადიოდა. ამჟამად ეკლესიას სწორი სახურავი აქვს.	2 – ღირს დათვალ იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
სოფელ ხავეთის სტელა	არ არის	გოგაშენის მიმართულ გზით გრუნტის გზა	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	სოფელში მდებარეობს ორი ქვის სტელა. ერთი ბაზისშია ჩადგმული და თავზე პატარა ქვის ბურთი ადევს. ბაზისზე ბოლნური მედალიონია ამოკვეთილი. უკანა მხრიდან ასომთავრული წარწერის მხოლოდ ცალკეული ასოები იკითხება. მეორე რუხი ქვაა, რომლის ერთ წახნაგზე ამოკვეთილია ბუნიკიანი ჯვარი.	2 – ღირს დათვალ იერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
აბულის ეკლესია, აბულის მეგალითური ციხე	არ არის	ნასახლარა მდე მისვლა შესაძლებელია საჭიროებს სასწრაფო თბილისი-	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია საჭიროებს სასწრაფო	1884 წელ აშენებული აბულის ეკლესია ნაგებია ადგილობრივი ნათალი ქვით. სამნავიანია. თაღოვანი კარი დასავლეთიდან აქვს. აღმოსავლეთის, სამხრეთისა და	3 – ღირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

		კოჯორი-წალკა-ნინოწმინდის ცენტრალური გზით, ნინოწმინდა-ფოკის საავტომობილო გზიდან, სოფელი აბულის მიმართულ გზით გზით. სოფლიდან კი მთა პატარა აბულის მიმართულ გზით.	კონსერვაციას	ჩრდილოეთის კედლებში სამ-სამი, დასავლეთის კედელში კი ორი სარკმელია. გადახურვა ორფერდა აქვს. დასავლეთის კიდეზე სამრეკლოს ფანჯატურია დადგმული. ინტერიერი ორ-ორი წყვილი სვეტით სამ ნავადაა გაყოფილი. სამივე ნაწილს გადახურვა კამაროვანი აქვს. ციხე -აბულის ციხე-ნასახლარი მიეკუთვნება ანტიკური და ადრინდელი ფეოდალური ხანის ციკლოპურ ციხეს. ის მდებარეობს პატარა აბულის ფერდობზე, ზღვის დონიდან 2800 მ. სიმაღლეზე. ნაგებია მშრალი წყობით. კედლის სიმაღლეა 5 მ, სიგანე 3 მ. შემორჩენილია ნანგრევები.		ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	
ბუზავეთის ეკლესიები	არ არის	გადასახვევის ცენტრალური გზიდან ბუზავეთის მიმართულ გზით	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	სოფელში მდებარეობს სამი ეკლესია ორი ქართული, მე-6 და მე-10 საუკუნით დათარიღებული და ერთიც სომხური ეკლესია მე-19 საუკუნე. მე-10 საუკუნის ეკლესია დარბაზულია სამხრეთის ეკვდრით. ნაგებია თლილი ქვით. აღმოსავლეთით შევრილი, დარბაზის შუაში ერთი წყვილი პილასტრია, რომლიდან გადასულ თაღს კამარა უნდა დაყრდნობოდა. ტაძარს სამხრეთიდან მოკლე და დამოუკიდებელი ეკვდერი აქვს. მასაც შევრილი სამწახნაგა აფსიდი აქვს, რომლის ღერძზე ერთი სარკმელია. ასევე ეკლესიის მორთულობას კართა არქიტრავეზზე ყურძნის მტევნებით დამშვენებული ჯვრების რელიეფებია მოცემული. ეკლესიას შეკბილული კარნიზი ქონია. ტაძარს გარშემოუყვება ქვის მშრალი წყობით ნაგები გალავანი, რომელშიც ჩადგმულია სტელების სვეტები და ბაზისები. ბაზისებზე ბოლნური ჯვრისა და ლოტოსის გამოსახულებებია.	2 - დირს დათვალიერება;	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
გრიგოლ განმანათლებლის სახელობის ეკლესია	არ არის	გადასახვევის ცენტრალური გზიდან სოფელი გომანის	უსაფრთხოების ნორმები დაცულია კარგ მდგომარეობაშია	1847 წელს აშენებული ეკლესია დარბაზულია. ნაგებია ნატეხი ქვით და დუღაბით. კედლებში ჰორიზონტალურად ჩართულია ხის ძელები. შესასვლელი დასავლეთის კედელშია გაჭრილი. კარის თავზე პატარა არქიტრავეზულ ქვაზე ჯვარი	1 - დირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

		მიმართულებით		და სომხური წარწერაა ამოკვეთილი. ვოლუტისებურკაპიტელიან ოთხ სვეტზე ტაძრის ჰორიზონტული ხის ძეგლი გადახურვაა დაყრდნობილი. აბსიდა დარბაზისგან ხის მოაჯირითა და აჭურული თაღითაა გამოყოფილი. კარები ხისაა. ხელითაა ნაჭედი. კარის „პეტლი“ ძველებურია - ხის ნახევარწრე, რომელშიც კარის თავია შესმული. ტაძრის დასადგმსა და ინტერიერში ჩასმულია ჯვრის გამოსახულებიანი ბაზა და რელიეფები.		საარქივო მასალები	
ხიდიჯვარის ეკლესია	არ არის	ცენტრალური გზიდან, სოფელი ბულდაშენის მიმართულებით გრუნტის გზით. სოფელი ბულდაშენის შემდეგ არის ნასოფლარი. ხიდიჯვარი.	კარგ მდგომარეობაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	მე-10 საუკუნის ხიდიჯვარის ეკლესია დარბაზულია. ნაგებია ნათალი წითელი ქვის კვადრებით. შესასვლელი დასავლეთიდან აქვს. კარის ჭრილი თაღოვანია. სამხრეთ კედელში მაღალი, ფართო და თაღოვანი სარკმელია. აღმოსავლეთით ნახევარწრიული ჩაწერილი აბსიდა, რომლის კონქი პილასტრებზე გადასულ თაღს ეყრდნობა (ძველია შემორჩენილი). აბსიდის ღერძზე თაღოვანი სარკმელი ამჟამად ამოშენებულია და ნიშადაა გაკეთებული. აღმოსავლეთის კედელთან დგას ჯვრებითა და ვარდულებით დამშვენებული რელიეფური ტრაპეზად გამოყენებული ბაზა. ტაძარი თაღითაა დასრულებული. გადახურულია ლორწოვანით. ტაძრის გარშემო ძველი სასაფლაოა, რომელზეც შემორჩენილია ვერძისა და ცხენის ქანდაკებები.	1 - ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
მაჭათის ეკლესიები	არ არის	ეკლესიება მდებარეობს მისვლა შესაძლებელია ცენტრალური გზიდან, ბორჯომი-ბაკურიანი - ახალქალაქის მაგისტრალით სოფელი მაჭათის მიმართულებით	მდგომარეობაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	სოფელში ორი ეკლესია, ერთი ქართული მე-10 საუკუნის მეორე სომხური მე-19 საუკუნის. ქართული ეკლესია ეკლესია დარბაზულია, სამხრეთის თანადროული მინაშენით. მთავარი დარბაზის აღმოსავლეთის და დასავლეთის კედლებში თითო სარკმელია გაჭრილი, საკურთხევის იატაკი ამღლებულია. აბსიდის ღერძზე გაჭრილი, გარეთკენ შევიწროვებული სარკმლის ქვეშ ქვის ტრაპეზი დგას. ტაძრის მორთულობას წარმოადგენს დასავლეთის	1 - ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

		გრუნტის გზით.		სარკმლის თავი ნახევარწრიული შუბლით, მინაშენის სამხრეთ კედელში ჩაშენებული სარკმლის თავი რომელიც კვარცხლბეკზე აღმართული ჯვრის რელიეფითაა გაფორმებული (მეორადი გამოყენებისაა, რადგან სარკმელი მხოლოდ ამ ქვის ჭრილია და ქვემოთ არ გრძელდება) და ამავე კედელში ჩასმული მზის საათი ქართული ასომთავრული ასოებით, რომელიც ასევე მეორადი გამოყენებითაა აქ ჩასმული, რადგან თავდაყირაა. ტაძარს ჩრდილოეთიდან მიდგმული აქვს ნატეხი ქვით ნაგები ნაგებობა, რომელსაც ჩრდილოეთისკენ ნახევარწრიული შვერილი აქვს (შესაძლოა კოშკი ყოფილიყო). ნაგებობა ერთი მეტრის სიმაღლეზეა დანგრეული და მისი ფუნქციის გარკვევა ჭირს. მის კედლებში სხვადასხვა დეტალებია ჩატანებული. ტაძარს გარს უვლის გვიან აგებული ქვის გალავანი.			
ორჯას ეკლესია	არ არის	ბორჯომი-ბაკურიანი - ახალქალაქის მაგისტრალით სოფელი ორჯას მიმართულ გზით გრუნტის გზით.	მდგომარეო ბაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	მე-16 საუკუნით დათარიღებული ორჯას ეკლესია დგას მინდორზე, მდინარის მარჯვენა ნაპირზე. სტილისტური ნიშნებით აგებულია მე-16 საუკუნის 70-იან წლებამდე, სანამ მესხეთს თურქები დაიპყრობდნენ. ტაძარი დარბაზულია. ნაგებია ნატეხი ფერადოვანი ქვით. შესასვლელი სამხრეთიდან ქონდა. აღმოსავლეთით ნახევარწრიული აბსიდა, რომლის ღერძზე სწორკუთხა სარკმელია გაჭრილი. საკურთხეველის ჩრდილოეთ და სამხრეთ ნაწილში თითო სწორკუთხა ნიშაა. ერთი სარკმელია დასავლეთის კედელშიც. კამარა გრძივი აბსიდის ბოლოში მასიური ქვებით გამოყვანილ პილასტრებზე გადასულ თაღს ეყრდნობოდა.	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალები	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
კოთელიის ეკლესიები	არ არის	ბორჯომი-ბაკურიანი - ახალქალაქის მაგისტრალით სოფელი კოთელიას მიმართუ	მდგომარეო ბაშია უსაფრთხოების ნორმები დაცულია	სოფელში მდებარეობს ორი ქართული ეკლესია. ერთი არის კოთელიას წმ. კვირიკის ეკლესია, რომელიც თარიღდება მე-15-მე-16 საუკუნეებით. ეკლესია დარბაზულია. ინტერიერში, სამხრეთი კარის მხარეს კედელში ჩადგმულია სტელა. ფასადებზე ჯვრის რელიეფური	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალა	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

		ლებით გრუნტის გზით.		გამოსახულებები მოცემული. სამხრეთ ფასადში ჩადგმულია მხედრული წარწერა: „ქ. ამა წმიდისა კვირიკესა საყდრისა აღშენებელსა ქიშვადს და თანამეცხედრესა, მეფისა ასულსა თამარს შეუნდნეს ღმერთმან. გულზადსა და მისსა მეცხედრესა მზექალს შეუნდოს ღმერთმან“. მეორე არის კოთელისა "წმ. გიორგისა" ეკლესია, რომელიც თარიღდება გვიანი შუა საუკუნეებით.			
ბარაღეთის ეკლესიები	არ არის	ცენტრალური გზიდან, ახალქალაქ-ტაბაწყურის მაგისტრალით სოფელი ბარაღეთის მიმართულ გზით გრუნტის გზით.	კარგ მდგომარეო ბაშია უსაფრთხოე ბის ნორმები დაცულია	სოფელში მდებარეობს ორი ეკლესია, რომელთაგანაც ერთი ქართულია მეორე კი სომხური. ქართული ეკლესია თარიღდება მე-13 საუკუნის პირველი მეოთხედით. ეკლესია ორნაწიანი ბაზილიკაა. აშენებულია ნათალი ქვის კვადრებით. ცენტრალური ნავის სამხრეთ კედელში სარკმლის საპირეზე გამოსახულია დანიელი ლომების ხაროში. ამჟამად დანიელის ფიგურა დაკარგულია სარკმლის ჭრილის გადიდების შედეგად. დასავლეთი სარკმლის თავზე ბოლნური მედალიონია მოცემული. აღმოსავლეთის ფასადზე მოცემულია სააშენებლო წარწერა: „აღაშენა ეკლესია იესე მათ ჟამთა, ოდეს ლაშა მეფედ დაჯდა. ადიდენ ღმერთმან ორთავე ცხოვრებათა შინა. საყდრისა...“ სომხური ეკლესია თარიღდება მე-19 საუკუნით.	1 – დირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
იხტილას წმ. სტეფანეს	არ არის	ცენტრალურიდან გადასახვევი გზით გზა	კარგ მდგომარეო ბაშია უსაფრთხოე ბის ნორმები დაცულია	იხტილას ეკლესია, დრტილას ეკლესია - აგებულია 1308 წელს წმ. სტეფანეს სახელზე. შემორჩენია ლაპიდარული წარწერები. მოპირკეთებულია მოწითალო ფერის ანდეზიტური ტუფით. შემორჩენილია რელიეფური ჯვრები. ძველი სახელწოდება "დრტილა" დმაოწმებულია "ქართლის ცხოვრებაში"	1 – დირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის სამინისტრო	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
სამსარის გამოქვაბულთა კომპლექსი	არ არის	კომპლექსსა მდე მისვლა შესაძლებელია თბილისი-კოჯორი-წალკა-	კარგ მდგომარეო ბაშია უსაფრთხოე ბის ნორმები დაცულია	სოფელში მდებარეობს საეკლესიო კომპლექსი (VII-X სს.) 1. ეკლესია ნახევრად გამოქვაბულში. გუმბათი VII-IX ს.ს. 2. გამოქვაბული განვ. შუა საუკუნეები. მე-10-მე-11 საუკუნეებით დათარიღებული გამოქვაბულთა კომპლექსი მდებარეობს	3 – დირს რომ ცალკე შეიქმნას ტური	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

		ნინოწმინდის ცენტრალური გზიდან ქალაქ ახალაქალ აქამდე, შემდეგ კი სოფელი სამსარის მიმართულებით		მდ. სამსარის მარჯვენა ნაპირზე, კანიონის კლდის მასივში. გამოქვაბულები ორ-სამ იარუსადაა გაშლილი. რამდენიმე ნაწილადაა დაჯგუფებული. შედგება სამლოცველოების, სატრაპეზოს, სენაკების, სამეურნეო დანიშნულების ქვაბულების, გვირაბების და მთავარი ეკლესიისგან. დასავლეთით მდებარეობს სამი ერთნაირი გამოქვაბული დარბაზი, რომელთაც შესასვლელი კარის გარდა სამხრეთის მხარეს აქვს პატარა ღიობები, ჭერში გაკეთებული აქვთ საკვამლე ხვრელი გვერდითა და უკანა კედლებზე კი თაღები და გვირაბები.		საარქივო მასალ	
წმ. სტეფანეს (სურბ სტეფანოს) ეკლესია	არ არის		კარგ მდგომარეო ბაშია უსაფრთხოების ნორმების დაცულია	1890 წელს აშენებული სუბ სტეფანოს ეკლესია დგას სოფლის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში. წარმოადგენს დარბაზული ტიპის ნაგებობას. აშენებულია ტუფის კვადრებით. შესასვლელი დასავლეთიდან აქვს. აღმოსავლეთის, სამხრეთის და ჩრდილოეთის კედლებში სამ-სამი განიერი, თაღოვანი სარკმელია, დასავლეთის კედელში - ორი. აბსიდა ჩაწერილი ნახევარწრის ფორმისაა. მის ორივე მხარეს მცირე სათავსებია.	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალ	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო
მურჯიკანის ეკლესია	არ არის	ცენტრალური გზიდან გადასახვევი გრუნტის გზაზე	რესტავრირებულია უსაფრთხოა	მე-14 საუკუნის მურჯიკანის ეკლესია დგას სოფ. პტენასა და დილისკას შორის, მინდორში, ნასოფლარ მურჯიკანის ტერიტორიაზე. ეკლესია დარბაზულია, ნაგებია დიდი ზომის რუხი ქვებით. აღდგენილია ნატეხი ქვით და აღდგენილი ნაწილი ნაწილობრივ გადალესილიცაა. შესასვლელი სამხრეთიდან აქვს. ის გარედან არქიტრავეული გადახურვით სრულდება, შიგნიდან კი თაღოვანია. აღმოსავლეთის და დასავლეთის ფასადებში თითო თაღოვანი სარკმელია. აღმოსავლეთის სარკმელს ორმაგი სადა ლილვიანი მოჩარჩოებული საპირე აქვს. ნახევარწრიული აბსიდა დარბაზისგან მხრებითაა გამოყოფილი, რომელზეც კონქისა და კამარის საბჯენი თაღი გადადის. საკურთხეველი ერთი საფეხურითაა ამაღლებული.	1 – ღირს შეჩერება	საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალ	კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო

ჩუნიჩხის ეკლესია	არ არის	ცენტრალ ურიდან ჩუნიჩხას გადასახვე ვი	რესტავრირე ბულია უსაფრთხოა	ეკლესია აშენდა 1835 წელს. XIX საუკუნისათვის დამახასიათებელი ფორმებით ნაგები ტაძარი. კედლები თითქმის თანაბარი, ადგილობრივი ჯიშის თლილი ქვითაა ნაშენები, წყობა სწორია. სამხრეთის კედელში გაჭრილია შესასვლელი. მისგან მარცხნივ კი დიდი ფანჯარაა. მსგავსი ფანჯარაა დატანებული აღმოსავლეთ ფასადის კედლებზეც. არც სარკმლები და არც შესასვლელი გაფორმებული არაა, როგორც მთლიანად ფასადები. დახურულია ლორწინით. სიძველის ნიშნები არ ჩანს, თუ არ ჩავთვლით აღმოსავლეთით პატარა ზომის ქვაზე ძლივს შესამჩნევ რელიეფს - "დანიელი ლომების ხაროში", რომლის დათარიღებაც, მისი სიმარტივის გამო, ჭირს.	1 – ღირს შეჩერება	საქართვე ლოს კულტურ ული მემკვიდ რეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალ	კულტურის ა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრ ო
ალასტანის ეკლესიები	არ არის	გრუნტის გზა სოფლამდ ე	რესტავრირე ბულია უსაფრთხოა	სოფელში დგას ორი ეკლესია, ერთი ქართული და ერთი სომხური. სომხური ეკლესია თარიღდება მე-19 საუკუნით, ქართული ეკლესია კი მე-10 - მე-11 საუკუნეებით. ქართული ეკლესია წარმოადგენს დარბაზულ ნაგებობას. აშენებულია დამუშავებული კვადრებით. შესასვლელი დასავლეთიდან და სამხრეთიდან აქვს. ამჟამად დასავლეთის კარი ამოშენებულია. დასავლეთის და აღმოსავლეთის ფასადში თითო თაღოვანი სარკმელია. ამჟამად ორივე ამოშენებულია.	1 – ღირს შეჩერება	საქართვე ლოს კულტურ ული მემკვიდ რეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალ	კულტურის ა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრ ო
აზავრეთის ეკლესიები	არ არის	გრუნტის გადასახვე ვი ცენტრი		სოფელში დგას ორი ეკლესია, ერთი ქართული და ერთი სომხური. ქართული ეკლესია თარიღდება მე-9 - მე-10 საუკუნეებით. ტაძარი ერთნავიანია განზიდული ნახევარწრიული აბსიდით და სამხრეთის გალერეით. დასავლეთიდან ქონია მინაშენი, რომელიც ორსართულიანი უნდა ყოფილიყო და მეორე სართულს პატრონიკეს დატვირთვა უნდა ქონოდა.	1 – ღირს შეჩერება	საქართვე ლოს კულტურ ული მემკვიდ რეობის ძეგლთა დაცვის საარქივო მასალ	კულტურის ა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრ ო
ბურნაშეთის ეკლესიები	არ არის	გრუნტის შიდა გზა	უსაფრთხო და კარგ მდგომარეო ბაში	სოფელში დგას ორი ქართული ეკლესია, რომლებიც მე-10 საუკუნით თარიღდება. ბურნაშეთის წმ. იოანე ნათლისმცემლის ეკლესია წარმოადგენს დარბაზულ ნაგებობას. სარკმელის საპირეზე ასომთავრული წარწერის ფრაგმენტია	1 – ღირს შეჩერება	საქართვე ლოს კულტურ ული მემკვიდ რეობის ძეგლთა დაცვის	კულტურის ა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრ ო

				შემორჩენილი, რომელშიც მოიხსენიება „ცოდვილი იოანე“; ეკლესიას შესასვლელი სამხრეთიდან აქვს. წარწერების შუაში მოჩუქურთმებული თაღოვანი ორნამენტი და სამი ჯვარია გამოსახული. თაღოვანი სარკმლები დატანილია აღმოსავლეთის, დასავლეთის და სამხრეთის კედლებზე. ეკლესია გადახურული ყოფილა ლორფინებით.		საარქივო მასალა	
--	--	--	--	---	--	-----------------	--